Hayat

TARİH

MECMUASI

Sayı: 8

Eylül 1969 - 250 Kuruş

farubi

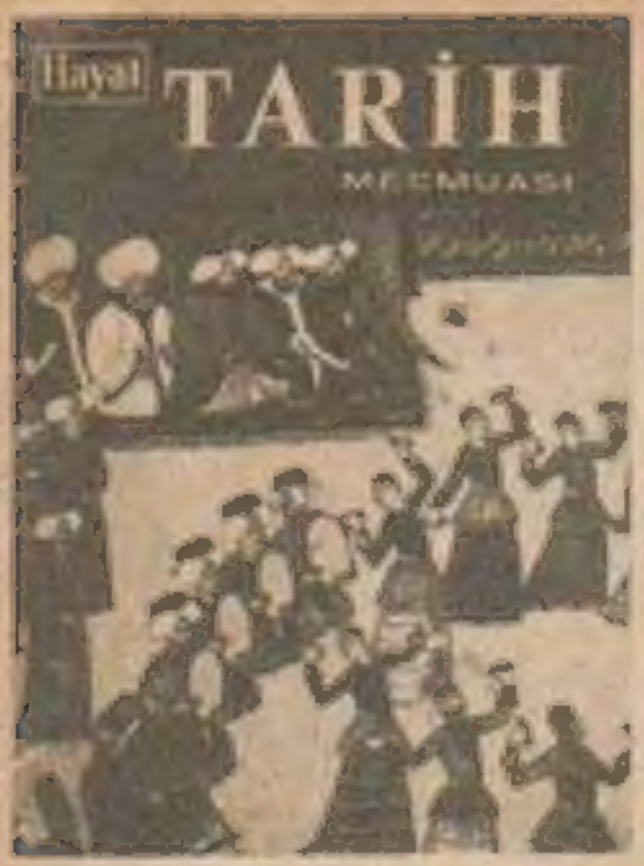

LÂLE DEVRİ EĞLENCELERİ
(Levnî'nin minyatürü)
Foto: Tamer Güvenç

Hayat TARİH MECMUASI

Bu sayıda neler var

Ali Münif Bey'in Hâtıraları 4
Osmanlı Tarihçilerinden Seçmeler: Âşıkpaşa-zâde . . 12
XVI. Yüzyılda Istanbul 18
Istanbul'da Millî Mücadele 23
Titanik Faciası 28
Feza Çağı Başladı 35
Yusuf Bey'in Dünyası 41
Eski Spor Kulüplerimizin Tarihi: Fenerbahçe 48
Tarihe Akan Bir Ay 57
Türkiye Kaleleri 58
Sıvas Kongresine Katılanlar 60
60 Yıl Önceki Türkiye 62
Arkeoloji Müzesi 64
Büyük Hun İmparatoru Attila 67
Saltanat Kayıkları 72
Dünyada ve Türkiye'de Nüfus Sayımı 77
Adriyatik Faciası 80
Karadeniz Cinayeti 84
«Türkiye'de Gençlik Hareketleri» Mansiyon Kazandı . . 86
Üç Mezar Taşı, Üç Hikâye 87
Ülkeler ve İnsanlar 90
Karikatür 94
Kitaplar Arasında 96
Tarih Postası 97

Hayat TARİH MECMUASI
Aylık Kültür Mecmuası
1 Eylül 1969 Yıl: 5 Cilt: 2
Sayı: 8 Sıra: 56

İMTİYAZ SAHİBİ:
Şevket RADO

NEŞRİYAT MÜDÜRÜ:
Yılmaz ÖZTUNA

MESUL
YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ:
Orhan Ş. YÜKSEL

BASILDIĞI YER:
Tifdruk Matbaacılık Sanayii A. Ş. Basımevi - Divanyolu Türbedar Sok. No: 22, İstanbul
TEL: 27 95 10 (5 hat)

ABONE:
Bateş Bayilik Teşkilâtı. Cağaloğlu-İstanbul TEL: 27 61 10

İttihad ve Terakki'nin
Eski Nafia Nâzırı

ALİ

MÜNİF BEY'İN HATIRALARI

Yazan: Taha Toros

Hâtıralarını okuyacağınız Ali Münif, eski bir İttihatçı ve Nafıa Nâzırıdır. Yıllarca mebus olarak Adana'yı bihakkın temsil eden bu zat, kendisini tanıyanlarca teslim edilen müstesna bir karaktere sahipti.

Ali Münif, İstibdad idaresine isyan eyleyen bir babanın çocuğu olarak Mülkiye mektebinde okurken, ilk defa kurulan gizli cemiyetin başına geçmiş, Paris'tekilerle münasebete girişmiş, Zabtiye Nezareti'nde, Bâbıseraskeri'de günlerce hapsolunmuş, bu zindan hayatının verdiği ıstırap ve korkudan yılmıyarak İttihat ve Terakki'nin resmen teşekkülüne kadar, kellesi koltuğunda mesaisine feragat ve mahrumiyet içerisinde devam eylemiş bir komiteci idi.

Meşrutiyet'in ilânı arifesinde, Rumeli'de baş kaldıran hürriyet kahramanlarına — Köprülü Kaymakamı iken — iştirak ederek halkı bu dâva uğrunda irşad etmiş ve Meşrutiyet'in iadesi balısinde saraya ilk telgrafı keşide eyleyen mülkiye âmiri olmuştur.

●

Meşrutiyet'te mebus, vali, müsteşar, Cebelilübnan mutasarrıfı, Nâzır, Nâzır Vekili ve nihayet Malta sürgünü olan Ali Münif'in geniş hâtıralarını yazmayı, ilk olarak 1940 senesinde düşünmüştüm. Beni evlâdı gibi severek teveccüh gösteren bu büyüğümüz, düşüncemi şöylece kabul etti:

Zaman zaman kendisi başından geçenleri bana anlatacaktı. Ben bunları dinleyip kaleme alacaktım. Nitekim, işe böyle başladık. Ben daha çok dikte ettirmesine ehemmiyet veriyordum. O ise, beni dinledikten sonra yazdıklarımı okutmakla iktifa ederdi. Kendisi yaşça ihtiyar, fakat kafaca eşi görülmemiş bir dinçliğe sahipti. 1940 yılında başladığımız bu hâtıratın sonunu, 1950 yılı sonunda alabildik.

●

Hâtıralarını anlatmaya istekli bulunmadığı günler çok oldu. O gün susardı. Daima kendisinin anlatmaya arzulu bulunduğu zamanı seçerdim. İlk defa 1940 yılında Ceyhan kazasına yakın bulunan çiftliğinde bu hâtıraların tesbitine başladık.

Son sene içerisinde hâtıralarını uzun uzun ve hattâ birçok yerlerini tekrarlıyarak anlatması — ne yalan söyliyeyim — içime, fena akıbetinin yaklaştığı hissini veriyordu. Nitekim, hâtıratının son kısmını anlatıp, nedense Malta esareti kısmına tekrar avdet eyliyerek bir, iki noktayı ilâve eylemesinden sonra İstanbul'a gitti, 3 ocak 1951 tarihinde kanser ameliyatını müteakıp Teşvikiye Sağlık Yurdu'nda bu fâni dünyaya, tecrübe görmüş gözlerini kapadı.

Taha Toros

Ali Münif Bey, 1917 yılında, Nafıa Nâzırı ve Maarif Nâzır vekili iken.

YEGENAĞA lâkabıyle tanınan ailemiz aslen Anamur'ludur. Eski Anamur Beylerinden birinin, yerine kaim olacak çocuğu bulunmadığından, yeğenini halef olarak büyütmesi ve ölümünden sonra bu çocuğun, yerine bey seçilmesi halk arasında (Yegenağa) olarak isimlendirilmiştir. Ceddimiz bu Yegenağa'dır.

Derebeylik mücadelelerinin cilvelerinden olarak bir buçuk asır evvel Adana'ya yerleşen (Yegenağa), memleketin bilhassa nükteleriyle tanınan bir ailesinin üremesine vesile vermiştir.

Babam Yegenağa zade Hakkı Bey, eski edebiyat kitaplarında (Adana'lı Hakkı) namıyle şöhreti olan bir şairdi. 1853 tarihinde Adana'da doğmuş, muhitinde hususi surette tahsil gördükten sonra, devrin icabatına uyarak memuriyet hayatını ihtiyar eylemiştir. Maişet kaygusıyle bu meslegе giren babam, şiirle uğraşmaktan da hâli kalmamıştır.

Kozan'da Âşar Müdürlüğü, Adana'da Meclisi İdare Başkâtipliği, Vilâyet Gazetesi Müdür ve Mu-harrirliği gibi vazifelerde bulunmuş ve bilhassa halk tarafından Bâbıâli'ye aksettirilecek şikâyetleri kaleme almakla meşhur olmuştur.

Edebiyatın bilhassa hiciv sahasında behresi olan babamın başına ne gelmişse, kalemi yüzünden gelmiştir. Kozan Âşar Müdürlüğü ile Adana Meclisi Umumi Başkâtipliğinden azillerinde, o devre uymayan serazad kaleminin suçu bulunmakla beraber, Meşrutiyet'e mütekaddim yıllarda bir mutasarrıflığa tayini derdest iken, Dahiliye Nazırı Memduh Paşa'nın durdurması da hep kaleminin ve kelâmının yüzündendir.

Ne tuhaftır ki, vatan ve hürriyet mevzuunda Adana'da yeni fikirli bir adam olarak maruf bulunan Hakkı Bey, 23 yaşında iken ilk darbeyi, yine Vatan ve Hürriyet mücahidi olan Vali Şair Ziyâ Paşa'dan yemiştir! Talihin bu garip cilvesi babamın kalemini susturamamış, hatta onun mücadeleli hayatında bir kuvvet olmuştur.

Şair Ziyâ Paşa 1878 yılında Adana'ya vali olarak geldiği zaman babam pek genç bulunuyordu.

O yıllarda Adana'da babam gibi edebiyatla iştigal eden üç dört genç vardı. Şair bir Valinin, bahusus Ziyâ Paşa gibi Şark ve Garp edebiyatına vakıf, hürriyet mücadelesinde çalışan bir kalem sahibinin Adana'ya gelişi babamla birlikte bütün gençleri sevindirmişti. Şair Valiyi iki günlük mesafeden karşılamak için yapılan hazırlıklarda bilhassa vazife alan babam, kafileye karışarak Pozantı'ya kadar atla gidip istikbalinde bulunmuştur.

Vali Ziyâ Paşa, kendisinin Vilâyet hududunda karşılanmasına pek memnun olmakla beraber, yol yorgunluğunun tesiriyle olacak, tavrında bir asabiyet sezilmiştir. Karşılamada Adana'nın genç şairleri Ziyâ Paşa için hazırladıkları kudumiyeleri birer birer övmüşlerdir. Sıra Hakkı Bey'e geldiğinde, Ziyâ Paşa gereği gibi iltifat göstermediğinden — esasen hassa ve seriüinfial olan — babam, bir fırsatını bulup kafileyi terk ederek Adana'nın yolunu tutmuştur.

Valinin şehre girişinden evvel yetişen Hakkı Bey, yolda kudumiyesini hicviyeye tahvil ederek taraftarlarıyle birlikte gece yarısı, şehrin göze çarpan büyük binalarının duvarlarına kömürlerle meşhur hicviyesini yazmıştır. Bu hicviyenin son satırı, aynı zamanda Ziyâ Paşa'nın Adana'ya geldiği tarihleri ebcedle ifade eylemesi bakımından, dillere destan olmuştur:

Ziyâsı kalmadı müşkün, gelince Paşâsı

Bir gün sonra sabahleyin şehre araba ile giren Ziyâ Paşa, duvarlardaki iri harflerle yazılmış garip hicviyeyi okumuş, dehşetli surette sinirlenerek faillerinin aranmasını emreylemiştir. Diğer taraftan, bu hicviyenin son satırının ebcedle sanatkârane bir surette tertiplenmesi karşısında sükûtu muhafaza ederek, yalnız mürettiplerini öğrenmek istemiştir.

Şair Hakkı Beyin adı, o günden itibaren, Ziyâ Paşa'nın sinirine dokunduğundan, bir fırsatını bulup Sultan Hamid'e düşmanlığından bahisle, kendisini Âşar Müdürlüğünden azletmiştir.

Hattâ babam bu yüzden kısa bir müddet mevkuf dahi kalmıştır.

Babam, Ziyâ Paşa'yı iki cephede mütalâa ederdi. Bilhassa şairliğini baha biçilmez olarak tavsif eylerdi. Nitekim, mağduriyetine sebep olmasına rağmen, ona büyük bir şair olarak inanırdı. Hattâ öldüğü gün, Ziyâ Paşa'ya büyük bir cenaze merasimi hazırlayanlar arasına o da katılmıştı. Dini merasim sırasında, imam ahaliye dönerek:

— Ey cemaat! Bu adamı nasıl bilirsiniz? Sualine karşı babamın:

— İyi bir şair bilirizl diye yüksek sesle cevabı meşhurdur.

Babam hakkında reva görülen ikinci azil muamelesi de Adana Valisi Hasan Tahsin Beye müyesser olmuştur! 1887 senesinde Hasan Tahsin Beyin Valiliği sırasında babam yine Meclisi İdare Başkâtibi idi. Vali her tayin olunduğu vilâyete Başkâtip olarak adamlarından ve sırdaşlarından birinin de beraber getirdiğinden, bir fırsatını bulup Hakkı Beyin vazifesine nihayet vermek istiyordu. Fakat bir bahane bulmak lâzım. Nihayet vesileler, fırsatlar Valiyi fazla intizarda bırakmadı.

O yıl Çukurova'da büyük bir kuraklık olmuştu. 1303 kurağı diye anılan bu uğursuz senede, Çukurova ziraat hayatında görülmemiş bir kıtlık zuhur etti! Her taraftan haneler toplanıyordu. Halkın hamiyetini tahrik sadedinde vilâyetin resmî gazetesi olan (Seyhan) da bu mevzuda makaleler yazılması tensip edilmişti. Babam, bu mevzuda — Valinin arzusu üzerine — bir makale yazmıştı. Bu makalede ahali haneye davet olunmakta idi. Böyle bir makalenin başında Padişaha dua yazılması unutulduğu bahanesiyle Vali, babamın vazifesine son verdi. Bu hâdise karşısında kafasına ve kalemi sayesinde gıyaben edindiği dostlarına güvenen babam İstanbul'a gitti.

O zaman Adana'dan İstanbul'a Mersin'den deniz yoluyle gidilirdi. Bilâhare babamdan dinlediğime göre, vapurun, Namık Kemal'in mutasarrıf bulunduğu Rodos'a uğramasından istifade ederek, büyük vatan şairini de ziyaret eylemesi her iki taraf için messerreti mucip olmuştur. Oğlu Ali Ekrem ile zaten tanışır ve sevişirlerdi. Bu tanışıklık 1884 yılında Namık Kemal'in damadı hemşehrimiz Rifat Beyin (eski Âyan Reisi Menemen'li Zade Rifat) Adana'da Defterdar bulunduğu sırada, Ali Ekrem Beyin hemşiresini ziyaret için buraya gelmesiyle başlamıştı. Ali Ekrem bu vesile ile Adana'da uzun müddet kalmış ve edebiyat muhibleriyle dost olmuştu.

Vapurun Rodos Adasında durmasından faydalanan babam, hükümet konağına giderek Namık Kemal'i görmüş. Büyük şair ismini söyleyince — oğlunun arkadaşı olduğunu anlayarak — derhal hatırlamış ve hüsn-i kabul göstermiş. Sohbet esnasında Namık Kemal, babama azil sebebini sual edip, yazdığı makalede padişaha dua faslını unuttuğu cevabını alınca, hemen odacıyı çağırıp keşide edilmek üzere bu sabah yazılan telgrafın postaneye tevdi edilip edilmediğini sormuş! O devirde bahanelerin ne badireler doğuracağını belirten bu hatırayı babam, zaman zaman hikâye ederdi.

ADANA İDADİSİNİN İLK TALEBESİ VE AYRILIŞ

Adana Valisi Abidin Paşa'nın himmeti, halkın hane ve gayretiyle Seyhan kenarına Askerî İdadi olarak yapılan büyük taş bina 1888 senesinde Adana İdadisi ittihaz edildi. Memleketin ilk idadisinin ilk talebelerinden biriydim.

1889 yılında, mektebin ikinci sınıfında iken, babamın Gelibolu Mutasarrıflığı Tahrirat Müdürlüğüne tayini dolayısıyle ev değiştirdik. Bu nakilden faydalanarak, İstanbul'da Mühendishanei Sahanede okumak yegâne gayemdi. İdadide riyaziyem kuvvetli idi. Mühendis olmayı bu bakımdan istiyordum. Riyaziye hocamız ve hemşerimiz Nabi Beyin [1] bu mektepte okumuş olması ve

---

(1) Nabi Menemencioğlu (1856 - 1938)

Ali Münif Bey, II. Meşrutiyet yıllarındaki bir törende.

bu mesleğin istikbali hakkındaki cazip hasbıhalleri beni mühendisliğin cazibesine kaptırmış gibiydi!

Gelibolu'ya babamın yanına gidince vaziyet değişti. Mutasarrıf Haşmet Bey (Sadrâzam Kâmil Paşa'nın oğlu, Hikmet Bayur'un babası) ile babamın muarefeleri derinleşmişti. Benim tahsil vaziyetim hakkında hasbıhal ederlerken Mutasarrıf Bey, Mülkiye-i Şâhaneyi tavsiye eylemiş. Mumaileyh esasen Mülkiyeli olduğundan, bu tavsiyesiyle intisap eylediği mesleğin o zamanki kıymetini belirtmek istiyordu.

MÜLKİYEYE GİRİŞ

Gelibolu'daki evimize indiğimiz gece babam, Mutasarrıf Beyin tavsiyesini cazip bir şekilde anlattı. Bir gün sonra elimden tutarak, beni Haşmet Beyin huzuruna çıkardı. Mutasarrıf hayli iltifattan sonra Mülkiye Mektebini sena eyledi.

Bir müddet sonra Mülkiyeye girmek üzere babamla İstanbul'a geldik. O zaman Mülkiye Mektebinin üç sınıfı idadi, iki sınıfı âli kısmı vardı. Asıl Mülkiye-i Şahane âli kısım idi. Mektebe girdiğim sene idadi dört, âli kısım üç yıla çıkartıldı.

Mülkiyeye ilk gittiğimiz günü hiç unutmam. Doğruca İdadi kısmı Müdürü Abdurrahman Şeref Beyi ziyaret ettik. Babam, Adana İdadisi 2'nci sınıfında okuduğumu, Mülkiye İdadisine vermek istediğini söyleyince Şeref Bey, kekeme lisaniyle beni imtihana tabi tuttu. Umumi mahiyette birçok sualler sorduktan sonra, elime bir tarih kitabı tutuşturdu. Bir sayfa kadar okudum. Diğer sayfayı çevirirken durmamı işaret etti. Okuduğum son cümledeki (Ahvali umumiye) terkibinin neden (ahvali umumi) olmayıp tenasüli şekilde (ahvali umumiye) tarzında yazılıp okunduğunu sordu. Bilmediğim için cevap veremedim. Sualini tavzih etmek istedi. (Hal) müzekkerdir, (umumiye) müenneatir, niçin? diye sordu. Sonra kendisi sualin cevabını verdi:

Müzekker kelimeler, terkiplerinde sıfat alırken cemi yapılmışlarsa müennes olurlar...

— Hakkı Bey, mahdum efendiyi İdadi birinci sınıfa alacağız, dedi. Ben mutlaka 2 nci sınıfa girmek istiyordum. Fakat (Ahvali umumiye) birinci sınıftan başlamamı icap ettirdi!

MÜLKİYE-İ ŞAHANEYE GEÇİŞ

Mülkiyenin 4 senelik tâli kısmını arızasız ikmal ettikten sonra, âli kısma yani Mülkiye-i Şâhâneye girecektik. İmparatorluğun her idadisinden Mülkiyeye girmek üzere birçok talebeler gel-

di. Mektebe yalnız 40 kişi alınacaktı. Taliplerin fazlalığı karşısında mektep idaresi, idadî mezunları arasında imtihan açmaya karar verdi. Mülkiyenin tâlî kısmından mezun olan bizler, bu karara itiraz eyledik. Zira, biz esasen Mülkiyenin idadisinden mezun olduğumuzdan, âlî kısma bilâ imtihan girmemiz lâzımgelirdi. Arkadaşlarla gizli bir toplantı yaparak bu imtihana girmemeye karar verdik! Boykotumuzu, imtihan günü Sultanahmet Camiinin civarındaki parkta toplanmak suretiyle izhar eyledik. İçimizden bir grup seçerek mektep müdürüne gönderdik. Ben bunların içersinde bulunuyordum.

Müdür Abdurrahman Şeref Bey'in odasına girdik. Mülkiye Tâlî (idadî) kısmı müdürü olan Şeref Bey, o yıl terfian Âlî kısım müdürü olmuştu. Müdürün yanında imtihan heyeti toplanmıştı. Hepimiz mülkiye tâlî kısım mezunlarının imtihana tâbi tutulmasının yersizliğini ve tâlî kısmın esasen mülkiyenin kendi malı bulunduğunu, ve bu idâdînin hikmeti vücudunun, Mülkiye Âlî kısmına talebe yetiştirmek olduğunu ısrarla iddia eyledik. Ricamız kabul olunmadı.

İstibdad rejiminin en şiddetli bir devrinde mektep idaresine karşı protestolarda bulunarak hepimiz Sultanahmet parkına döndük. O gün imtihan yapılamadı. Boykotumuzun müessir olduğu ümidine düşerek seviniyorduk. Bir aralık mektep idarecileri talebe mümessillerini davet ederek, hareketimizin isyan mahiyetinde telâkki edileceğini, Dersaadette böyle bir vak'a zuhurunun fena âkıbetlere müncer olabileceğini telkin etmek istediler! Hakikat şudur ki, o senelere kadar İmparatorluğun hiçbir şehrinde, böyle bir talebe nümayişi vukubulmamıştı.

Mektep idaresi ile iki gün münakaşadan sonra, bazı arkadaşlarımızın mûtavaatı yüzünden, mukavemetimiz kırıldı. Naçar, elebaşı olan bizler de heder-i istikbal endişesiyle imtihanlara katılmaya mecbur olduk.

İmtihan mefhumu, insanı heyecana ve bazen ümitsizliğe düşüren düşünceler içersinde bırakır. Hayatımda bu imtihan kadar hâtırasını, heyecanını unutamadığım bir işini bilmiyorum. Muvaffak olanlardan 40 kişi mektebe alınacaktı. (Yarabbi!) diyordum, Bari bu imtihanda 40'ıncı olabilsem!

İmtihan sükûnetle geçti. Neticesi tahtaya asıldı. Birinciliklc kazandığımı görünce gözlerim yaşardı. İkinci ya Hasan Tahsin (1) veya Cavit (2) idi; iyice hatırlayamıyorum.

O gün yurdun muhtelif köşelerinden gelip imtihan kazanan arkadaşlar, Mülkiye-i Şâhâne'ye yerleştirildi. Birçoğumuz tanışmıyorduk. İmtihanı kazananlar hep bir arada yemek yediler. Fasulye ile pilâvdan ibaret olan bu yemeği birbirimizin yüzüne bakmadan, birbirimizle konuşmadan yedik. Yemek sonunda zayıf nahif bir talebe ayağa kalktı. Hepimizin yeni bir hayatın başamaklarında olduğumuzu, yıllarca bir arada tahsil edeceğimizi, şimdiden tanışmak için, herkesin hazır bulunan arkadaşlara kendilerini tanıtmasını teklif eyledi. İlk evvel kendisini tanıttı: Ben Cavit (Selânik), hepimiz karşılıklı tanışmalardan sonra tahsil hayatımızın samimiyet ve uhuvvet içersinde geçmesine dua ettik.

Mülkiyeyi ikmalden sonra da bu çatı altında birlikte feyz alanların memleket hizmetinde yardımlaşmaları lüzumu — devrin icabatına göre siyasî bir mânaya gelmemek üzere — belirtildi.

Mülkiye-i Şâhâne'de geçen üç yıllık tahsil hayatımızda birçok bâdirelere maruz kaldık. Takip ve tevkif olunduk. Parasız kaldık. Fakat, imanımız, vicdanımız bizi tuttuğumuz yoldan ayırmadı. Bunları sırası geldikçe anlatacağım.

İlk senelerden beri ben Fârisi ve Arabiyi ilerletmeye çalıştım. Günün birinde Avrupa'ya firar zorunda kalırsam, lisandan müşkülâta uğramamak için Fransızca'ya da ehemmiyet veriyordum.

EDEBİYAT VE FELSEFE MERAKI

Fransızca'yı ilerlettikçe, büyük edebiyatçıların eserlerini okumak hastalığına tutuldum. Birçoklarını tercüme etmek hevesi, mukavemeti güç bir arzu halinde beliriyordu. Türkçe divân ve tarih merakım da had safhaya gelmişti. Edebiyatla da iştigale başladım. Babam Şâir Hakkı Bey, bu merak ve meylime fevkalâde hiddet gösteriyordu. Edebiyata karşı olan şevkimi kırmak istiyordu. Yazdığı mektuplarda şöyle diyordu: «Edebiyatla sakın uğraşmal Kendini devrin terakkî icabatı ile alâkalı mevzulara ver... Bugünkü günde fen işlerini bırakıp edebiyatla iştigal etmek, modern silâhlar dururken, çakmaklı silâh kullanmaya benzer...»

Babam, edebiyatla meşgul bir adamdı. Onu, kendi iştigal sahasından gayri memnun görmek, beni de bu mevzulardan kaçındırmaya sevk eyledi. Fakat ne de olsa felsefe merakım, ilmi metotlarla sistemlere olan hevesim içimi yakıyordu. Bu ateşledir ki, mektepte iken Spencer'in (Education) adlı eserini tercüme ederek (Terbiye-i İlmiye) adıyle neşreyledim. Bu kitap hayatımda neşreylediğim ilk ve son kitabımdır. Daha sonraları birçok eserler kaleme aldımsa da ya ikmaline muvaffak olamadım veya neşrine lüzum görmedim. Terbiye kitabını öyle bir heyecanla neşretmiştim ki, o çocukluk günlerimin tatlı raşelerini düşündükçe şu darbımesell tekrarlarım: «Zaman olur ki, hayali cihan değer!...»

MÜLKİYEDE İLK GİZLİ TEŞEKKÜL

Mülkiyede irfanımız arttıkça, Avrupa'ya kaçanların çıkardığı risaleleri okumak, istibdad idaresine karşı yakınlarımız arasında münakaşalar yapmak bir sevk-i tabiî haline gelmişti. Bunu emekleme halinde bir siyasî hareket olarak vasıflandırmak da caizdir.

Fakat, hafiye bolluğu karşısında en yakın dos-

---

(1) Profesör Hasan Tahsin Ayni.

(2) Maliye Nâzırı Cavit.

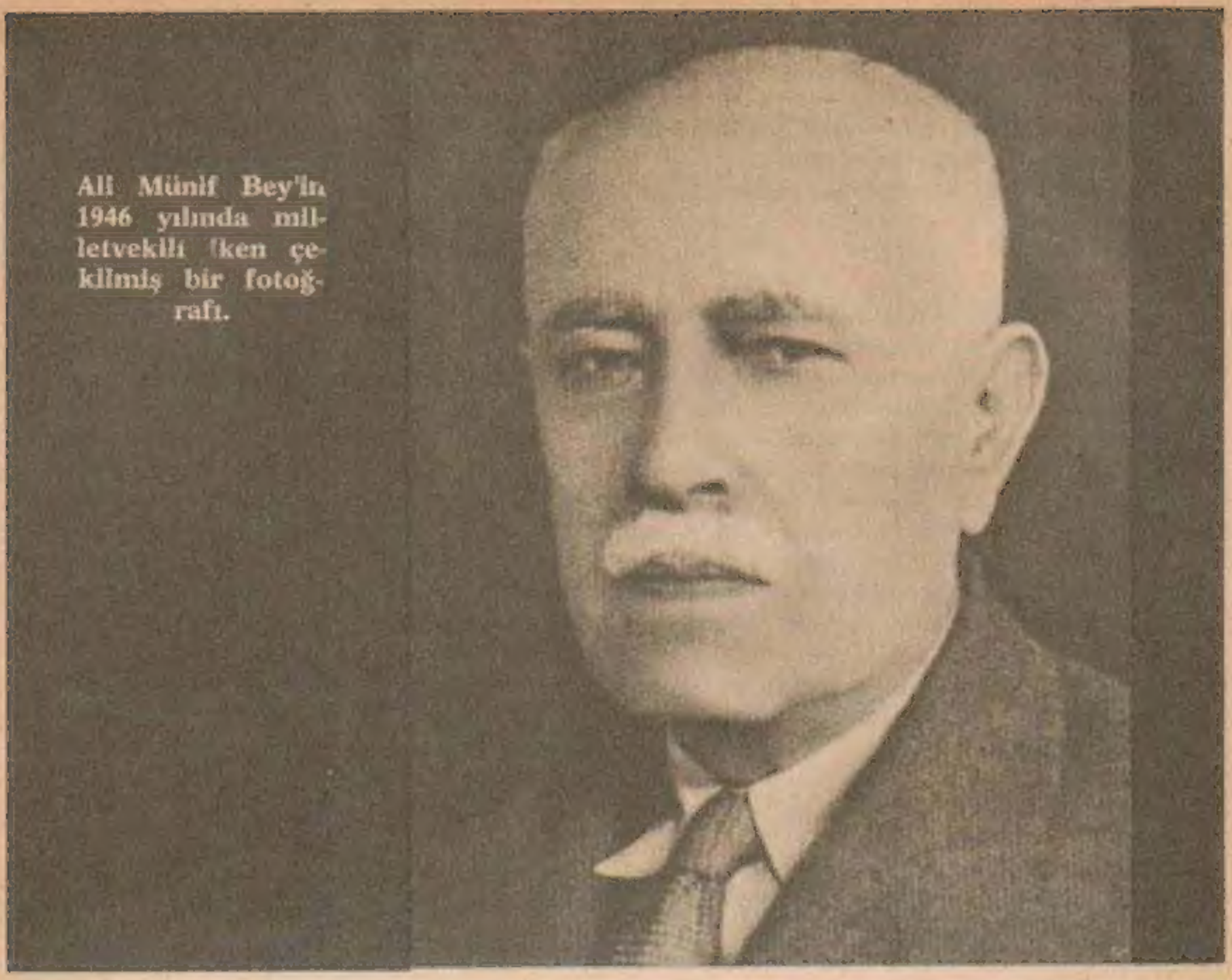

Ali Münif Bey'in 1946 yılında milletvekili iken çekilmiş bir fotoğrafı.

tunuzla dahi, dertleşmenin imkânı olmadığı bir devirde yaşıyorduk. Her insan ancak vicdanıyle konuşabiliyordu. Mektepler ve toplu yaşayanlar bir tedhiş havası içerisinde bulunuyordu. Hafiye teşkilâtı sistemli surette çalışıyor, iki kişi arasındaki gizli konuşmaların mahiyetini öğrenecek kadar dessas ve hiylekâr davranıyordu.

Kimse kimsenin samimiyetine güvenemiyordu. Herkes yekdiğerini şüpheli gözlerle görüyordu. Dert var, dertli var, dertleşme yoktu!

İstihbarat zayıf, tecessüs yasaktı. Herkes zâhiren bir disiplin altındaymış gibi hareket ediyordu. İdareye karşı içten içe kaynayan fikirler, bir sel olmaktan uzaktı. Biz bu fikirlerin damlalar halinde damlamasına bile razı idik. Herkes aynı dertle malûldü, fakat kimse kimseye bunu açamıyordu.

Bir gün hemşerim, sınıf arkadaşım ve adaşım Tarsuslu Münif'i bu mevzuda yoklamak istedim. Onunla Sirkeci'de bir han odasında yatıyorduk. Ara sıra benden dahi gizli bazı kitaplar okuduğunu hissediyordum. Acaba Münif bazı kimselerle temasa mı gelmişti?

Muhitimizde hafiye tecessüsü fazlalaşmıştı. Bir arkadaşım, artan bu tecessüsün gizli cemiyetlerle ilgili olduğu ihtimalinden bahsetti. Bu gizli cemiyet ne idi; nerede idi? Kimler dahildi. Hakikaten var mıydı? Yoksa hafiyeler böyle bir cemiyetin mevcudiyetini işaa ederek mülâyim karşılayanları mı tespit etmek istiyorlardı? Zihnim bu gibi karışık suallerle dolu iken gece yarısı odama döndüm. Münif ben gelince uyandı. Biraz yokladım. O, bir takım felsefe kırıntılarını tekrarlayarak işi Allaha döktü! Hattâ Allahı inkâra sapacak kadar garip görüşler izhar eyledi. Görüşmemiz kapalı kaldı. Uyku girmeyen gözlerim şafak sökmesini bekledi. Gece yarısından sonra Münif'in kalkarak lâmbayı yakıp yatağının içinde bir şeyler okuduğunu gördüm. Bir müddet sonra zikre başladı. Biraz evvel Allahı inkâra kadar varan dostumun gece «Allah Allah» diye zikreylemesini garip buldum. Birgün sonra bu durum tekrarlandı. Artık, gündüz halkın aleyhine, gece lehine yapılmakta olan bu tezahür benim büsbütün tecessüsümü artırdı. Okuduğu kitaplara baktım. Siyasî eser vehmine kapılarak sevindiğim bu eserler, meğerse bir tarikata ait imiş!

Mamafih Münif sonraları, tarikat ışığı altında, istibdad mücadelesine katılanlardan oldu. Bizim mülkiyede kurduğumuz gizli cemiyetin hararetli elemanlarından idi. Yapılan daimî takip ve tazyiklere dayanamayarak yurdu terke mecbur kaldı. Mülkiyeyi ikmal etmeden İsviçre'ye kaçarak, orada yıllarca hürriyet akidesi uğrunda çalıştı.

Tarsusî - zâde Münif Bey, aynı zamanda şairdi. Vatan, Şeref, Hale, Valdem adlı şiir kitapları vardır. 1931 yılında Tarsus'da vefat etti. Vasiyeti üzerine mezar taşına şu satır yazıldı:

(Burada Allahın en bed kullarından Tarsusî Zâde Münif yatıyor).

■

Sınıf arkadaşlarımdan Leskovikli Rauf'la sevişirdik. Dostluğumuz pek samimane idi. Bu saikledir ki Sirkeci'de bir oda tuttuk; derslerimizi birlikte hazırlıyorduk. Bilâhare ikametgâhımızı Bâbıâlî civarına nakleyledik. Odamızda, ara sıra Jön Türkler'den ve siyasî durumdan da, gizli bahisler açılırdı.

Bir akşam üzeri Rauf, tehayyüç ifade eyliyen bir çehre ile odaya girdi. Yarı sevinçli, yarı korkulu bir tavrı vardı. İçeriye girince sağa, sola bakındı. Kimse olmadığını görünce: Umduğumuz oluyor Ali Münif! dedi.

Böyle bir habere her an intizar ediyordum. Bu hevadise şaşırmadım. Karşı karşıya heyecanla oturduk. Tıbbiyede bazı gizli hareketlerden ve bunların Jön Türkler'in temadisi olduğundan Rauf'a bahsedilmişti. Hatırımda kaldığına göre Şahin Taki Bey kendisiyle temas etmiş.

Bu gizli hareketten emniyet edilir Mülkiyelilerin de haberdar edilmesi ve benimle de görüşülmesi isteniyormuş. Bu haberin sevinci ile gece yarılarına kadar uyuyamadık. Gözümüzün önünde yeni bir ufuk, içimizde canlanan başka bir âlem vardı.

İlk iş olarak, Tıbbiyelilerle temasa geçmek ve Mülkiyedeki yakın arkadaşlarımıza vaziyeti izah etmek kararını aldık. Mülkiyede samimiyetine güvendiğimiz fikir arkadaşlarımızdan Murat Fuat'la Rahmi'ye o gün bahsettik. Diğer taraftan Tıbbiyede bu gizli fikir cereyanlarının başında bulunan İbrahim Temo ile temasa geçtik. Bu arada, Diyarbekirli İshak Sükûti ile de görüştük. Bu istişareler ve temaslardan başka ayrıca, Rauf, Tıbbiyede Yüzbaşı olan Doktor Asaf Derviş (bilâhare Paşa) ile gizli görüşmeler de yaptı.

1892 senesinin başlarında vukubulan bu hadiseler arasında, her an hafiyelerin ağına düşebileceğimizi düşünerek azamî ihtiyatla çalışıyorduk.

Excellence,

Notre soussigné, ancien Ministre de Turquie à Athènes, originaire de Cilicie et ressortissant à Constantinople, d'une société pour la défense des droits de la population de cette région actuellement intéressée dans les Autorités Britanniques à Malte, prend la liberté de soumettre au Gouvernement de la République Française ce qui suit:

J'ai lu dans la presse que le crédit demandé récemment par le Général Gouraud pour la Syrie et la Cilicie ne fut voté par le parlement français que sous la réserve expresse d'évacuer cette dernière contrée immédiatement après l'obtention, de la part du gouvernement ottoman, des garanties destinées à assurer la sécurité de la population arménienne dans ces régions.

Il résulte donc de cette réserve si importante, et en appréciant les grands préjudices issus de la politique incontestable suivie jusqu'à présent en Cilicie (le Gouvernement actuel de la République Française) a heureusement pu le point d'abandonner cette politique des cabinets précédents laquelle semble, en principe, être

A Son Excellence Monsieur Georges Leygues, Président du Conseil et Ministre des Affaires Etrangères de la République Française.

Ali Münif Bey'in Fransa Başbakanı Georges Leygues'ye gönderdiği bir mektubun fotokopisi.

Mülkiyedeki diğer arkadaşlarımıza bu gizli teşkilâtın mahiyetini ve mektepte birleşerek yürümemiz lüzumunu aşılamağa başladık. Bir taraftan Raûf, bir taraftan ben günlerce meşgul olduk. Ben durumu, bizden bir sınıf büyük olan Selânikli Osmân ile, bir sınıf küçük olan Şevket'e açtım. Tarsuslu Münif, Beyrutlu Emin Arslan, Selânikli Hüsnü, Mithat Şükrü hâr taraftar olarak aramıza katıldılar. Hülâsa birçok arkadaşlar bu işe taraftar oldular. Bu gaye uğrunda, siyasî hayatlarının her safhasında, gözlerini budaktan sakınmadılar.

İstanbul'da gizli cemiyetin taraftarları çoğalıyordu. Münevverlerde cemiyete karşı o kadar ortak bir iştiyak vardı ki, bu mevzudaki her haber hürriyete susamış insanların manevî gıdası olmuştu. Samimî kimseler birbirlerine soruyorlardı: Cemiyette kimler var? Halkça bilinen malûmat ve rivayetler cemiyetin lehine inkişaf ediyordu. Esasen cemiyete dahil olanlar bile cemiyette kimlerin bulunduğunu bilmiyordu.

Bir kısım kimseler, meşhur simaların cemiyete dahil olduklarını işiterek taraftar oluyorlardı. Bilhassa ahrardan İsmail Kemal ve Mizancı Murat Ali Şefkati beylerin, hattâ Maarif Nâzırı Münif Paşa'nın cemiyete dahil oldukları her tarafa işaa ediliyordu.

İran Sefarethanesi'nin karşısındaki odamızda her gün bunlar konuşuluyordu. İstanbul'da cemiyete dahil olanların tam listesini kimse bilmiyordu. Bu arada Avrupa'ya kaçanların da hüviyetlerini öğrenmek güç oluyordu. Gün geçtikçe Avrupa'ya firar ederek hürriyet mücadelesine hariçte katılanların miktarı çoğalıyordu. Hariçteki teşkilât kuvvetlendikçe seviniyorduk. Sultan Hamid, İstanbul'dakileri hafiyelerle takip ettirmekle beraber, hariçtekilerden endişe duyuyordu. Nihayet Avrupa'daki kıymetli hürriyet mücahitlerini nasihatla, cazip memuriyet teklifleriyle, para ile fikirlerinden vaz geçirmek gibi tedbirlere baş vurdu. Emeline vusul için, asr-hafiye Ahmed Celâleddin Paşa'yı Paris'e gönderdi. Bu zatın sıfatında hafiyelik damgası bulunmakla beraber, kalben hürriyetperverlerle beraberdi. Aldığı vazifenin Paris'teki tatbikatı, mücahitlerin lehine cereyan etti. O, Paris'teki gençlere hayli yardımda bulundu. Gizli cemiyetin söndürülmesine değil, üremesine hizmet eyledi.

Fransa'ya kaçanlar Sultan Hamid'in ifsâdâtına kapılıp dönmediler. Ancak Murat Bey gibi Paris'te uzun kalemiyarak nadimane dönenler istisna teşkil eyledi.

O günlerde dahildeki teşkilâtın gayretleri şu iki hedefte toplanıyordu: 1) Tanınmış fikir adamlarını sinesine almak; 2) Bazılarının harice firarını sağlamak... Bu sahadaki mesaiden memnuniyetbahş semereler elde edildi. Bu işte mektep arkadaşlarımızdan Ayıntaplı Mehmed'in büyük himmeti görüldü.

Mehmet Hilmi aslen Adanalı olmakla beraber, Maarif Nazırı Ayıntaplı Münif Paşa'nın himayesiyle Mektebi Mülkiyede okuduğu için, adı Ayıntaplı kalmıştı. Hatta mektepteki lâkabı (Tüm Hilmi) dir. Cenup şivesi iktizasınca (bütün) veya (tamam) kelimesini (tüm) tarzında telâffuz etmesi kendisine arkadaşlar arasında bu lâkabın verilmesine mucip olmuştu.

Maarif Nazırı Ayıntaplı Münif Paşa dahi, bizim Tüm Hilmi'nin gayretiyle cemiyete taraftar oldu. Diğer taraftan, Hilmi'nin asıl muvaffakiyetini, Şeyh Zafir'le yeğeni ve biraderi Şeyh Kasım'ın oğlu Zâdegândan Hamit Beyi elde etmesi ve Murat Beyin Paris'e firarını hazırlamasıdır.

Paris'tekilerin teşkilâtlı olarak çalışmaları, İstanbul'dan firarları artırıyordu. Cemiyetimiz mensupları bunları kolaylaştırmak için feragatle ve her türlü tehlikeleri göze alarak çalışıyorlardı. Aydın Maarif Müdürü Emrullah (Maarif Nazırı merhum Emrullah Efendi), Tıbbiyede cemiyete büyük hizmetler eden ve (Derviş Yema) adıyle anılan Doktor İbrahim Naci ile Doktor Nazım'ın Avrupa'ya kaçmalarında cemiyet mensuplarının büyük yardımları görüldü.

GİZLİ CEMİYETİN HARBİYE'YE İNTİKALİ

Tıbbiyede İbrahim Temo, İshak Sükûti, Asaf Derviş, Cevdet, Nazım, İbrahim Naci vesairenin teşkil ettikleri gizli cemiyet ruhunu Mülkiyede de bizler genişletmiştik. Şimdi bu cemiyet fikrinin, ordunun mihrakı olan Harbiye'ye sirayeti lâzımdı. Bunu da hemşerim Mehmet Hilmi üzerine aldı. Harbiye'de bulunan Şeyh Zafir'in yeğeni Zadegândan Hamit Beyi imale eyledi. Leskovikli Rauf da görüşerek cemiyetin gayesini açıkladı. Hamit Beyin himmet ve gayretiyle gizli cemiyetin ruhu fiilen Harbiye'ye girdi.

Hamit Beyin cemiyete girmiş olması, cemiyet mensuplarını pek sevindirdi. Herkese neş'e ve kuvvet verdi. Mumaileyh hakikaten bir hamiyet timsali oldu. Az zamanda Harbiye'de gizli cemiyet ve hürriyet fikrinin üremesini temin etti. Kendisine namuslu ve temiz arkadaşlar buldu. Mektepte bu mevzuda hareketler baş gösterdi.

GİZLİ CEMİYETİN NİZAMNAMESİ

Mülkiye'de gizli cemiyete intisap edenler gün geçtikçe artıyordu. Bir aralık miktarı 30 - 35'e baliğ oldu. Tıbbiye ve Harbiye'de de artan gizli talebe teşekküllerinin bir nizamname ile ve programlı bir surette çalışmaları fikri ortaya atıldı. Yapılacak bu nizamnamenin yalnız mektepler için değil, bütün memlekete şamil bir hüviyet taşıması düşünülüyordu. Bunun lüzumu üzerinde arkadaşlarla fikir teatisinde bulunduk. Tıbbiye'deki arkadaşlar nizamname yapılması fikrine taraftar olmadılar. Mülkiye'liler ısrar eylediler. Hattâ hatırımda kaldığına göre Beyrut'lu Emin Arslan, Mülkiye'lilerin ayrı bir cemiyet kurarak faaliyetlerine devam edebileceklerini ileri sürdü.

(Devamı var)

Osmanlı Tarihçilerinden
Seçmeler: 1

ÂŞIKPAŞA-ZÂDE

Sadeleştiren: Yılmaz Oztuna

«Âşıkpaşa-zâde» diye meşhur Derviş Ahmed Âşıki, 1393'te Amasya'nın Ulvançelebi köyünde doğdu. 23 mart 1481'de ikindi vakti Istanbul'da 88 yaşında öldü. XV. asrın büyük tarihçilerindendir. Yıldırım Bâyezid olduğu zaman 10 yaşındaydı. İlk dört padişah devrini, bugün elimizde olmıyan bir tarihten nakletmiş, sonraki padişahlar devri için ekseriya kendi müşahedelerini kaleme almıştır. 1436 - 37'de hacca da giden yazar, bir askerdir. İkinci Kosova (1448) dahil birçok muharebelerde bulunmuş, Istanbul'un Fethi'ne (1453) Şeyh Akşemseddin'in maiyetinde katılmıştır. II. Murad'ın (1421 - 1451) iltifatını kazanmıştır. Ünlü bir ailedendir. Büyük mutasavvıf şair Âşık Paşa'nın torununun oğludur. Horasan'dan Kırşehir'e yerleşen bir ailenin çocuğudur. Dili çok sade olan Âşıkpaşa-zâde'nin pek az kelimesi değiştirilmiş, kelimelerin XV. asır Türkçe söylenişi yerine bugünkü telaffuzu verilmekle iktifa edilmiştir.

OSMAN GAZİ'NİN VASIYYETİ

Osman Gazi, oğlu Orhan Gazi'ye vasıyyet etti ki:

— Oğul! Ben öldüğüm vakit beni Bursa'da şol Gümüşlü Kubbe'nin altına koyasın. Ve bir kimse kim sana Tanrı buyurmadığı sözü söylese sen onu kabul etme. Ver eğer bilmezsen, Tanrı ilmini bilene sor. Ve bir dahi sana muti olanları hoş tut. Ve bir dahi askerlerine daim ihsân et ki, senin ihsânın, onların hâlinin tuzağıdır.

ABDURRAHMAN GAZİ VE AYDOS TEKFURU'NUN KIZI

Konur-Alp, Akyazı'yı ve Konur-Apa, Bolu ve Mudurnu vilâyetlerini fethetti ve döndü. Ve gene Karaçepüş'e ve Âb Suyu'na geldi ve Gazi Rahmân'ı orada koyup kendi gene gitti. Akça-Koca'ya Kandıra'ya vardı. Oralara dahi asker koydu. Maksatları Samandıra'ya varmak oldu.

Bir gün Samandıra tekfurunun oğlu ölmüştü. Kâfirler, ölünün üzerine toplanmıştır. Gaziler dahi fırsat buldular. Kâfirler hisar önündeyken bastılar. Tekfuru tuttular. Samandıra hisarı fetholundu. Tekfurunu Aydos hisarına ilettiler:

— Gelin, bu tekfuru alın, hisarınızı bize verin, dediler.

Kâfirler dediler ki:

— Varın, başını kesin, etini pişirin, yiyin!

Sonra Samandıra tekfuru demiş:

— Beni Istanbul'a iletin, orada satın!

Orhan Gazi'ye haber gönderdiler:

— Bu tekfuru satalım mı veya öldürelim mi? dediler.

Orhan Gazi:

— Satın, gazilere harçlık olsun, dedi.

Gelmişler. Istanbul'a haber göndermişler. Istanbul kâfirleri (Bizanslılar):

— Ne adam satarız, ne satın alırız, demişler.

Konur-Alp ile Konur - Apa'nın toplanmış askerleri vardı. Gönderdiler. Harbe tutuştular. Kâfiri bastılar. İyi kırgın oldu. Hâsılı Samandıra tekfurunu, İzmit tekfuru satın aldı. Akça - Koca geldi. Samandıra'yı hisar edindi. Istanbul tekfuru ile ve Aydos tekfuru ile dâim ceng eder oldu. Her vakit Akça - Koca ile gaziler at arkasından inmezlerdi. Onun içindir ki Istanbul tekfurunun cengi eksik değildi. Bu Aydos hisarından Türk'ü sürmek isterlerdi. Akça - Koca emn-ü amân ile etrafın köylerini fethetmişti.

Meğer tekfurun bir kızı var imiş. Bir gece Hazret-i Resûlullah sallallaahü aleyhi ve sellem'i düşünce görmüş. Bu kız kendisini bir çukurda görür. Bu mahbûb suretli latif kişi gelir. Bunu çukurdan çıkarır. Giydiği giyeceklerini dahi çıkarır. Yabana atar. Kızın gövdesini sıvazlar ve ipek giyecekler giydirir. Kız uyanır. Gördüğü düşe hayrette kalır. Ve illâ gördüğü kişinin hayali kızın aklını alır. Gece ve gündüz hayali gözünden ve gönlünden gitmez.

Kız bu düşü görünce kendi kendine söylenir :

— Benim hâlim ne oldu ki beni bu çukurdan çıkardı? Başka giyecek giydirdi. Durduğum yerden aldı. Mâlûm oldu ki benim hâlim bir türlü daha dönse gerektir!

Kız daim bu fikir hâli ile yürürken ansızın Türk gelip ceng ettiler. Hisardakiler dahi cenge başladılar. Kız:

— Ben dahi varayım, ceng edeyim, dedi.

Geldi ve gördü. O gördüğü çukurdan çıkaran kişi bu askerin başıdır. Kız:

— Hay, bildim hal ne imiş, dedi.

Derhal evine vardı. Rumca bir kâğıt yazdı. Düş macerasını bildirdi ve dedi ki:

Osmanlı devletinin ilk padişahı Sultan Osman.

— Göçün, bu hisârın üzerinden gidin!

Bir gece tayin etti ve Abdurrahman Gazi'ye yazdı ki:

— İtikad ettiğiniz askerlerden birkaç kişi gönderin, ben hisarı size vereyim.

Bu kâğıdı bir taşa yapıştırdı. Ceng eder gibi yaparak taşı attı. Taş geldi, Gazi Rahman'ın önüne düştü. Gazi Rahman gördü ki, bir taş, üzerine mektup yapıştırılmış. Hemen taşı aldı. Akça - Koca'ya iletti. Bir Rumca okur kişi buldular. Mektup içindeki haberi bildiler ve hem inandılar. Akça - Koca dedi ki:

— Gaziler, bu yola başını kimdir ki koya, Hak yolunda bir nişan koya! Ve ben dahi hem onunla beraber olam.

İleri geldi, Gazi Rahman konuştu:

— Ben hod hazırım, dedi. Konur-Alp dahi:

— Buna bir hal dahi edelim, dedi. «Nedir?» diye sorulunca:

— Oturduğumuz hisarı ateşe verelim, dedi.

Kabul ettiler. Hemen geldiler. Samandıra'yı ateşe yaktılar. Kendileri de göçtüler, gittiler. Aydos hisarının kâfirleri gayet şâd oldular. Aydos hisarı tekfurunun kızının dahi vâdettiği gece erişti. Hemen geceleyin Gazi Rahman, bir nice gazi ile kızın dediği yere geldi. Kız dahi intizarda idi. Gazi Rahman'ı gördü. Hisâr bedenine ip bağladı. Aşağı sarkıttı. Gazi Rahman derhal ipe yapıştı. Örümcek gibi ipi devşirip hisâra çıktı. Kız ile buluştu. Hisârın kapısına vardılar. Kapıcıyı parçaladılar. Kapıyı açtılar. Hazır olan gaziler koyuldular. Doğru tekfurun sarayına vardılar. Tekfur geceden ferah olup meclis yapmıştı. Sarhoş yatardı. Esir aldılar. Sabah oluncaya değin Akça - Koca dahi erişti. Hisârı zabtettiler.

Çünkim Allah fazlıyle hisâr fetholundu, tekfuru, kızı ile Gazi Rahman'a verdiler. Orhan Gazi'ye gönderdiler. Gazi Rahman dahi geldi. Orhan Gazi'yi Yenişehir'de buldu. Haber ne ise verdi. Tekfuru ve kızını ve malını Orhan Gazi'ye teslim etti. Orhan Gazi dahi kızı Gazi Rahman'a verdi. Getirdiği maldan dahi hayli nesne verdi.

Gazi Rahman'ın «Karaca Rahman» adında oğlu oldu. Istanbul önlerinde Bizans'a hayli işler etti. Onun zamanında Istanbul'

da oğlancıklar ağlasalar:

— Ağlama, Karaca Rahman geliverir, diye korkuturlardı.

OSMAN GAZİ'NİN MİRASI

Sonra Orhan Gazi'nin anası, Allah rahmetine vardı. Dedesi Edebalı dahi, kızından bir, iki ay önden Allah rahmetine vardı. İkisini de Bilecik hisarında koydular. Üç ay sonra Osman Gazi dahi Allah rahmetine vardı. Amma Söğüt'te vefat etti. Emanete koydular. Şunun için ki, Orhan Gazi, Bursa'da idi. Bursa'yı fethedince Bursa'ya getirdi. Osman Gazi'nin vasıyyet ettiği kubbenin altına koydu. Kayın atasını ve hatunu Mal Hatun'u Osman Gazi kendi eliyle defnetmişti.

Osman Gazi, Allah rahmetine kavuştuğundan sonra Orhan Gazi neyledi? Atasını bildi ki fenâ sarayını terketti ve ol bâkî sarayını kabul etti. Karındaşı Alâeddin Paşa ile bir araya geldiler. Tekke sahibi bir Ahı Hasan vardı. Bursa hisarında bey sarayının yakınında idi. Mevcut azîzler toplandı.

— Osman Gazi'nin malı var mı, yok mu? diye sordular.

Teftiş ettiler. İki kardeş (Orhan Gazi ile Alâeddin Paşa) arasında miras taksimini görüştüler:

— Hemen ancak bu fetholunan vilâyet var. Akça ve altın hiç yok. Bir de Osman Gazi'nin bir tekelesi ve bir yancuğu var. Tuzluğu, kaşıklığı dahi var ve birkaç iyice atı da var. Ve birkaç sürü koyunu dahi var. Şimdiki zamanda Bursa nahiyelerinde yürüyen beylik koyun ondandır. Sultanönü'nde (Eskişehir) birkaç yundları var. Bir nice eyeri de bulundu. Ayrık nesnesi bulunmadı, dediler. Orhan Gazi kardeşine:

— Sen ne dersin? dedi.

Kardeşi Alâeddin Paşa cevap verdi:

— Bu vilâyet senin hakkındır (*). Ülkeye çobanlık etmiye bir padişah gerek. Bu vilâyetin hâlini göre ve başara. Ve hem ona esvab dahi gerek. Bu yundlar padişahın ola. Koyunlar dahi padişahın şöleni sayılır. Şimdi bizim miras edecek nemiz var ki pay edelim?

Orhan Gazi:

— Gel imdi ol çoban sen ol, dedi. Alâeddin Paşa:

— Kardaş, dedi; atamızın duası ve himmeti seninledir. Onun içindir ki kendi zamanında askeri sana koşmuşdu. İmdi çobanlık dahi senindir.

Azîzler dahi bu buyruğu kabul etti. Orhan Gazi:

— İmdi sen bana paşa ol, dedi.

Alâeddin kabul etmedi. Şöyle söyledi:

— Kite ovasında «Fudura» derler bir köy vardır, onu bana ver.

Orhan kabul etti. O köyü ona verdiler. Alâeddin Paşa dahi Kükürtlü'de tekke yaptı. Bursa Kaplıca Kapısı'nın içeri yerinde. Hisariçi'nde bir mescid de yaptı. Yanında otururdu. Tâ bu zamana değin torunları gelmiştir.

İZMİT'İN FETHİ

Orhan Gazi padişah olduğundan sonra neyledi?

Akça - Koca bu zamanda dünyayı terketti. Kandıra yakınlarında bir dağda mezarı vardır. Konur - Alp dahi öldü. Orhan Gazi, Konur - Alp'in fethettiği sancağı, oğlu Süleyman Paşa'ya verdi. İnönü sancağını da sonradan küçük oğlu Murad Gazi'ye verdi.

Orhan Gazi leşkerini aldı, İzmit'e vardı. Gazi Rahman geldiğinde İzmit'in ne suretle alınacağını bildirmişti. Leşker toplanınca Bursa'dan Yenişehir'e çıktılar. Sürdüler, Geyve'ye indiler. Süleyman Paşa'yı Âb Suyu'nda buldular. Ayan gölünün kenarında, Aydos'ta olan gaziler geldiler. Sürdüler, İzmit'e vardılar.

İzmit'in sahibi bir batun idi. Istanbul tekfuruna (Bizans İmparatoru'na) akrabalığı vardı. Adına «Yalakonya» derlerdi. Yalakovası'nın sahibiydi. Deredeki hisar onundu. Bir kardaşı vardı. Adına «Kalayon» derlerdi. Yukarı sırttaki hisar onundu. Şimdiki zamanda Türkler ona «Koyunhisarı» derler. Türk, bunların hisarının üzerine vardı. Ceng ederken Kalayon'un göğsüne ok dokundu. İyileşmedi, öldü. Kızkardaşı olan Hatun:

— Ben Türk ile ceng etmem, dedi; şundan dolayı ki, eğer Türk bizden öldürürse, ölen gider. Ve eğer biz Türk'ten öldürürsek, onlarla kan düşmanı oluruz. Tâ kıyamete değin ceng etmek gerekir!

Hatunun bir yarar kişisi vardı. Onu gönderdi:

— Ahd edelim, bize ziyanınız dokunmaya, hisârı dahi verelim, dedirtti.

Orhan Gazi dahi kabul etti ki, ol avrat, her nesi kim vardır, ala ve dahi hisârı teslim ede. Hatun gene haber gönderdi:

— Ben gece çıkarım, beni Türkler'den bekletsin, dedi.

(*) Osman Gazi öldüğü zaman, Osmanlı devletinin genişliği 16.000 kilometre kare idi. Bugünkü Bilecik vilâyetini, şehir dahil Eskişehir merkez kazasını, Sakarya'nın Geyve, Akyazı, Hendek, Kütahya'nın Domaniç, Bursa'nın Mudanya, Yenişehir, İnegöl kazalarını içine alıyordu.

Onun dediği gibi ettiler. Orhan Gazi:

— Kâfirden isteyen kalsın, isteyen gitsin, dedi.

İskeleye gemiler getirdiler. Muradlarınca doldurdular. Orhan Gazi emir verdi:

— Sakının, bu kâfirlerin bir çöpü gitmesin ki, biz ahdimizde hain olmıyalım!

Orhan Gazi hisâra girdi. Aydos'ta olan gazilerin hepsi İzmit'e geldiler. Buraya yerleştiler. Orhan Gazi, oğlu Süleyman Paşa'yı İzmit'e getirdi. Kiliseleri mescid etti. Bir kiliseyi de medrese yaptı. Bu medrese şimdi dahi vardır. «Kara Mürsel» derler bir bahadır vardı, İzmit'i ona tımar verdiler. Vilâyetin tımarlarını da üleştirdiler. Tımar erlerini sahile getirdiler ki, Istanbul'dan gemi çıkıp sahile sataşmasın. Yalakova'yı dahi tımara verdiler. Akça - Koca ile olan gazileri bu vilâyete topladılar. Ermenbazarı'nı Yahşılı'ya verdiler. Kandıra vilâyetini Akbaş'a verdiler. Bunların nesilleri bugün de devam etmektedir. Fazlullah Kadı ki Gebze'de tekkesi vardır, Akça - Koca'nın neslindendir.

Kocaeli'nin ve Akyazı'nın ve Konurapa'nın ve Bolu vilâyetinin fethinin aslı ve hakikati budur.

İZNİK'İN FETHİ

Türkler, İznik'in köylerini almışlardı. Bu köylerin kâfirini incitmezlerdi. Hattâ bu kâfirler, vakit vakit, İznik hisârına karşı, Müslüman'la beraber savaşırlardı. İznik halkına derlerdi ki:

— Gelin biçâreler, rahat olun ki, biz rahat olduk; Türk idaresine girin!

Şehrin halkı göle balık avlamıya çıkmaz olmuştu. Bazı kâfirler, gazilere haber verip: «Biz gayet bunaldık» derlerdi. Bütün vilâyeti Türk almış, yalnız İznik hisarı duruyordu. Orhan Gazi'ye kâfirlerin hallerini bildirdiler. O dahi İznik'in üzerine geldi. Kâfirler dahi bir itimad ettiklerini gönderdiler:

— Bizim ile ahd edin, bizi kırmıyasınız. Gidenimiz gide, duranımız dura, hisârı si-

I. Sultan Osman'ın turbesinden bir görünüş.

Soğüt'teki Ertuğrul Gazi türbesinin dıştan görünüşü.

ze teslim edelim, dediler.

Orhan Gazi kabul etti. Zira mürüvvet, gazâdan hayırlıdır. Hem bu mürüvvet, nicesine sebeb oldu. İslâm'a geldiler. Tekfurunu Istanbul Kapısı'ndan çıkardılar. Tekfur ve halkı çıkıp gitti. Kalan şehir halkının ekserisi gitmedi. Orhan Gazi, tekfura adam verdi. Gemiye iilettiler. Muradı olduğu ıklime gitti. Tekfur kapıdan çıkar çıkmaz, Orhan Gazi, Yenişehir Kapısı'ndan girdi. Kapının iç yanında «İkülos» derler bir bahçe vardır. Gayet güzel yerdir. Orhan Gazi'yi doğru o bahçeye götürduler. Şehrin kâfirleri huzuruna geldiler. Bilhassa çok kâfir hatunu geldi. Orhan Gazi sordu:

— Bunların eri nerede?

— Kimi cengden, kimi açlıktan kırıldılar, diye cevap verdiler.

Güzel hatunlar çoktu. Orhan Gazi, hatunları gazilere üleştirdi. Şöyle emretti:

—Bu dul avratları nikâh edin, alın!

Onun dediği gibi ettiler. Şehrin dahi mamur evleri vardı. Evlenen gazilere verdiler. Hazır avrat ve hem evler ola, kim kabul etmiye?

ORHAN GAZİ, İZNİK'TE NEYLEDİ?

Bir ulu kiliseyi (İznik Ayasofyası) cami etti ve bir manastırı dahi medrese etti. Yenişehir Kapısı çıktığı yerde bir imaret inşa eyledi. Yanında «Hacı Hasan» derler bir eren vardı. Dedesi, Edebalı'nın mürîdiydi. Tâ bugüne değin onun elindedir. İmaretin kapısı açılıp yemeği pişince Orhan Gazi, önce kendi mübarek eliyle üleştirdi. Işığını dahi gece olunca kendi eliyle yaktı. Medreseyi dahi Müderris Mevlânâ Kayserili Dâvud'a verdi. Ondan sonra Tâceddin Kürd'e verdi. Bu, Konya'da Sirâceddin Rûmî'nin şâkirdi idi. Camiin hatîbliğini Kara Hoca'ya verdi. Bir nice zaman İznik'i taht edindi.

İznik fetholunduktan sonra Orhan Gazi, bu sancağı oğlu Süleyman Paşa'ya, Bursa sancağını da diğer oğlu Murad Gazi'ye verdi. Adını «Bey Sancağı» koydu. Karacahisar'ı amcası oğlu Gündüz'e verdi. Orhan Gazi, bütün vilâyetlerine nâzır oldu. Oğlu Süleyman Paşa'yı Taraklı Yenicesi'ne gönderdi. O vilâyetler, Orhan Gazi'nin adaletini işitmişlerdi.

Orhan Gazi, hangi vilâyeti aldıysa, adaletle idare etti. Alamadıkları da onun adaletini duydular. Süleyman Paşa, Taraklı Yenicesi'ne varınca, hisârı ahd-ü amân ile verdiler. Göynük de aynı şekilde alındı. Mudurnu da öyle. Süleyman Paşa öyle adalet etti ki, bütün vilâyetlerin halkı:

— Nolaydı, eski zamandan beri bunlar bize bey olalardı, dediler.

XVI. Yüzyılda ISTANBUL

Yazan : Metin And

XVI. YÜZYILDA Istanbul Türkler eliyle geliştirilmiş, her şeyiyle önemli bir tecim ve kültür merkezi olmuştu. Istanbul'un XVI. yüzyıl sonlarına doğru nüfusu da çok gelişmişti. 1593'te İngiliz gezgini John Sanderson, Istanbul'un nüfusunun bir milyon iki yüz otuz bir bin iki yüz yedi (1.231.207) ye ulaştığını söylüyor ve bunun dökümünü veriyor: Vezirler (6), Kadılar (4), Müftü (1), Defterdar, İmrahur başı, Yeniçeri Ağası, Çavuşbaşı, Kapıcı Başı, Sipahiler Ağası, Bostancı Başı, Kaptan Paşa, Kapu Ağası, Peykler (300), Solaklar (300), Doğancılar, cüceler, dilsizler (300), her çeşit fahişeler (1000), Çavuşlar (1600), günde yetmişerden nöbet tutan çavuşlar (700), Sipahiler (30.000), Yeniçeriler (24.000), Topçular (3.000), Acemi Oğlanlar (20.000), Kadınlar ve çocuklar dışında Istanbul'da yaşayan Türkler (200.000), Hıristiyanlar (200.000), Istanbul içinde ve dolaylarındaki Yahudiler (150.000), Türk, Hıristiyan, Yahudi ve başkaca kadın ve çocuklar (600.000), toplam olarak yukarıdaki sayıyı bulmaktadır. Istanbul ve Galata'daki aile sayısını gösteren 1478 tarihli bir belgeye göre bu nüfus sayımı bunun çok altındaydı. Istanbul'da 8951 Müslüman, 3151 Rum, 1647 Yahudi, 267 Kırımlı, 372 Ermeni, 384 Karamanlı, 31 Çingene ailesi, Galata'da ise 535 Müslüman, 592 Rum, 332 Frenk ve 62 Ermeni ailesi yaşıyordu. Böylece nüfus yetmiş ile seksen bini buluyordu. Ev hesabıyla Istanbul ve Galata'da 9486 Müslüman ve 6338 Müslüman olmayan ev vardı, böylece Istanbul'da bu tarihte yüzde 58,1 Müslüman ve 41,9 Müslüman olmayan halk yaşıyordu. İşte XVI. yüzyılda bu sayımlara göre nüfus birden yükselmiş, ondan sonraki yüzyılda ise duraklama olmuştur. Kanuni Sultan Süleyman çağında ise Istanbul'da 46.635 Müslüman, 25.252 Hıristiyan, 8570 Yahudi ailesi yaşıyordu ki, bu yaklaşık olarak dört yüz bin kişi ediyor; bunun yüzde 51'i Müslüman, yüzde 42'si Hıristiyan ve Yahudiydi. 1550 yıllarında Sinan Paşa'nın hekimi Laguna'nın tahminine göre Istanbul'da 104.000 ev vardı, bunun 60.000'i Müslüman, 40.000'i Hıristiyan, 4.000'i ise Yahudidir, ki böylece Müslüman ve Müslüman halkın oranı değişmeden nüfus yarım milyonu geçmektedir. Bu bakımdan yukarıda verdiğimiz Sanderson'un kırk yıl sonra bulduğu nüfus yüksek gözükmektedir.

Istanbul'un yol ve binalarına gelince XVI. yüzyılda bütün Avrupa'da gazete yerine geçen Fugger'in haber-mektuplarından bir bilgi ediniyoruz. Fugger'e göre 1589 yılında Istanbul'da 4492 cadde vardı, bunların her birinde bir cami, mes-

cid, namazgâh bulunuyordu. 2185 sokakta ise böyle tapınma yerleri yoktu. Bunun yanı sıra, şehirde, 442 kilise, 100 hastahane, 895 hamam, 941 çeşme, 275 fırın, 585 değirmen, 50 kervansaray, 418 han, 115 medrese, 165 okul vardı. Istanbul'un 24 kapısı bulunduğunu, surlar ve kulelerle çevrildiğini, Istanbul'un çevresinin 3 Alman mili olduğunu da gene Fugger'den öğreniyoruz.

Daha sonra XVII. yüzyılda Evliya Çelebi 74 selâtıyn camii, 1985 vezir camii, 6990 mahalle mescidi, 6685 devlet ileri gelenlerinin cami ve mescidiyle bu türden 15.000 bina olduğunu söylüyor. IV. Murad çağında Istanbul'da yapılan **Evsaf-ı Kostantıniye** adlı bina sayımı da Evliya Çelebi'nin dini binalar üzerine verdiği sayımı tutmaktadır: 74 selâtıyn camii, 1985 vezir camii, 6990 mahalle mescidi, 6665 seçkinlerin, devlet büyüklerinin yaptırdığı cami ve mescidler, 670 şeriye mahkemesi, 19 imaret, 9 hastahane, 55 Kur'an okuma öğretilen okul, 1993 sıbyan okulu, 135 hadis öğretilen okul, 557 tarikat merkezi, 6000 tekke, 91 konukevi, 979 kervansaray, 556 iş hanı, 686 bekâr hanı, 9990 İslâm mahallesi, 304 Rum mahallesi, 957 Yahudi mahallesi, 17 Frenk mahallesi, 27 Ermeni mahallesi, 68.900 vezir ve devlet ileri gelenlerinin konakları, 14.536 bunların hamamları, 4.000 vezir ve ulema çeşmeleri, 9.990 özel ve genel çeşmeler, 90 tane kale içinde genel ve özel hamam, 65 kale dışında hamam, 7.989 su musluğu, 200 sebil, 100 tatlı ve tuzlu ayazma, 600.000 su kuyusu, 55 su sarnıcı, 3.000 depo, 3 bostan, 37 değirmen, 25 kahve dövülüp satılan yer, 35 vergi alınan tartı yeri, 600 fırın, 300 at değirmeni, 162 Yeniçeri ve Sekban Yeniçeri odaları, 70 devlet ve şişe boya yapılan yer ve ayrıca her birinin adı ayrı ayrı sayılan ve çoğu devletin iş ve yapım yerleri.

Bu sayıların kimi, gerçeğe uygun gözükmemektedir. Paris'te Biblioethèque Nationale'de bulunan bir Türkçe yazmaya göre Istanbul'da 485 cami ve 4.492 mahalle mescidi bulunmaktadır.

Saraylara gelince, daha önce iki yazıda XVI. yüzyıldaki durumu üzerine bilgi verdiğimiz (1) ve Eski Saray denilen Topkapı Sarayının yanı sıra Eski Saray'ı sayabiliriz. Buraya aldığımız resim Eski Sa-

(1) Metin And «XVI. Yüzyılda Topkapı Sarayı», Tarih Meemuası, 10 (Mayıs 1969), 11 (Haziran 1969).

XVI. yüzyılda Eski Saray'dan bir görünüş.

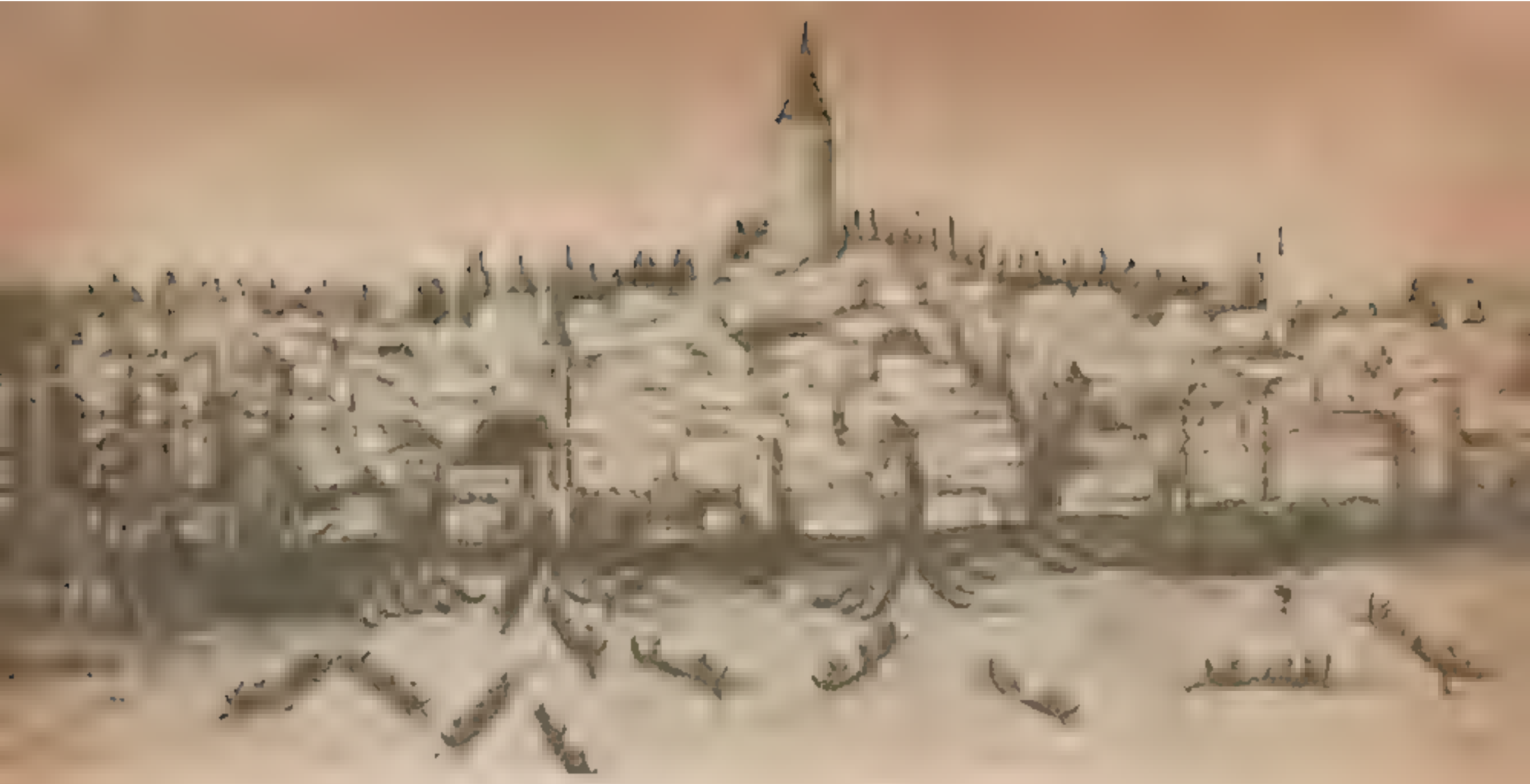

ray'dan bir köşeyi göstermektedir; bu saray üzerine pek resim olmadığı için resmin değeri de buradan anlaşılabilir.

Bu saraydan bugün hiç iz kalmamış, kimi kesimleri üzerinde Süleymaniye camii yapılmıştır. Bu iki sarayın dışında irili ufaklı çeşitli saraylar bulunmaktadır. Bunlar arasında Üsküdar'da Kavak Sarayı, İbrahim Paşa Sarayı, 300 odalı Siyavuş Paşa kasrı, 700 odalı Mihrimah Sultan kasrı ve başkaları XVI. yüzyıl yapılarıdır.

Camilere gelince yalnız Fâtih çağında yapılan cami ve mescidlerin sayısı 200'den fazla idi. 15'nci yüzyıldan kalan Mahmud Paşa Camii, Fatih, Davud Paşa, Atık Ali Paşa (veya Sedefçiler) gibi önemli selâtıyn ve vezir camilerinin yanı sıra 16'ncı yüzyılda yapılan önemli camiler şunlardır: Bayezid camii (1506), Piri Paşa camii (1520), Sultan Selim camii (1523), Haseki camii (1523), Üsküdar'da Mihrimah camii (1548), Şehzade camii (1552), Edirnekapısı'nda Mihrimah camii (1555), Sinan Paşa camii (1555), Suleymaniye camii (1557), Rüstem Paşa camii (1561), Sokollu Mehmed Paşa camii (1561), Piyâle Paşa camii (1573), Azapkapı camii (1578), Şemsi Paşa camii (1580), Kılıç Ali Paşa camii (1581), Üsküdar'da Eski Vâlide camii (1584), Nişancı camii (1589), Ahmed Paşa camii (1590), Cerrahpaşa camii (1594).

Yalnız bu çağın değil bütün çağların en önemli selâtıyn camii ve külliyesi hiç şüphesiz Suleymaniye camiidir. Bunun çevresindeki çeşitli binalar ve türbeler sonradan yıkıldığı ve değiştiği için buraya alınan XVI. yüzyıl resmi Süleymaniye camiinin çevresinin bu çağdaki durumu üzerine bir fikir vermektedir.

Gene bu yüzyılda bedesten, büyük çarşı, arasta, han ve kervansarayların mimarisi de gelişmişti. Fâtih'in yaptırdığı İç Bedesten, değerli kumaşların satıldığı Sandal Bedesteni, Çarşu-i Kebir veya Kapalı Çarşı, Hüsrev Paşa çarşısı, Esir Pazarı, Tiryaki Çarşısı, Dokmeciler Çarşısı ve başkaları. Han ve kervansaraylara gelince bunlar da sayıca çoktu. Kimi yazarların yanlış olarak şehir içinde kervansaray olmaz, yalnız kervan yolları üzerinde bulunur görüşünü savunmalarına rağmen yukarıdaki bina sayımlarından da anlaşılacağı gibi Istanbul'da pek çok han ve kervansaray vardı. Beyazıt'taki Ali Paşa sarayı I. Selim çağında kervansaraya çevrilmişti. Yalnız Mimar Sinan, Istanbul'un içinde çeşitli kervansaraylar yapmıştı. Bunlardan şimdi Türk-İslâm Müzesi olarak kullanılan tabhâne, bitişiğindeki kervansaray, Rüstem Paşanın sonra Kurşunluhan diye bilinen kervansarayı, Kapalı Çarşı'daki Cebeciler kervansarayı, Bitpazarı'ndaki Ali Paşa kervansarayı, Vefa'da Pertev Paşa kervansarayı. Buraya resmini aldığımız kervansarayı XVI. yüzyılda çizilmiş olup elimizde aynı kervansarayının iki resmi daha bulunmaktadır.

Çemberlitaş'ta olduğu resimden anlaşılan bu kervansarayı uzmanlara sorduğumda hangisi olduğunda kesin bilgi veremediler. Bunun Çemberlitaş'ın yanında Valide hamamına bitişik olan Vezirhanı olduğunu ileri sürenler oldu. Ancak Vezir-

XVI. yuzyılda
**Galata (yukarıda)
ve aynı asırda
Çemberlitaş
karşısındaki bir
kervansaray
(sağda).**

hanı XVII. yüzyılda yaptırılmıştır. Bu bakımdan bunun Vezirhanı olduğunu sanmıyorum. Resimde Atik Ali Paşa camii solda, Çemberlitaş sağda olduğuna göre bu han ve kervansarayın günümüzde Darüşşafaka iş hanının olduğu yerde bulunması gerekmektedir. Divanyolu'nda bu sırasında Elçi Hanı bulunuyordu. Beyoğlu yakasında henüz elçilikler kurulmadığı yıllarda burada elçiler kalıyordu. Daha sonra adı Tatar hanı olmuş, XIX. yüzyılda yandıktan sonra yıktırılıp yerine Matbaa-i Osmânî'ye yapılmıştır.

Galata yakasına gelince burası da resimde görüldüğü gibi surlarla çevriliydi, ancak surlar onaltıncı yüzyılın başında onarılmakla birlikte gitgide bakımsızlık ve yeni binaların yapılmasıyla yok olmuştur. Bu surların da kapıları bulunuyordu: Kürkçü kapısı, Yağ Kapanı kapısı, Balıkpazarı kapısı, Karaköy kapısı ve başkaları. Çeşitli etnik grupların yaşadığı ve denizcilerin bulunduğu Galata her bakımdan çok karışıktı. Meyhaneler, kahvehaneler, Tatar bozası satılan yerler de çoktu. Bu çağda Galata'da da Türk eserleri yapılmıştır. Bunlar arasında Mimar Sinan'ın yaptığı Azapkapısı camii, çeşitli mescidler, tekkeler, medreseler, han ve kervansaraylar, sebiller, çeşmeler hamamlar ve başkaca binalar sayılabilir. Matrakçı Nasuh'un **Beyân-ı menâzil-i sefer-i Irâkayn.** deki Istanbul'u ayrıntılarıyle gösteren minyatürle buraya alınan 16'ncı yüzyıl sonlarına doğru Galata'yı gösteren resimle karşılaştırılırsa, buranın ne kadar gelişmiş ve büyümüş olduğu anlaşılır.

Yukarıda sayılan eserlerden başka XVI. yüzyılda Istanbul, kuleler, dikili taşlar, fenerler, gezinti yerleri, türbeleri, mezarlıkları, maşatlıkları, medreseleri, çeşitli okulları, kışla, baruthane-tophaneleri, tersaneleri, yalıları, evleri, hamamlarıyla her bakımdan zengin ve gösterişli bir merkezdi. Bunlarla ilgili ve ayrıca XVI. yüzyılda Istanbul yaşayışı, giyim kuşam, görenekler, eğlencelerle ilgili resimleri de ilerideki yazılarımıza bırakacağız.

XVI. yüzyılda, Süleymaniye Camii ve külliyesinin bir görünüşü.

İstanbul'da Millî Mücadele

Yazan: İhsan Aksoley

Em. Gnl. Y. Mühendis

BAŞKUMANDAN vekili Enver Paşa'nın makamına çağırttığı Alman Yüzbaşım Lange Bey'in beni tavsiye etmesi ve yine Enver Paşa'nın şahsen verdiği emir üzerine, 1917 yılının sonbaharında Teşkilât-ı Mahsusa'ya (Gizli Teşkilât) atandım. Bir müddet sonra Afrika Grupları Kumandanlığı telsiz subayı olarak ve Afrika'da Fizan'da bir telsiz istasyonu kurmak üzere, Avusturya Bahriye Nezareti'nin deniz üssü olan Pola şehrinde U 73 işaretli Alman tahtelbahri ile (denizaltı gemisi), henüz 18 yaşında iken Trablusgarb'a gittim. 30 ekim 1918 de I. Dünya Savaşı'nı sona erdiren Mondros mütarekesinden sonra, 5 ay daha İtalyanlar'la mücadeleye devam ettim. Anavatan topraklarından ayrı bulunan Osmanlı ordusuna mensup kuvvetlerin sonuncusu olarak ve Istanbul hükümetinin devamlı tazyiki, müteaddit ve muhtelif mahiyetteki tehdidleri karşısında; önce Tunus'ta ve sonra da ileri sürdüğümüz şartların İtalyanlar tarafından aynen kabul edilmesi üzerine, İtalyanlar tarafından özel bir merasimle karşılanarak 3 ay Tobruk adındaki bir yatta ve 3 ay da Napoli civarında İskiya adasında enterne oldum.

1919 yılının sonbaharında İtalya'dan kaçmak üzere iken, İtalya hükümeti Istanbul'a dönmeme müsaade etti ve Birendizi'den bir İtalyan vapuru ile Istanbul'a hareket ettim.

Vapurda; I. Dünya Harbi'nde, Türk milleti sıkıntı içinde ve vatan düşman kuvvetlerinin tazyiki altında iken, İsviçre'de yaşayan bir Türk de vardı.

1921 yılında Sakarya muharebeleri sırasında Polatlı'da karşılaştığım bu Türk'ü açıklıyayım: Birçok yabancı ülkelerde devlet reisini ve bir müddet de parlamentoda Türk milletini temsil eden bu Türk, Yakup Kadri Karaosmanoğlu idi.

ISTANBUL'DA İLK GÜNÜM

İstanbul'dan iki yıl ayrı kaldıktan ve uykusuz geçen bir geceden sonra Çamlıca'dan doğan güneşin Marmara'yı pembeleştirdiği bir sonbahar günü Istanbul limanına girdik. Vapur, bir zırhlı sürüsünün arkasında demirledi.

Padişahından çöpçüsüne kadar Istanbul uykuda. Biraz sonra zırhlılardan boru sesleri yükseldi ve arkasından da direklerine mavili, beyazlı, kırmızılı ve yeşilli bayraklar çekildi. Boğaz'dan hafif bir sabah rüzgârı esiyordu. Çanakkale'de Türk'e mağlup olan, fakat bugün kendi-

lerini muzaffer sayan şımarık milletlerin teknelerindeki bayraklar dalgalanmaya başladı. Bana utanç veren bu manzaraya dayanamadım. Vapurun salonuna girip bir koltuğa oturdum, gözlerimi kapadım. Bu sırada annemin uyandığını ve sabah namazını görür ve benim için dua ettiğini işitir gibi oluyordum.

Büyük bir heyecan içindeydim. Vatan ve anne hasreti içimi yakıyor. Bir an önce vapurdan çıkmak, vatan toprağına basmak ve Istanbul'a döneceğimi haber veremediğim anneme kavuşmak istiyordum. Sabırsızlığımı gören ve annemin fedakârlığını ve otoritesini benden çok defa dinleyen arkadaşım kurmay yüzbaşı Rifat Bey:

— İhsan! Bavullarını bana bırak. Sen hemen vapurdan çık. Ben yarın bavullarını getiririm ve annenin de elini öperim, dedi.

Sevincimden Rifat Bey'in boynuna sarıldım ve teşekkür ettim. Saat dokuzda, içinde İngiliz subayları da bulunan ve arkasına İngiliz bayrağı çekilen bir istimbot vapura yaklaştı. İngilizler'in kontrolü iki saat sürdü. Bu iki saat bana, Istanbul'dan ayrı kaldığım 2 yıl kadar uzun geldi. İngiliz kontrolu beni yüreğimden yaralamıştı. İngilizler saat on bire doğru gemiden çıkmamıza izin verdiler. Galata rıhtımına yanaşmaya çalışan vapurun, Galata rıhtımına indireceği merdiven başını tuttum. Galata rıhtımına ilk ben indim. Fakat eve ancak akşama doğru gidebildim.

Galata rıhtımını acele yürüdüm. Köprüye döndüm. Köprüden bana doğru bir kalabalığın geldiğini gördüm. Bu topluluğu, denizde muhtemel bir kazayı seyretmiş bir kalabalık olarak düşündüm ve ilgilenmedim. Üsküdar'a gidecek vapurların yanaştığı iskeleye inen merdiveni arıyarak hızla yürüdüğüm bir sırada Ermeni şivesiyle biri:

— Zabit efendi. Galip ordu subaylarını neden selâmlamıyorsunuz? dedi.

Başımı kaldırdığım zaman karşımda bir İngiliz, bir Fransız ve bir İtalyan binbaşısını; arkalarında da aynı milletlerden 3 süngülü eri ve bana seslenen tercümanı gördüm.

Ortadaki Fransız binbaşısına:

— Ben Fransızca bilirim. Benimle siz konuşunuz, dedim.

— Galip ordu subaylarını neden selâmlamıyorsunuz? dedi.

Sabahtan beri duyduğum üzüntü, utanç ve heyecanın tesiri altında:

— İçimde sizi selâmlamak arzusunu duymuyorum, dedim.

Bir an arandım ve tabancamın yanımda olmadığına üzüldüm.

Ben, şartlı olarak enterne edildiğim için İtalyanlar tabancamı, kılıcımı, dürbünümü ve fotoğraf makinemi almamıştı.

— Kartınızı veriniz.

— Kartım yok.

— Sol cebinizde kartınız olacaktır.

Vapurdan çıkarken, üzerlerine sınıfım, rütbem, ismim ve sicil numaram yazılarak bana verilen ve işgal kuvvetleri kumandanlığınca mühürlenen kartları hatırladım. Çok sinirli idim. Ellerim titriyordu. Sol cebimden çıkardığım kart elimden yere düştü. Tercüman kartı yerden alırken ben, hiddet ve nefretle bu grubun yanından ayrıldım. Ermenice ve Rumca konuşan şımarık çocukların arasından geçtim. Bu sırada ineceğim merdiveni kaybettim. Uzun uzun yürüdüm.

Bir ara omuzuma bir el dokundu. Derhal arkama döndüm ve omuzuma elini dokunduranın boğazına sarılmak üzere ellerimi yukarı kaldırdım. Karşımda, I. Dünya Harbi'nde gençlik dernekleri müfettişi olan Albay Alâeddin Bey'i görünce şaşırdım, ellerim yanıma sarktı. Harbiye Nezareti'nin (Istanbul Üniversitesi) bahçesindeki Beyazıt kulesinin dibine yanyana oturduk.

—İhsan Efendi, dedi. Köprüde ben sizin arkanızdan geliyordum. Sizin başınızdan geçen hâdiseyi görünce, ben köprünün Haliç tarafına geçtim. Hâdiseden sonra sizi buraya kadar takip ettim.

— Teşekkür ederim efendim.

Alâeddin Bey beni teselli etti. Kendime geldikten sonra Alâeddin Bey'den ayrıldım.

Meğer ben köprüdeki hâdiseden sonra, irademin haricinde, Beyazıt kulesine kadar yürümüşüm. Neden? Sebebini hâlâ bilmiyorum.

İki sene önce kılıcımı şakırdatarak gururla koşa koşa indiğim sokak kapısı merdivenini, sessizce ve yavaşca çıktım. Kapının zilini hafifçe çevirdim.

Ansızın beni karşısında görünce hayretler içinde kalen annemle, iki yıl önce göz yazları içinde öpüşerek ayrıldığım yerde, iki yıl sonra yine annemin göz yaşları içinde öpüşerek kucaklaştık.

Köprüde geçen hâdise bütün neşemi kaçırmıştı. Bu yüzden annemle kavuşmamız, senelerce hayalimde yaşattığım gibi zevkli olmadı.

Beni çok durgun ve dalgın gören annem:

— İhsan, hasta mısın? diye sordu.

—Hayır anne. Henüz kavuşma heyecanının tesiri altındayım. Dalgınlığım ondan dedim.

Hâtıraları yazan
Em. General
Y. Mühendis
İhsan Aksoley

Bir ara annem kalktı. Kur'ân'ın içinden çıkardığı bir küçük kâğıdı, benden istediği ve benim iki seneden beri sakladığım kâğıtla birleştirdi. Annem her ayrılışta bana bir kâğıdın üstüne (lâilahe illâllah - Muhammedin resûlullah) yazısını yazdırır ve birinci kısmını bana verirken, bunu katiyyen kaybetme, derdi. İkinci kısmını da kendisi Kur'ân'ın arasında saklardı. Tekrar buluşunca, ikiye ayrılan bu kelime-i şehâdeti birleştirirdi.

— Anne, 15 günlük tahtelbahir seyahatinden, Otrant boğazından geçerken 23 parça İngiliz ve İtalyan zırhlısının hücumundan, birçok zamanlar Türksever Trablusgarblılar'ın arasında tek başıma bir Türk olarak senelerce beraber yaşadıktan, deve üzerinde yaptığım binlerce kilometre yolculuktan ve özellikle Trablusgarb'ın Hums (eski harflerle H M S) cephesinde kalpağımı delip geçen kurşundan sonra bugün sana kavuşmamda, senin ettiğin duaların tesiri var, dedim ve elbise askılığından kalpağımı getirerek, kalpağımdaki kurşun deliklerini anneme gösterdim. Bu, benim Istanbul'a döndükten sonra, Istanbul'da geçirdiğim ilk günümdür.

İşgal kuvvetlerine mensup subayların şımarıklığı, erlerin taşkınlığı arasında, Istanbul'un kapkara havası içinde özellikle güzel Boğaz'ı kaplayan zırhlı sürüsü karşısında çok endişeli ve çok üzüntülü günler yaşadım.

Günler, haftalar ve aylar geçiyor. Ne yapacağıma karar veremiyordum. Bir gün gazetelerde Enver Paşa'nın Azerbaycan'da bir yeşil ordu kurduğunu ve bu ordu ile Anadolu'yu düşman işgalinden kurtarmayı tasarladığını okudum. Bu haberin ışığı altında düşünmeye başladım ve Enver Paşa'nın yanına gitmeye karar verdim. Bu, benim Istanbul'a döndükten sonra verdiğim ilk kararımdır.

Istanbul'dan Trablusgarb'a hareket edeceğim son gece Enver Paşa otomobilini gönderip beni evine çağırttı. Enver Paşa karşısında 18 yaşında bir çocuk görünce hayret ve takdir duygusu ile:

— Fizan'a gidecek İhsan Efendi siz misiniz? diye sormuştu.

— Evet efendim.

Beraber çay içtik ve konuştuk. Ayrılırken bana; Trablusgarp'taki kardeşi Nuri Paşa'ya yazdığı mektubu ve mülâzımı evvellik (üsteğmenlik) yıldızınızı takınız emrini verdi. Ertesi gün Başkumandan

Enver Paşa

vekili Enver Paşa, bir gece önce verdiği şifahî emri unutmuş olmalı ki, arkamdan yazılı emir gelmedi ve ben o tarihte, yani 1917 yılının sonbaharında, üsteğmenliğe terfi etmedim. Bu benim kaybettiğim ilk terfiim, ilk yıldızımdır.

Enver Paşa'ya hitaben bir mektup yazdım. Kendimi hatırlattım. Yanına gelmek istediğimi belirttim. Fakat bu mektubu göndermek imkânını bulamadım.

Bir gün gazetelerde Azerbaycan hükümetinin, Istanbul'a Yusuf Vezirof Bey adında bir mümessil gönderdiğini ve bir gazetecinin Perapalas'ta kendisiyle görüştüğünü okudum.

Perapalas'ta Yusuf Vezirof Bey'le görüştüm ve Enver Paşa'ya hitaben yazdığım mektubumu, Enver Paşa'ya gönderilmek üzere kendisine verdim. Uzun bir müddet sonra cevap geldi. Bana bir Azerbaycan pasaportu ve Batum'a kadar da yol parası olarak 50 lira gönderildi.

Anneme Istanbul'a ilk geldiğim gün köprüde geçirdiğim hâdiseyi ve aylardan beri devam eden durgunluğumun sebeplerini anlattım. Bu şartlar içinde huzurla Istanbul'da kalamıyacağımı, kendisini tekrar yalnız bırakacağım için çok üzüldüğümü söyledim. Annem beni yaşlı gözleriyle dinledi ve:

— İhsan, Dayın Bağdad'ta Nasıriyye muharebesinde şehit oldu. Dört seneden beri ağabeyini (Em. Tümgeneral Asım Aksoley) görmüyorum. Sana henüz kavuştum. Senden nasıl ayrılabilirim. Beni tekrar nasıl yalnız bırakabileceksin? dedi.

Annem ısrarıma dayanamadı ve kararımdan vazgeçiremedi. Bir perşembe günü bir İtalyan vapuru ile Batum'a hareket edecektim. Annem, Paşabahçe'deki bir akrabamı ziyarete gitmemi ısrarla istedi. Annemin bu arzusunu yapmak için, hareketime takaddüm eden pazartesi günü Paşabahçe'ye gittim.

KURMAY YÜZBAŞI NEŞ'ET BEY'LE KARŞILAŞMA

Paşabahçe'den dönüşümde Beylerbeyi vapur iskelesinde, Trablusgarp'tan arkadaşım Kurmay Yüzbaşı Neş'et Bey'in vapura bindiğini gördüm. Üzerinde maiyyeti seniyeye (padişahın muhafız kıt'asına) mensup olanların giydiği üniforma vardı.

Sırmalar, yaldızlar ve yıldızlar içinde yaver kordonlarını sallayarak ve mahmuzlarıyle kılıcını şakırdatarak Neş'et Bey geldi ve yanıma oturdu. Ben kendisini görmemiş olmak için başımı Ortaköy camiine çevirdim. Neş'et Bey elini dizime vurdu ve:

— İhsan. Beni dinle. Pasaportunu hemen geri ver. Sonu olmayan bu sergüzeşte atılma. Senin gibi bir telsiz subayına Mustafa Kemal Paşa'nın daha çok ihtiyacı var. Mustafa Kemal Paşa teşkilâtlanıyor. Seni derhal Mustafa Kemal Paşa'nın yanına göndereyim.

Neş'et Bey beni ikna etmek için Üsküdar'a kadar uğraştı. Üsküdar'a çıkmama engel oldu. Köprünün Galata tarafındaki başında birbirimize veda ederken:

— İhsan. Hemen şimdi gidip Azerbaycan pasaportunu geri vereceğine ve Azerbaycan'a gitmekten vaz geçeceğine dair bana şeref sözü ver, dedi.

Hiç düşunmeden:

— Peki efendim. Söz veriyorum, dedim.

— Benden alacağın telgraf üzerine ve telgrafta bildireceğim gün ve saatte Eminönü'nde Balıkpazarı'na dönen köşedeki Hüseyin Hüsnü Eczanesi'ne (Eczahane-i Hüseyin Hüsnü) gel. Eczayı semmiyei şedide (Şiddetli zehirli ecza) dolabını aç. Göreceğin merdivenden tavan arasına çık. Seninle orada buluşup görüşelim. Hemen Anadolu'ya hareket etmeye ve uzun bir kara yolculuğunu yaya olarak yapmaya kendini hazırla.

— Peki efendim.

Neş'et Bey'den ayrıldıktan sonra ben doğru Perapalas'a gittim. Bir müddet sonra Yusuf Vezirof Bey geldi. Yusuf Vezirof Bey'e:

— Anadolu'da Millî Mucadele teşkilâtının inkişaf ettiğini bugün öğrendim. Benim Anadolu'ya, Azerbaycan'dan yeşil ordu ile gelerek değil, doğrudan doğruya Anadolu'nun içinde çalışarak daha faydalı [illegible]ma inandım. En kısa bir zamanda Mustafa Kemal Paşa'nın yanına gitmeye karar verdim. Size verdiğim sözden döndüğüm için beni mazur görünüz. Azerbaycan pasaportumu ve içinde aynen muhafaza ettiğim 50 lirayı size geri veriyorum. Enver Paşa'ya, neden dolayı yanına gelmekten vaz geçtiğimi lütfen yazınız. Enver Paşa'nın hatırımda kalan iyi hâtırasını daima muhafaza edeceğim. Enver Paşa'ya büyük bağlılığım var. Hakkımda yanlış düşünmesini istemem.

Yusuf Vezirof Bey, Azerbaycan şivesiyle:

— İhsan Bey. Ben önce Türküm, ondan sonra Azerbaycanlıyım. Verdiğiniz bu karar, en doğru karardır. Allah sizi korusun ve muvaffak etsin. Memleketinize çok hayırlı hizmetler görünüz. Sizi bu kararınızdan dolayı tebrik ederim. Enver Paşa'ya haklı kararınızı ve sizin gibi bir subayı Azerbaycan'ın kaybetmiş olmasından mütevellit şahsî üzüntümü yazacağım. Müsterih olunuz. Yolunuz açık, yardımcınız Allah olsun.

— Teşekkür ederim efendim!

Sonu olmayan Azerbaycan sergüzeşti böylece kapandı. Akşam eve geldim. Sokak kapısının merdivenlerini üçer, üçer çıktım ve kapının zilini devamlı çevirdim. Annem normal halimi ifade eden bu durumdan sevinerek kapıyı açtı.

— Anne. Azerbaycan'a gitmekten vaz geçtim. Pasaportumu geri verdim. Paşabahçe'ye gitmem için yaptığın ısrar nekadar isabetli olmuş. Sana çok teşekkür ederim. Dönerken vapurda Neş'et Bey'i gördüm, dedim. Neş'et Bey benim Azerbaycan'a değil, Anadolu'ya gitmemi uygun gördü. Yakın zamanda ağabeyimin yanına gideceğim.

Annem ferahlamıştı biraz. Evdeki matem havasının yerine bir bayram havası girdi. Fakat yine de annem, kendisinden ayrılacağım için, tamamen huzura kavuşmamıştı.

— Anne. İstersen sen de sonra gelirsin, dedim.

— Çok iyi olur İhsan. Ben de 4 seneden beri göremediğim ağabeyini, senelerden beri hasretini çektiğim memleketim Sivas'ı ve akrabalarımı görürüm.

İki gün sonra aldığım telgraf üzerine perşembe günü saat onda Hüseyin Hüsnü Eczanesi'ne gittim. Şiddetli zehirli ecza dolabını açtım. Merdivenden yukarı çıktım. Neş'et Bey, tavanarasında ve tavanı aydınlatan pencerenin önünde ecza sandıklarından birini iskemle, diğerini de masa yapmış çalışıyordu. Ben de bir ecza sandığı alarak karşısına oturdum.

GRUBUN TEŞKİLİ

Neş'et Bey o gün gelen ve açmak üzere olduğu bir zarftan çıkan yazıyı okuduktan sonra, okumak üzere, bana uzattı. Bu emrin hatırımda kalan metni şöyle idi:

Erkânı Harp Yüzbaşı Neş'et Bey'e

Riyasetiniz altında Anadolu'ya eşhas ve malzeme göndermek ve istihbarat yapmak üzere İstanbul'da mahrem bir teşkilâtın kurulması lüzumlu görülmüştür. Muktezasının ifasını rica ederim.

Erkânı Harbiye-i Umumiye Reisi
Vekâleten
İsmet

Neş'et Bey:

— İhsan. Bu emir üzerine seni Mustafa Kemal Paşa'nın yanına göndermekten vaz geçiyorum. Bu gizli teşkilâtı kurmak üzere bana yardımcı olmanı ve benimle beraber çalışmanı rica ediyorum, dedi.

— Peki efendim, diye cevap verdim.

(Devamı var)

Binlerce kişinin Ölümüne Sebep Olan

Titanik Faciası

Yazan : Hamson W. Baldwin
Çeviren : Aslı Can

OKYANUSLARDA o zamana kadar seferber etmiş olan gemilerin en büyüğü «Titanik» transatlantiği, ilk seferi için 10 nisan 1912 günü Southampton'dan New York'a hareket etti. Belfast'taki Harland ve Wolff tersanelerinde üç yılda inşa edilen transatlantik, 40 bin tonluk bir çelik devdi.

Titanik'e yalnız dünyanın en büyük değil, ayrıca en emniyetli gemisi gözüyle de [illegible] kat dip inşa etmiş, ayrıca tekneyi on iki bolmeye ayırmıştı. Böyle bir teknenin batmasına imkân olmadığına herkes inanıyordu.

Geminin hareket ettiği gün bir bayram havası estirilmemişti, ama kalkış yine de olaysız geçti denemez. 10 nisan günü transatlantik ağır ağır rıhtımdan ayrılırken, meydana getirdiği akıntı, karşı rıhtımda bulunan «New York» adlı vapurun demir taramasına sebep olmuştu. Gemiyi tutan halatlar kopmuş, büyük bir gürültüyle ve havayı kırbaçlar gibi, transatlantiğin manevrasını seyreden kalabalığın üzerine düşmüştü. Daha sonra da Titanik'in üzerine sürüklenmiş, muhtemel bir çarpışma güçlükle önlenebilmişti. Kurt denizciler kötü haberci saydıkları olay karşısında ister istemez başlarını sallamışlardı.

Transatlantik o akşam Cherbourg'da durakladıktan sonra, Queenstown'a doğru hareket etmişti. 11 nisan perşembe günü de, 2.201 yolcusu ve mürettebatı ile birlikte, kendisini uğurlayan martıların arasında limandan ayrılmıştı.

Transatlantiğin birinci mevki daire ve kamaralarında pek çok tanınmış şahsiyet bulunmaktaydı. Üçüncü mevkide ise, Yenidünya'da yeni bir hayat kurmaya giden 706 göçmen seyahat ediyordu. Ayrıca çeşitli ambarlarda 420.000 dolar değerinde yük vardı.

Transatlantik gece vakti Fastnet Light'tan geçtikten sonra, New York'a doğru rotasını tuttu. Çarşamba sabahı limana varılacağı ümit ediliyordu.

BUZDAĞI İHBARI

Seyahatin üçüncü günü olan pazar sabahı, daha şafak vakti berrak ve güzel bir hava olacağı belliydi. Gemi kolaylıkla yol alıyor, yüksek bacalarından gözle zor fark edilen ince bir duman salıyordu. Pazar duası birinci mevki salonlarında yapılmıştı. Arka tarafta ise göçmenler, çeşitli oyunlarla vakit geçiriyor, İskoçyalı'nın biri, bıkıp usanmadan gaydasını çalıyordu.

Saat dokuzda geminin telsizcisi, «Caronia» adlı gemiden şu mesajı aldı:

«Titanik'in kaptanına: Batı yönüne seyreden gemiler 12 nisanda, 42. kuzey para-

leli üzerinde, 49'la 51. boylamlar arasında seyreden buzdağları gördüklerini haber veriyorlar. Selâmlar. Barr.»

Telsiz dairesinde ikinci telsizci Harold Bride, kulağında kulaklıklar mesaj dinliyor, birtakım rakamlar not ediyordu. Californian adlı vapurun Titanik'i arayarak vermek istediği mesajı dinlemek için de durmadı. Bu geminin rastladığı üç buzdağını ihbar için ilettiği mesaja kulak asmadı.

Saat 13.42'de telsizde yeniden bazı çıtırtılar işitildi. Bu sefer de «Baltic» adlı vapur, dev transatlantiğin yolundaki buzdağlarını haber veriyordu.

Bride mesajı yazıp, kaptan köprüsüne gönderdi. Güverte zabiti okuduktan sonra aynı mesajı, White Star'ın gözde kaptanlarından gemi kumandanı E. C. Smith'e ulaştırdı. Bu sırada yemek saatiydi. Tenezzüh köprüsünde ilerleyen kaptan, şirketin müdürü Ismay'e rastladı ve mesajı ona verdi

Ismay mesajı okudu, cebine indirdi, buzdağları hakkında iki yolcu hanımla birkaç söz ettikten sonra, yürüdü, geçti gitti. Daha sonra, saat 19.15'te, gemi zabitlerine duyurmak üzere mesajı kaptan köprüsüne astırmak için geri istetti.

Yemekten sonra ikinci mevki yolcularından büyük bir kısmı, Rahip Carter'in dinî bir konser verdiği salondaydı.

Aynı dakikalarda, kaptan köprüsünde de ikinci kaptan Murdoch, birinci zabit Lightoller'den nöbeti devralıyordu. Lightoller, çevresindeki diğer zabitanla, en az beş mesajın ihbar ettiği buzdağları bakkında uzun boylu tartışmıştı. Gözcülere çok dikkatli olmaları hakkında emir de verilmişti. Saat 21.30'dan itibaren buzdağlarına rastlayacaklarını tahmin ediyorlardı. Buna rağmen geminin hızı 22 mil olarak muhafaza edildi.

Gozcü yuvalarındaki iki gözcü, Frederick Fleet ve Leight de, yıldızların pek hafif aydınlattığı karanlık suları gözlüyorlardı. Ardında ve altlarında, dev transatlantik, ötesinde berisinde birkaç ışığın göz kırptığı beyaz bir gölge gibi ilerliyordu. Önlerinde ise soğuk, karanlık ve ses-

Devrinde dünyanın en büyük gemisi olan Titanik'in batışını temsil eden bir resim.

siz okyanus uzanıp gidiyordu...

Birden bir çan sesi işitildi: Geminin saati, zamanı bildiriyordu. 11.30 olmuştu. Bu sesle dikkati uyanan Fleet, karanlığı delmek için baktı, baktı... Görünürde deniz ve yıldızlı gökyüzünden başka bir şey yoktu.

Telsiz dairesinde de birinci telsizci Phillips, Bride'ın yerini almıştı. «Californian»ın vericisinin çıtırtısı, yeniden kulaklarını doldurdu:

— Dostum, haberiniz olsun, biz burada buzdağlarıyle çevrili kaldık.

— Kes Allahaskınat diye tersledi Phillips. Race burnuyla konuşuyorum ben. Yayınımı bozuyorsun.

SAAT 23.30'DU

Tam bu sırada, sanki hiçlikten fırlamış gibi, Titanik'in tam önünde, büyük ve beyaz bir şekil beliriverdi.

Fleet bir an gozlerine inanamadı. Ama uğursuz hakikatı kabul etmekten başka çare yoktu. Derhal üç defa zili çaldı. Bu, tam önlerinde bir şey var demekti. Sonra telefonla kaptan köprüsünü aradı.

— Buzdağı! Tam önümüzde!

İkinci kaptan hiç tereddütsüz emrini verdi:

— Tam yol iskele!...

Dümencibaşı olanca gücüyle dümen dolabını çevirdi ve tekne iskele tarafına donmeye başladı, ama karşılarına çıkan canavara neredeyse bindireceklerdi.

Murdoch hemen makine dairesinin telgraf irtibatına sarıldı. Buradaki personel için tehlikeyi haber veren ilk ziller acı acı çalmaya başladı. Kadranlardaki ibreler önce «STOP» yazısının üzerine geldi. Sonra donup «TAM YOL GERİ» de durdu.

Makinistler derhal manivelalarını çevirmeye başladılar.

Önce hafif bir çarpma oldu. Sonra bir gıcırtı. Derken iskele tarafında doğru hafif bir yatma. Bunun hemen ardından ön güverte üzerine buz parçaları yağmaya başladı. Ve Titanik ağır ağır durdu.

GEMİDE HAYRET

Kaptan Smith koşarak odasından çıktı:

— Nereye bindirdik?

— Bir buzdağına kumandanım, diye cevap verdi Murdoch. İskeleye tam çark ettirdim, makineleri de tam yol geri yaptırttım. Buzdağını bertaraf etmek için ardından tam sağ çark ettirecektim, fakat çok yaklaşmıştık. Fazla bir şey yapmak imkânsızdı. Emniyet bolmelerini kapattırdım.

Birinci ve ikinci mevki kamaralarda birkaç ışık yanmıştı. Gozleri uykulu yolcuların içlerinden biri:

— Neden durduk? diye bir kamarota sordu.

— Bilmiyorum efendim, fakat önemli bir şey olduğunu sanmıyorum.

Oyun salonunda ise pokerciler, başlarından eksik olmayan meraklılarla birlikte, uyanıktılar. Çarpışmadan meydana gelen hafif salıntıyı hissetmişler, salonun [illegible] de bir buzdağının geçit resmi yaptığını görmüşlerdi. Fakat gece sakin ve berrak, Titanik ise batmayan cinsinden bir gemiydi. Bu sebeple dışarı çıkmak zahmetine bile katlanmadılar.

Bu sırada aşağıda, ön sancak tarafındaki labirent gibi koridorları, ambarları ve kazan dairesini dolaşanlar, geminin öldürücü bir yara aldığını anlamışlardı.

Bedenleri çıplak ve ter içindeki ateşçilerin goğüslerinde alevlerin yansıdığı 6 numaralı kazan dairesinde, yerden 60 sm. yukseklikteki bir delikten, oluk gibi su içeri doluyordu.

Bu sureden de önce, adamlar kömürü ön tarafa çekmiş, emniyet kapılarından geçip, öbür kazan dairesine kaçmışlardı. Veya daha üst katların guvenliğine ulaşmak için, uzun merdivenleri tırmanıp, yukarı çıkmışlardı.

Üçüncü zabit Boxhall, yarayı görmek için gönderildiği ön kısma varıp da postava ayrılan ambara bir göz atınca, 3 numaralı ambarın ve su kesiminin 7 metre altındaki bu yerin, çoktan sularla kaplandığını, posta çuvallarının yüzdüğünü gördü. 5 numaralı kazan dairesindeki boş kömür deposuna da deniz suyu büyük bir hızla doluyordu. Kazan dairelerinin onündeki altı bolmeden dordunu, sular istila etmişti.

Buzdağı on saniye içinde Titanik'in omurgasında 90 metrelik bir yarık açmıştı.

Kaptan köprüsüne rapor yağmaktaydı. Şirketin müdürü Ismay, robdoşambrını sırtına geçirip koştu, geldi.

— Ne oluyor?

— Bir buzdağına çarptık, diye cevap verdi kaptan Smith.

— Yara ciddi mi dersiniz?

— Korkarım ki öyle.

Ismay aşağı inerken, hasar goren bolmelerden gelen başmakinist William Bell'e rastladı.

Bell de kaptanın gorüşunü teyid ettikten sonra, görevi icabı yine aşağıya koştu. Diğerleri de peşinden: Transatlantığın planını hazırlayan mühendislerden Thomas Andrews, tersane makinistlerinden Archie Frost ve yirmi kadar işçi. Bunla-

Geminin lüks kamaralarından birinin içi.

rın aşağı inmeleri şart değildi, ama gelenek bunu gerektiriyordu.

Üst güvertelerde, koridorlarda, kamaralarda bir kaynaşma başlamıştı. Erkekler, kadınlar, çocuklar uyanıyor, üst üste sorular yağdırıyorlardı.

«BATIYORUZ!»

Fakat yolcuların büyük çoğunluğu Titanik'in battığını hâlâ bilmiyordu. Çarpışma o kadar hafif olmuştu ki, bir kısmı uyanmamıştı bile. Vapur, buzdağlarının kendisine büyük zarar veremeyeceği kadar muazzamdı. Ayrıca gece, akla ölümü getirmeyecek kadar sakin, hava da güzeldi.

S.O.S... S.O.S...

Kaptan Smith, telsiz dairesine kadar koştu. Bride uykulu gözlerle Philips'in arkasında, ayakta duruyordu.

— Derhal imdat isteyin!

Emrin hemen ardından mavi kıvılcımlar çıkmaya başladı: «S.O.S... S.O.S... S.O.S... S.O.S...» Binlerce mil çevrelerinde bunları birçok telsiz alıcısı, bu arada Race burnu, «La Provence» ve «Mt. Temple» gemileri de aldı.

Cankurtaran filikaları dışarı çıkartılmıştı. Fakat bunda da oldukça geç kalınmıştı. Çünkü tayfalar görevlerinin başına yetişmekte gecikmişlerdi. O zaman kadar hiç bir kurtarma denemesi yapılmadığı için, pek çoğu hangi filikanın başına gideceklerini dahi bilmiyordu. Emirleri ancak bağırarak, haykırarak vermek gerekiyordu. Emniyet supapları attığı için, kazanlardan kaçan buharın gürültüsü, diğer bütün gürültüleri bastırıyordu.

Bu sırada üçüncü zabit Boxhall, bir haritanın üzerine eğilmiş, pergelle acele geminin mevkiini tayine çalışıyordu.

Saat 0.25 — Geminin mevkii çevredeki gemilere duyurulmaya başlandı.

«Derhal buraya yetişin. Bir buzdağına çarptık.»

58 mil uzaklıktaki Cunard şirketinin «Carpathia» adlı gemisine, Phillips şunları soylüyor:

— S.O.S. aslanım... Durumumuz şu: 41-46 kuzey, 5-14 batı!

Mavi kıvılcımlar çıkmaya devam ediyor: «Batıyoruz! Kazanlardan kaçan buharın gürültüsünden sizi işitmemiz imkânsız.»

Saat 0.30 — Emir veriliyor: «Kadınlar ve çocuklar filikalara!» Kamarotlar henüz kalkmamış yolcuları uyandırmayı ve cankurtaran yeleklerini giydirmeyi tamamlıyorlar. Bazıları bu tedbir karşısında gülümsüyor. «Titanik batar mı hiç canım?» diyorlar. «Mt. Temple» rotasını hemen batan gemiye doğru çeviriyor. «Carpathia» ise kazanlarını fayrap edip, bildiriyor: «Mümkün olduğu kadar çabuk yetişiyoruz!»

İmdat mesajı karadan da işitiliyor. New York'ta, Race burnunda. Gazetelerin yazı işlerinde derhal faaliyet başlıyor. Rotatifler homurdanarak dönüyor.

Titanik'te ise su, 5 ve 6 numaralı kazan dairelerini ayıran bölmenin üzerinden aşıyor. Gemi öne doğru batıyor. Makinistler peşin kaybedilmiş bir savaşın sonunda, adım adım geri çekiliyorlar. Tenezzuh güvertesinde bir müzisyen, elinde âleti, koşarak kaçıyor.

Saat 0.45 — Sancak tarafındaki filikalarla görevlendirilen Murdoch, yüzünde endişeli bir ifade, fakat soğukkanlı davranışlarla, 7 numaralı filikanın denize indirilmesini emrediyor. Kadınlar itiraz ediyorlar. Buzdağlarının cirit attığı bir de-

nize minimini bir filika ile inmek kendilerini ürkütüyor!

Keskin bir ıslık sesi, ardından bir hızme. Boxhall bir füze atıyor. Füze yükselip patlıyor. Beyaz yıldızlar okyanusun sathını aydınlatıyor. Yolcular «Aman Allahım! Füze atıyorlar!» diye bağırıyor. Orkestra ise dans havaları çalmaya başlıyor.

8 ve 5 numaralı filikalar hazırlanıyor. Sırtından hâlâ robdöşambrını çıkartmamış olan Ismay, kadınları ve çocukları topluyor, halatları idare ediyor. Karşılaştığı bir zabit kendisine bağırıyor: «Defolun gidin buradan!»

İkinci zabit Pittman, 5 numaralı filikanın kumandasını üzerine alıyor. Tam filikaya çıkacağı sırada, Murdoch elinden tutup, kulağına fısıldıyor:

— Dostum, güle güle, talihin açık olsun!

6 numaralı filika indiriliyor. İçinde sadece 28 kişi var. Halbuki filika 65 kişilik.

SULAR YÜKSELİYOR

Saat 01.00 — Sular yükselmeye devam ediyor. Baş taraftaki çapa deliği, suların altında. Zincirler gıcırdıyor, cankurtaran filikaları dura kalka denize iniyor. Güvertelerden işitilen çığlıklar arasında, orkestranın çaldığı müzik hâlâ işitiliyor.

Milyonerlere ayrılan 1 numaralı filika da uzaklaşıyor. Filika 40 kişilik, ama içinde sadece Sir Cosmo, Lady Duff Gordon ve diğer on yolcu var. Arka tarafta korkuya kapılan göçmenler filikalara binmek için dövuşmeye başlıyorlar.

Zabitlerden birinin yumruğu iniyor, ardından üç el tabanca sesi... Ve panik bastırılıyor. Bu arada 4 Çinli, görünmeden bir filikanın içine süzülüp, dibine saklanıyor.

Saat 01.20 — Sular 4 numaralı kazan dairesini istilâ ediyor. Hâlâ küreklerini bırakmayan ateşçilerin ayak bileklerine kadar yükseliyor. Çünkü dinamoların ve telsizin çalışması için, daha buhar lâzım. Sonra kazanların yanına kadar geliyor. Ateşçiler kaçıyorlar. Otomatik emniyet kapıları artlarından çarparak kapanıyor.

Gökyüzüne başka füzeler de yükseliyor. Bu sefer filikalar çok daha kalabalık. Çünkü yolcular Titanik'in gerçekten battığını anlıyorlar artık. Kadınlar ağlaşarak yakınlarına sarılıyorlar. Geminin kıçında dev pervaneler meydana çıkıyor.

Yarı dolu filikalara transatlantiğin bordasına yanaşıp başka yolcu almaları emri veriliyor. Fakat bu manevra asla gerçekleşemeyecek ve filikalar doldurulamayacaktır.

Diğerleri ise, ışıklarını gördükleri, fakat henüz çok uzakta olan bir gemiye doğru küreklere asılıyorlar. Biraz sonra ışıklar kayboluyor. Meçhul gemi gecenin karanlıkları içinde kayboluyor.

Teknede sular hâlâ yükseliyor, orkestra ise çalmaya devam ediyor.

Saat 01.30 — Birinci zabit Lightoller iskele tarafındaki, Murdoch da sancak tarafındaki filikaların suya indirilmesi işini yönetiyorlar. Zabitlerden biri, filikanın inişi sırasında alt güvertedeki hücuma karşı tabancasını ateşliyor. Kadının biri koca Danimarka köpeğini de beraberinde filikaya almak istiyor. Reddedilince, köpeği ile beraber ölmek üzere geri dönüyor.

Ressam Millet'nin dudaklarında, «bütün gezi boyunca eksik olmayan» tebessüm artık yok. Yüzü kasılmış. Kadınlara durmadan battaniye taşıyor ve eliyle veda işareti yapıyor.

Benjamin Guggenheim gülümsüyor. Giyim kuşamı yine mükemmel. Şöyle diyor:

— Bir centilmen gibi ölmek için iyi giyindik.

Saat 01.40 — 14, 13, 16, 15 ve C filikaları sırayla suya indiriliyor. Elektrik hâlâ var. Fakat «Baltic», transatlantikten şöyle bir mesaj alıyor: «Makine daireleri tamamen sular altında»...

Binbaşı Butts geriye kalan son kadınların da filikalara çıkmasına yardım ediyor ve kendileriyle vedalaşıyor. Madam Straus'un bir ayağı filikada iken, geri dönüyor. Kocasının yanına varıp, «Uzun zamandan beri seninle beraberiz,» diyor. «Ya beraber gideriz, ya hiç gitmeyiz!»

Saat 01.45 — Geminin ön kısmı artık tamamen sular altında. Sadece kıç tarafının üstü yukarıda. Yıldızlara doğru yükseliyor. Orkestra hâlâ çalmaya devam ediyor. Bay ve Bayan Harris sarmaş dolaş filikalardan birine yaklaşıyorlar. Zabitlerden biri müdahale ediyor:

— Rica ederim, önce kadınlar.

Harris gülümseyerek eğiliyor. Geriye doğru bir adım atıyor.

— Doğru, önce kadınlar, diyor.

«SANA DAHA YAKIN...»

Saat 02.00 — Titanik'in durumu her an biraz daha kötüleşiyor, denize dikey bir pozisyona giriyor. Elektrik enerjisini muhafaza etmek için kazanların hâlâ yakıldığı kazan dairelerinde, yanan kömürler ocaklarda gürültüyle kayıyor. Deniz durmadan bölmelere çarpıyor. Fakat telsiz dairesinde mavi kıvılcımlar çakmaya devam ediyor.

«L'Asian» yeniden Philips'in S.O.S. mesajını alıyor.

Titanik'ten sağ kalan talihlilerden bazısı «Carpanthia» gemisinin güvertesinde.

4 numaralı filika da transatlantikten uzaklaşıyor. D filikası on dakika sonra onu takip ediyor. Fransız roman yazarı Jacques Futrelle karısını kucaklıyor:

— Allah aşkına git, diyor. Bu son fırsat. Git haydi!

Bayan Futrelle'i âdeta zorla kucaklayıp götürüyorlar.

Aşağı yukarı 660 kişi filikalarda yer bulmuş oluyor. Batan «Titanik»te ise daha 1.500 kişi var.

Telsiz dairesinde Bride, Phillips'e bir cankurtaran yeleği sarıyor. O da durmadan mesaj gönderiyor: «41 - 46 K, 40 - 14 B. S.O.S... S.O.S... S.O.S... S.O.S...»

Kaptanın bembeyaz kesilmiş yüzü bu sırada kapıda beliriyor:

— Görevinizi sonuna kadar yaptınız çocuklar. Artık yapacak hiç bir şey kalmadı. Bundan böyle herkes başının çaresine baksın.

Kaptan buradan doğruca kaptan köprüsüne çıkıyor. Özel kamarotu Painter, kumandanının emirlerini burada soğukkanlılıkla beklemektedir. Kıvılcımlar dansa devam ediyor hâlâ. Bride iç odaya girmek için çıkıyor.

Bu sırada kömürden simsiyah kesilmiş, korkudan çılgına dönmüş bir ateşçi, telsiz dairesine girip, Phillips'in cankurtaran yeleğini zorla almaya teşebbüs ediyor. Bride dönüp, bir İngiliz anahtarı ile adamı alaşağı ediyor.

Saat 02.10 — Basınç hızla düştüğü halde, hâlâ buhar mevcut. Üst güvertedeki jimnastik salonunda jimnastik hocası, iki centilmenin bisiklete bindiklerini, bir diğerinin kayıtsız bir tavırla boks torbasını yumrukladığını görüyor.

Postacılar, sudan sırılsıklam olmuş posta çuvallarını yukarı çıkarıyorlar. Orkestra çalmaya devam ediyor, ama artık dans havaları değil..

«Tanrım, sana daha yakın,

«Daha yakın sana...»

İlâhî sonuna geliyor. Orkestra şefi, Yorkshire'lı viyolenist Hartley, kemanının yayı ile duvara vurup, 8 müzisyenine «Sonbahar» adlı parçayı çalacaklarını haber veriyor. Sular çoktan ayaklarına ulaşmış halde. Eğik zeminde düşmemek için ayrıca gayret sarfediyorlar. İnsanlar birer ikişer buz gibi denize atlamaya başlıyor. Bir kadın olanca sesiyle haykırıyor:

— Kurtarın beni! Kurtarın beni!

Bir erkek kadına şu cevabı veriyor:

— Sizi bundan sonra ancak Allah kurtarabilir hanımefendi.

Ve orkestra «Sonbahar»ı çalmaya başlıyor:

«Merhametli, şefkatli Tanrım
«Benim ıstırabıma da eğil...»

Saat 02.17 — «Virginian» adlı gemi bir «S.O.S» mesajı işitir gibi oluyor. Fakat sinyal hemen kesiliyor. Artık mavi kıvılcımların dansı da yok. Bütün ışıklar sönüyor. Makinistler savaşı kaybettiler.

Saat 02.18 — İnsanlar, kapkaranlık koridorlarda koşuşuyor, gecenin karanlığı içine atlıyor, tekneyi döven dalgaların arasında kayboluyorlar. Birinci zabit Lightoller gemiyi terk etmiyor, ama gemi onu terk ediyor.

Bacalar hâlâ görünürde, fakat gemi gittikçe dikey durumuna geliyor. Kaptan köprüsü gözden kayboldu. Ön direğin büyük bir kısmı da. İnsanlar yüzerek transatlantikten uzaklaşmaya çalışıyorlar. Bir kısmı da denize düşüyor.

Ön baca kopuyor ve denize yuvarlanırken, yüzenlerden bir kısmını da eziyor. Diğerlerinden dumanlar, kıvılcımlar, buharlar fışkırıyor. Geminin yatıklığı 50-60 dereceyi buldu.

Makine ve kazan dairelerinde dinamolar artık stop etti. Ateşçiler ve makinistler sıcak maden parçalarına yapışarak sulardan korunmaya çalışıyorlar. Ocaklar ve dev silindirler yerlerinden kopup, karşı duvarlara çarpıyor.

OKYANUS'TA BİRKAÇ FİLİKA

Şimdi dimdik hale gelen Titanik, son dalışına başlamadan önce bir an duralıyor. Önce yavaş yavaş, sonra gittikçe daha hızlanarak, süratle batıyor... Batıyor! En sonunda sulardan mezarı, geminin üzerine kapanıyor.

Saat 02.20 — Dünyanın en büyük gemisi battı. Karanlık sulardan «uzun bir inilti» yükseliyor. Ardından beyaz köpüklü bir girdap...

Filikalar bu girdaptan uzaklaşıyorlar. Ayrıca karanlık sularda çırpınan kadınlı erkekli, imdat isteyen seslerden de kaçıyorlar. Filikalar hem gerektiği şekilde teçhizatlanmamış, hem tecrübesiz, hem de eşit olmayan şekilde doldurulmuş.

Filikalardan sadece bir-iki tanesi iyice dolu. Boş denecek kadar tenha olan diğerleri ise, suya dökülenleri toplamak için sadece şeklî birkaç teşebbüste bulunuyor. Çünkü içerdeki zabitler yardıma gidildiği takdirde, filikaların dengelerini kaybetmelerinden endişe ediyorlar.

Bir kısmında da, çılgınca bir korkuya kapılan kadınlar ve erkekler, yanlarına yaklaşan kazazedeleri, başlarına kürekler-le vurarak uzaklaştırıyor.

Bunlar arasında son anda geminin kıçından atlayan Albay Archibald Gracie de var. Babasının ölümünü seyreden genç Thayer de. İki defa girdaba yuvarlanıp batan, sonra hava kabarcıkları ile tekrar su üstüne çıkan Lightoller de. Nihayet Bride ve Phillips ve yarı çıplak ateşçiler...

Talihsiz kazazedeler saatlerce bir teknenin gelip kendilerini kurtarmasını soğuktan titreyerek bu şekilde bekliyorlar. Fakat Phillips ölüyor. Belki de daha atladığı sırada ölmüştü.

Filikalardan bazılarında ışık da vardı, ama ancak 2 numaralı filikadaki ışık, buzdağları arasında kazazedeleri arayan «Carpathia»nın kendilerini bulmasına yardımcı olabildi. Bu yeşil ışık saat 02.40 sularında görülmüştü. İlk filikaya ise, saat 04.10'da rastlandı. Denize dökülen talihsizlerin feryatları, bu sıralarda artık kesilmeye başlamıştı.

Kaptan Rostron ancak o zaman Titanik'in battığını öğrendi. Metodik bir şekilde filikaları aradı ve içindekileri kurtardı. Gemide kazazedeler için bütün tertibat alınmıştı, ama içlerinden pek azının tıbbi müdahaleye ihtiyacı oldu. Bride'ın ayakları donmuştu. Adamlardan biri gemiye çıkarıldıktan sonra öldü. Yedisi ise daha önceden ölmüştü.

Kaza mahalline yetişen birçok gemi, çok geç kaldıklarını derhal anladılar.

Felâketin büyüklüğünü dünya ancak sonradan öğrenebildi. Çünkü radyo servisleri henüz bugünkü kadar gelişmiş değildi. Ayrıca alınan ilk mesajlar, herkesin kurtarıldığı gibi yanlış bir ümidin doğmasına sebep olmuştu. Acı gerçeği bütün teferrüatı ile «Carpathia» perşembe akşamı North River'e girince öğrenmek mümkün oldu.

Römorkörler gemiyi yanaşacağı 54 numaralı rıhtıma çekmek için etrafını sarmıştı. Doktorlar, hemşireler, sedyeler ve cankurtaranlar rıhtımda hazır, bekliyordu. Gemi daha rıhtıma yanaşmadan, Titanik'in filikalarını indirdi.

Rıhtımda ve çevre yollarında 30 bin kişilik bir kalabalık birikmişti. Bunlar arasında kurtarılan 711 kişinin ve hâlâ ümitlerini kesmeyen kayıpların akrabaları da vardı.

«Carpathia» merdivenlerini uzattı. Halk ilk olarak bir gümrükçünün kolunda zorlukla yürüyen ilk kazazedeyi, bir kadını gördü. Kalabalık önce sessizce kadını seyretti. Sonra uzun bir inilti yükseldi. Ve meşum geçit devam ettiği müddetçe bu inilti gittikçe daha arttı.

Dünyanın en büyük gemisi Titanik'in ilk seferi böylece bitmiş oldu.

İlk Ay Yolcusu

Yazan : M. Ali Kayabal

İnsanoğlunu ilk defa Ay'a götürecek Apollo - 11 fezaya hareket ediyor.

DÜNYA tarihinde çağ değiştiren olayların belki hiç biri, insanoğlunun Ay'a ayak basışı kadar geniş akisler uyandırmamış, yeri yerinden oynatmamıştır. Her ne kadar bu büyük olayın insanlık tarihinde yeni bir çağ açıp açmadığı ancak uzun yıllar sonra anlaşılacaksa ve kesin hükmü zaman verecekse de, ilmin ve teknolojinin bugün vardığı seviyenin zeminini hazırladığı Ay'a inişin, yine de dünyanın gidişini bile etkileyecek bir hâdise olduğu, inkâr edilemiyecek şekilde ortadadır.

İnsanlığın bin yılı aşan bir zamandan beri en büyük rüyası olan Ay'a gitmek fikri, önce muhayyilesini çalıştırması ile filizlenmeye başlamıştı. Ünlü Fransız yazarı Jules Verne, «Dünya'dan Ay'a Seyahat» adlı eseriyle, NASA'nın beyni olarak bilinen füze bilgini Wernhern von Braun'un düşünce ve çalışmalarının kaderini yıllarca önce çizmişti. Müteveffa Başkan Kennedy de, uzayda yeni bir sınır çizmeyi tasarladığı ve bunu Amerikan halkına vaadettiği zaman, herhalde Jules Verne'i düşünmeden edememişti.

Apollo Programı'nın, insanların bir barış çağında giriştikleri en büyük endüstri macerası olduğundan hiç kimsenin şüphesi yoktur. Ay aracını meydana getiren 15 milyon parçayı tasarlamak, imal etmek, sonra da bir araya getirip monte edebilmek için, 8 yıl, 400 000 kadın ve erkeği seferber etmek gerekmiştir. Ayrıca 20 000 özel firma ile anlaşmalar imza edilmiş, 120 üniversite ve laboratuvarla işbirliği yapılmıştır. Sekiz yıl içinde Ruslar'a yetişmek, onları geçmek için, Birleşik Amerika, ekonomik sisteminin bütün kaynaklarını ayağa kaldırmıştır. Ve tabii ki ulaşılan başarı, biraz da bu ekonomik sistemin başarısı olarak kabul edilmektedir. Belki bu görüşü savunanlar haklıdırlar. Yalnız unutmamak gerekir ki, projeyi gerçekleştiren NASA, bu iş için paçaları sıvarken,

Yüzyıllardır, insanoğlunun ayak basmayı hayâl ettiği Ay'ın kraterlerle dolu bir yüzü.

Tarihte ilk defa, iki insan Ay'a ayak basıyor. Astronot Edwin E. Aldrin ile Neil Armstrong, Ay modülünden indikleri sırada.

önce aynı ekonomik sistemin eski gelenekleri ile olan ilişkisini kesmekle ilk adımı atmıştır.

1961'den 1968'e kadar NASA'nın başında bulunan James Webb, deliler gibi çalıştığı ve yüzü hiç gülmediği halde, projenin başarıya ulaşmasında baş rolü oynayanlardan biridir. Kendisini bu göreve tayin eden Başkan Kennedy, bu şahsın bir teknisyen değil, siyasî tecrübeye sahip biri olmasını istemişti. Webb ise, bu alandaki ustalığını Başkan Truman zamanında Maliye Bakan yardımcısı olarak göstermişti.

Aynı ihtiyatlı davranış, bu büyük projeyi gerçekleştirmek için can atan dev firmalara karşı da gösterilmiştir. NASA bu taleplere de kulak asmamış, ince eleyip sık dokumadan karar vermemiştir.

Kısacası, zaman kaybını önlemek ve Rusya'ya yetişmek için NASA, mümkün olan en kısa zamanda, en iyi hal çaresini bulmak zorunda kalmıştır. Ve nihayet yapılacak işler, 16 dev firma ile, binlerce ikinci ele emanet edilmiştir. Dev firmaların en büyüğü olan ve Saturn - V roketi ile Apollo'yu yapan «North American Rockwell» kumpanyası, 105.000 ucretli kullanmaktadır. North American'ın Genel Müdürü John Leland Atwood, yaptığı bir açıklamada şöyle demiştir: «NASA, bize başvurduğu zaman, henüz doğrudan doğruya Ay'a mı gidileceği, yoksa önce Ay yörüngesindeki bir yörüngede bulunacak suni peyke mi varılacağı dahi bilinmiyordu. Projelerin nasıl değişikliklere uğradığını açıklamaya dahi imkân yoktu. Fakat bize güveniyorlardı.

Bu iş için NASA, kendisine tahsis edilen bütçenin sadece % 10'unu alakoymuş, gerisini ise dağıtmıştır. North American ise, hissesine düşen miktarın % 76'sını, imzaladığı kontratlarla ikinci ellere dağıtmıştır. Böyle bir işbirliğinin başka bir ülkede gerçekleşmesini ummak bile hayal olur.

Bu geniş çabalara rağmen, güçlükler hiç eksik olmamıştır. Bu konuda yine Atwood şöyle demektedir: «Dört yıl önceydi. Öyle bir an oldu ki, bir aralık durduk, acaba biz bu işin sonunu getirebilecek miyiz diye kendi kendimize sorduk. Her parça-

yı belki 20 defa, 30 defa yeniden ele almak gerekiyordu. 1966 yılının başında Apollo uzay aracı üzerinde, ayda ortalama 6000 değişiklik yapıldığını farkettik.»

Fakat halk için en korkunç olay, 27 ocak 1967'de cereyan etti. NASA, programa göre ileri durumdaydı. Gemini denemeleri başarı ile sonuçlanmıştı. Apollo'nun fırlatılmasının hazırlıkları içindeydiler. Fakat o gün araç, içinde üç pilot olduğu halde, yerde yandı. İlk defa olarak uzay macerası Amerika'da ölüme sebep oluyordu.

Kazanın sebebini hemen anlamak mümkün olmadı. Ama bir Senato Tahkikat Komisyonu önünde verilen ifadeler, çok can sıkıcıydı. Astronot Frank Bormann bir daha böyle bir araçla uçmayacağına dair yemin ediyordu. Saturn V füzesinin babası von Braun ise bir sürü «insan hatası»ndan bahsediyor, sanayicileri, bu arada özellikle North American'ı şiddetle tenkid ediyordu.

Fakat Atwood, sorumluluktan kaçan biri değildi. Kendisine bu konu sorulduğunda, şu cevabı vermiştir:

«Doğru, bu işte kabahatli benim. Fakat bir imalât hatasına sebebiyet verdiğimiz için değil. Aslında meydana konan iş mükemmeldi. Fakat gerektiği kadar deneme yapılmasında ısrar etmemiştik. Kabinin atmosferi için, Mercury ve Gemini kapsüllerinde uygulanan çözüm yolunu seçmiştik. Fakat Apollo kabini çok daha genişti. İnsanlar içine girdikten sonra da, 16 libre oksijeni daha kabine pompalamak zorunluluğu vardı. Oysa oksijenden daha yanıcı bir şey düşünülemez. Olayı öğrenince, Tanrım olamaz bu diye feryadı bastım. Buna müsaade etmemem gerekirdi.»

NASA'nın dev teşebbüsünün altın değerinde bir prensibi daha vardı: her şeyi düşünmek. Oysa feza hiç de sürprizlerle dolu bir alan değildir. Fakat fezada işlenecek bir hata, asla affedilmez.

Bu bakımdan malzemenin karşılaşacağı şartlar önceden bu malzemelere uygulanmalıydı. İşte bu amaçla 10 metre yüksek-

İnsanoğlunun Ay'a inişini gösteren temsili bir resim.

Örümcek, Ay'a yaklaşırken.

liğinde ve 4 metre çapında, içinde hava bulunmayan bir oda hazırlanmıştı. Böylece feza şartları, yeryüzünde yaratılmış oluyordu. Füzenin birinci bölümünün motorlarını ateşleme denemesi, tam 2 700 defa denenmişti. Uzay aracının hareketini temin eden roketler ise laboratuvarda tam 35 000 defa ateşlenmişti. Toplam olarak Apollo kabininin tâbi olduğu denemeler, 25 000 sayfa tutmaktadır. Her bir dolarlık malzeme için, bir dolar da, bu malzemenin denemesine harcanmıştır.

Halk efkârı da uzun bir süre denemeler karşısında tenkidçi bir tutum takındıktan sonra, ancak son Apollo uçuşları ile heyecanlanmaya ve olayla ilgilenmeye başlamıştı. Apollo-11 denemesinden önce gerçekleştirilen Apollo 8, 9 ve 10 denemeleri birer deneme değil, hareket ihtimallerinin doğrulanmasından ibaretti. İşin gerçek safhası yerde yapılmıştı. Ay çok daha önceden fabrikalarda ve laboratuvarlarda fethedilmişti.

İhmal edilecek en ufak bir teferruatın sonunda, işin bütününü aksatmaması için, James Webb en modern tekniğe başvurmaktan bile çekinmemişti:, meselâ elektronik beyinler... NASA'nın sorumluları şu sözü ağızlarından düşürmez olmuşlardı: «Bütün çabalarımıza rağmen Ay'a

adım atmasak bile, hiç olmazsa bu kadar karışık bir teşkilâtın nasıl yönetileceğini öğrendik.»

Atwood aynı konuda şunları söylemektedir: «Bu çeşit bir projeyi başarıya ulaştırmak için esas olan, zihin açıklığı ile çalışmak ve katı kaideler arasında sıkışıp kalmamaktır. İnsanlar, ihtisasları, kendilerine gösterilen güven, sistem zihniyetinden çok daha önce gelmelidir.»

Apollo macerasının bir diğer orijinal yönü de, insan toplumlarını yakından ilgilendirmektedir. İnsanlar ilk defa bir işe varolandan başlamak yerine, kendilerine bir amaç seçmişler, ondan sonra bu amaca nasıl ulaşabileceklerini yine kendi kendilerine sormuşlardır. Şehir trafiği meselesini çözümlemek, atmosferin kirlenmesi problemini halletmek, Ay'a gitmekten daha mı zordur ?

Bugün artık Amerika'da «Büyük Toplum» rüyasının yerini, «Yeni Sınır» rüyası almıştır. Fakat «Kaliforniya medeniyeti» acaba Ay'a gitmek için tatbik ettiği metodları, dünyayı yeni baştan kurmak için kullanamaz mıydı? diye soranlar da çoktur. Lockheed ve North American gibi firmalar, şimdi de şehir içi trafiği meselesini ve gençler arasında işlenen suçları incelemek için kontratlar imzalamaktadırlar. Feza macerasının insanlığı birliğe yönelteceği sık sık söylenmiştir. Acaba insanoğlu kendisini bunaltan eski ve yeni dertlerinin üstesinden gelmesine de yarar-lı olabilecek midir?

James Atwood açık kalplilikle bu soruya şimdiden cevap vermenin mümkün olmadığını söylemektedir: «Bugün Apollo projesinden on defa daha çapraşık bir maddî işe kalkışacak olsak, elimizde gerekli araçlar olduğunu biliyoruz».

İşte bu muazzam çabalar, bir saat düzeni ile işleyen bu teşkilât, meyvalarını vermiş ve temmuz 1969, insanın, Ay'a ilk adımını attığı tarih olarak tarihe geçmiştir. Neil Armstrong ve Edwin Aldrin'in Ay'da bıraktıkları ayak izleri, ebedîyen silinmeyecektir. Tıpkı temmuz 1969 tarihi gibi, iki astronotun adları da tarihe geçecektir. Ama aslında başarı yalnız bu iki kahramanın değil, teknisyeni, bilgini, doktoru ile gayretlerini bir araya getiren bütün bir ekibin, bir milletin, hattâ insanlığın, dünyanın zaferidir.

Armstrong, Aldrin ve Collins, Ay yolculuğundan sonra dünyaya ayak basıyorlar.

Bâbıâlî'de Bir Osmanlı Karikatüristi

Yusuf Bey'in Dünyası

Yazan: Wendy Buein
Türkçesi: Aydın Dokur

NAPOLEON'un bir sözü vardır: «Istanbul'u elinde tutan devlet dünyaya hükmeder.»

Gerçi Napoléon bu sözü söylerken, Avrupa'daki büyük devletlerin paylaştığı siyasî bir görüşü dile getirmişti. Boğazlar'ın, Türkler'in elinde bulunması, öbür devletlerin doğuya doğru yayılmasını istemeyen Ruslar için büyük bir engeldi. İşte bu yüzden Istanbul, 1815'te toplanan Viyana Kongresi'nden I. Dünya Savaşı'na kadar başlıca milletlerarası konvansiyonlar da dikkat ve ilgiyi üzerine çekmiştir.

Avrupa devletleri, yayılma heveslerini gerçekleştirmek için Turkiye'den daha elverişli bir yer bulamazlardı. Constantinople'un buruk kokulu pazarları, insanı şaşırtan ihtişamlı sarayları, kayıkların ağır ağır, Boğaz'da ilerleyişi ve Boğaz'ın tezatlarla dolu görünüşü, medeniyet sembolü olarak hızlılık, ekonomide verimlilik öğrenmiş Batılılar'ı her zaman cezbetmişti.

«MANTIKLA SAÇMALIK KOL KOLA»

Bununla beraber, Türkler'in Istanbul demeyi tercih ettikleri başşehir, geri kalmış bir ülkenin merkeziydi ve Sultan Abdülhamid devrinin istibdat ve siyasî en-

Meşhur tiyatro sanatçısı Sarah Bernhardt (yukarıda). Sir Henry Drummond Wolff (aşağıda).

trikalarıyle doluydu. İmparatorluk ahalisi, aşiretlerden tutun da, şehirlerin karmakarışık bürokratlarına kadar, çeşitli ırk ve dinî topluluklardan meydana geliyordu. Avrupa'yı birbirine katan ilmî, teknik buluşlar ve sosyal devrimler, Osmanlılar'ın kafasını pek az uğraştırıyordu. Bir Batılı müşahit İstanbul için «Hâlâ ortaçağ inançlarına gömülmüş, mantık ile saçmalığın kol kola dolaştığı, bir şehirdir» demiştir.

Yalnız şunu söyliyelim ki, Istanbul ve orada yaşayanlar için ortaya atılan peşin hükümler, bizim üzerimizde fazla bir tesir yaratmamıştır. Buna da sebep, Türkler'in dış ülkelere çokça seyahat etmek imkânından mahrum olmalarıdır.

Dış ticaret Osmanlı İmparatorluğunda çok ilkel bir durumdaydı ve hiç bir zaman da gelişmemişti. Bâbıâlî, Avrupa devletleri elçilerini Istanbul'a gönderdikten en az iki yüz yıl sonra Avrupa'nın saylı başşehirlerinde ancak temsilcilik kurabilmişti.

Büyük bir talih eseri diye vasıflandırabileceğimiz bir olay, yabancı elçilik mensuplarına karşı, aydın bir şahsın, neler düşündüğünü, onlar hakkında ne gibi fikirler beslediğini gün ışığına çıkarmıştır.

KABİLİYETLİ BİR SANATÇI

Istanbul, 1880 ile 1890 yıllarında milletlerarası olaylara sahne olduğu sırada, sadık bir Osmanlı olan ve olayları yakından müşahede etmek imkânını bulan Yusuf Bey Franko, bu olayların belli başlı kişilerini tanımış ve kendisi dahil, onların ilgi çekici karikatürlerini çizerek güzel bir albüm meydana getirmiştir.

Yusuf Bey'in padişaha karşı aşırı ve açık bir sevgisi vardı. Gene de, ilgi çekici ve bir hayli iğneleyici karikatürlerini daha önce yayınlamaktan çekinmiştir.

Bu değerli kabiliyetli sanatkârın hayatı hakkında pek az bilgiye sahibiz. Karikatürlerini yaptığı sırada, Hariciye Nezâretinde küçük bir memur olması muhtemeldir. Zaten bu memurluğu sayesinde, Avrupa kolonisiyle sosyal ve resmî ilişkiler kurabilmiştir.

1885 yılındaki Istanbul Konferansı'nda, Yusuf Bey, Hariciye Nezâreti kâtiplerinden biriydi. Sonradan, kısa bir zamanda, mesleğinin en yüksek noktasına ulaşmış, I. Dünya Savaşı başlamadan önce, muhtar Cebel Lübnan mutasarrıflığına kadar yükselmiştir.

Karikatürlerini bir albümde toplayan Yusuf Bey'in tanınmış bir aileden geldiği ve iyi bir öğrenim gördüğü sanılmaktadır.

Yusuf Bey, Suriye'nin kuzeyindeki Haleb'de doğmuştur. Hıristiyan olması,

1885 yılında Istanbul Konferansı. Karikatürü yapan Yusuf Bey, en sağdaki kâtipler masasında görülüyor.

Avrupalılar'la ilişki kurmasında büyük kolaylık sağlamıştır. Sonra, diplomatik dil sayılan Fransızcaya da hakkıyle vâkıftı.

İNCE ESPRİLİ ÇİZGİLER

Bütün bunların yanı sıra, asıl önemli başarısı, sanatkâr olarak ulaştığı şöhrettir. Hattâ şunu da söylemek yerinde olur ki, bir iki asır, bir eşi daha dünyaya gelmeyecek olan Max Beerbohm'un üstün zekâ ve esprisine de sahiptir Yusuf Bey. Doğuda ona yol gösterecek ve ilham verecek bir karikatür geleneği yoktu, sadece Yunan ve Fransız örnekleri kullanılıyordu. Buna rağmen Yusuf Bey, büyük bir sanatkâr olarak sivrilmesini bilmiştir.

Yusuf Bey'in albümündeki portrelerden mânâ çıkarabilmek için Türk tarihine kısa bir göz atmak yerinde olur.

Almanya'nın Istanbul büyükelçisi Joseph Radowitz.

Yusuf Bey'in Albümündeki Karikatürler

Lord Dufferin. 1881 - 82'de İngiltere'nin İstanbul'a yolladığı büyükelçi.

Baron Calice

Baron Calvagna

Hariciye Nezâretinin memurları.

ISTANBUL TÜRKLER'İN ELİNE GEÇİYOR

1600 yıllık tarih boyunca Constantinople birçok önemli olaylara sahne olmuştur. Bu da onun coğrafi durumunun tabii bir sonucudur. Karadeniz'le Akdeniz'i birbirine bağlıyan Boğazlar, belli başlı ticaret yollarının üzerindedir ve dunyanın en önemli parçalarından biri olarak kabul edilmektedir.

Constantinople, milâttan önce 7. yüzyılda kurulmuştu ve milâttan sonra 330 yılında Hıristiyanların merkezi olarak Konstantin tarafından genişletilmişti. Şehir binlerce yıl, Bizanslılar'ca türlü düşman saldırılarına karşı savunulmuştur.

O devirden kalan Ayasofya, bugün bile Istanbul'un mavi semâlarını süslemektedir. Ne var ki, 1453 yılından sonra şehir Türkler'in eline geçmiş ve Ayasofya cami haline getirilip minareler ilâve edilmiştir. Zaten bu devirlerden sonra şehir, Batıyla her türlü kültür münasebetini kesmiştir.

OSMANLILAR, GİTTİKÇE YAYILIYOR

Osmanlılar XVI. yüzyıla kadar gittikçe genişliyerek büyük bir imparatorluk meydana getirdiler; o yıllarda Osmanlı İmparatorluğu Avrupa'daki devletlerden daha kuvvetliydi. Orduları batıda Viyana kapılarına, güneyde Kızıl Deniz'e, kuzeyde Kafkasya'ya kadar uzanmıştı. Kuzey Afrika, tâ Fas kıyılarına dek Türkler'in elindeydi.

Ne var ki, insanın gözünü kamaştıran bu durum, 1566 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın ölümüyle değişti.

AVRUPALI DEVLETLERİN GİZLİ EMELLERİ

Türkiye'nin gerilemesi, Avrupa'daki büyük devletlerce yakından takip ediliyordu. İngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya, Rusya ve İtalya çıkarlarını genişletmek bakımından bu durumu büyük bir fırsat olarak kolluyorlar, Napoléon'un mağlûbiyetinden sonra toplanan Viyana Kongresi'nde büyük bir titizlikle sağladıkları barışa karşı tehdit sayıyorlardı.

Osmanlı İmparatorluğu, dikkatle ve kurnazca ele alınırsa, parçalanırken bile Avrupa'nın büyük devletlerine yardımcı olabilirdi.

Boylece Avrupa memleketleri, ilk defa olarak Hıristiyan'dan başka bir ülkeye yardım elini uzattılar. Sonunda, Osmanlı İmparatorluğu ortadan silindi; Balkanlar'daki, Türk olmayan eyâletler bağımsız bi-

Luigi Cortl,
İtalya

rer devlet haline geldiler, Afrika ve Asya'daki eyâletler de, Avrupalı devletlerin sömürgeleri oldu.

Yalnız, Istanbul ve Anadolu, yeni Türkiye Cumhuriyeti'ne bırakıldı.

ISTANBUL, DİPLOMATIK FAALİYETLERE SAHNE OLUYOR

1841 Londra antlaşması, Boğazlar'ın üzerinde önemli hükümler getirdi. Bundan sonra da çok taraflı antlaşmalar Osmanlı İmparatorluğu'nu bazı kayıtlar altına alıyordu: 1856 Paris Barış Anlaşması, Kırım Savaşı'na son veriyor ve Osmanlı Devleti'nin hükümranlığını garantiliyordu; 1861 yılında da Cebel-Lübnan, yarı muhtar bir mutasarrıflık haline getirildi ve Yusuf Bey, buraya mutasarrıf tayin edildi. 1878 Berlin antlaşması'nda ise Ruslar, ağır hükümler getirdiler.

1881 yılında yapılan bir anlaşma da çok önem taşır; II. Sultan Abdülhamid ile Avrupalı alacaklılar arasında Osmanlı Devleti'nin borçlarını tekrar gözden geçirmek ve yeni esaslara bağlamak hükümlerini ihtiva eder.

Rusya'nın Istanbul sefiri Alexandre Nelidov.

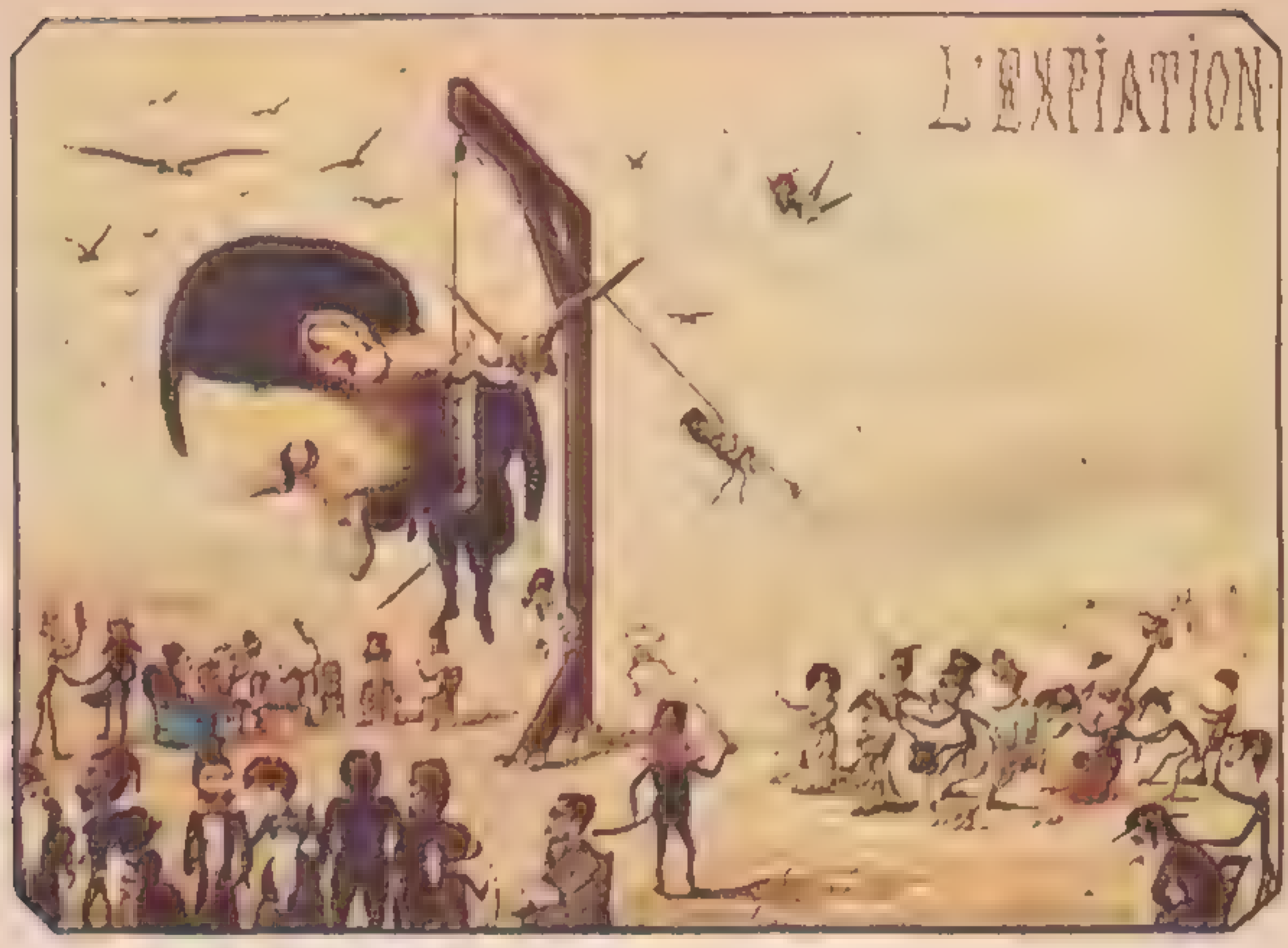

Yusuf Bey'in albümündeki son resim. Alleşi ellerinde mendil, onun zamansız ayrılışına ağlıyorlar.

İşte bütün bu olaylar, 1880 yılından sonra Istanbul'u çeşitli diplomatik faaliyetlere sahne kılmış, böylece Yusuf Bey'in bu karikatürleri yapmasına vesile teşkil etmiştir.

Robert Kolej hocalarından biri, o devir elçisini şöyle anlatır:

«Constantinople'daki İngiliz büyükelçisi, hemen hemen bir kral naibi — Vice-regal — durumundaydı ve aldığı maaş, Amerika Birleşik Devletleri başkanınkinden biraz azdı. Beyoğlu'nda kışlık bir konak, Boğaz'ın lâtif yakasında bir yazlık köşk, çeşitli büyüklükte tekneler, arabalar, atlar, birçok memur, müstahdem, muhafızlar, vb. İngiliz elçisi işte bütün bunlara sahipti, İngiliz imparatorluğunun ihtişamını göstermek için de hiç bir debdebeli hareketten kaçınmazdı.»

AMERİKAN ELÇİSİ NE DÜŞÜNÜYOR

Bu durum, öteki yabancı temsilciler için de söylenebilir. Zaten hemen hepsinin tek hedefi, imparatorluğu ele geçirmekti ve âdeta bunun için bir yarış halindeydiler.

1885 yılında, Amerika Birleşik Devletleri'nin Istanbul'daki elçisi olan Samuel Cox, şu fikri ileri sürmüştür:

«Görevimiz, Osmanlı İmparatorluğunda gelişmekte olan olayları ciddî ve sakin bir şekilde gözlemekti. Bu arada, ülkemizin ticarî menfaatleri açısından, her savaş gösterisini, bir fırsat olarak, yakalayıp değerlendirmekti.»

DEDİKODULARIN KONFERANS MASASINDAKİ ÖNEMİ

Samuel Cox, daha teennili bir insan olsaydı, milletlerarası siyasetin, sadece konferans masalarında yürütülmeyeceğini çok iyi anlıyabilirdi. Şahsî diplomasinin bir gelenek halinde olduğu bir devirde, bir elçi tarafından verilen bir garden partide, dedikoduların, lâtife tarzındaki konuşmaların, birtakım imâlar taşıdığı bilinen bir gerçektir. Zaten konferanstaki başarılar, birkaç gün önceki temaslara, görüşmelere bağlıdır.

Yusuf Bey'in karikatürleri işte bu gerçeği aksettirmektedir. Yusuf Bey, dik yakalı gömlek, redingot, giymekte, başında kırmızı bir fes taşımaktadır.

Fenerbahçe'nin 5 haziran 1932 gece sl yanan Kuşdili'ndeki lokali.

Eski Spor Kulüplerimizin Tarihi

Fenerbahçe

Röportaj : Oz Dokuman
Fotoğraflar : Kutlu Ertuna

MEMLEKETİMİZDE spor kulüplerinin kuruluş ve tarihi yüzyılımızın başına kadar uzanır. Oysa Türkler'in spor karşılaşmaları yapması bir hayli eskidir. Hun Türkleri'nin kılıç ve eskrim oyunlarına rağbet gösterdiği, boks ve futbolun Semerkant'ta yaygın bir spor olduğu bilinmektedir.

Selçuklu ve Osmanlı Türkleri de sporun çeşitli alanlarında uğraşmışlardır. Evliya Çelebi, ciritçileri, şimşirbazları, okçuları ve güreşçileri uzun uzun tasvir eder, o devirde, bazı tekkelerde yapılan spor çalışmalarını anlatır.

IV. Murad zamanında ok atma, halk arasında çok sevilen bir spordu, bu yüzden bir talimhaneci sınıfı doğmuştu. Bunlar, Atmeydanı'ndaki Atıcılar Tekkesi'nde toplanır, ok atma talimleri yaparlardı. Hattâ bir ara bu tekkede dört bine yakın talebenin ok atma talimi gördüğü ifade edilir.

FENERBAHÇE SPOR KULÜBÜ'NÜN DOĞUŞU

Yurdumuzun en eski spor kuruluşlarından biri olan Fenerbahçe, yüzbinlerce taraftarının bağlandığı, onun sarı - lâcivert rengiyle övündüğü bir spor kulübümüzdür.

Fenerbahçe'nin 62 yıllık bir geçmişi vardır. Türlü başarılar, acılar, heyecanlı anlarla dolu bir geçmiş. Oysa ulaştığı seviye ve Türk sporuna yaptığı hizmet öyle-

sine parlaktır ki; 62 yıllık kısacık bir maziye bunca başarının nasıl sıkıştığına şaşar kalır insan.

Rüştü Dağlaroğlu, uzun yıllar Fenerbahçe'ye hizmet etmiş, genel sekreterlik, umumî kaptanlık yapmış bir yönetici. Hattâ, 608 sayfalık Fenerbahçe Tarihi adlı bir kitap da yazmış; orta yaşlı ama gençliğinde spor yaptığı hemen her halinden anlaşılıyor.

— Fenerbahçe'nin tarihiyle en yakından siz meşgul oldunuz diyorum. Fenerbahçe'nin tarihi bir hayli yüklüdür ya. Gene de kısaca anlatır mısınız?

İdare kurulu odasındayız. Rüştü Dağlaroğlu bir an çevresini gözden geçiriyor; içlerinde irili ufaklı kupaların bulunduğu camlı dolaplar duvar boyunca uzanıyor. Her biri bir olayı, bir heyecan fırtınasını, ter, korku, kazanma sevinciyle dolu anları hatırlatıyor.

— Efendim, Fenerbahçe, gerçekten zaferlerle dolu bir kulübümüzdür, diye anlattı. Yalnız şunu söyliyeyim, Fenerbahçe Spor Kulübü, 1907 yılında Fenerbahçe Futbol Kulübü olarak kurulmuştur. Aslında bizim kuruluşumuz daha eski yıllara kadar uzanır. Hattâ diyebilirim ki Fenerbahçe en eski spor kulübüdür.

— Peki ya Galatasaray? O, 1905 yılında kurulduğuna göre Fenerbahçe'den daha eski değil mi?

— Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında bazı alanlarda olduğu gibi sporda da bir gerileme vardı. Ancak 1889 yılında İstanbul'a gelen James Lafontain adlı bir İngiliz, 1897'de Kadıköy semtinde ilk Football - Association'ı kuruyor. Futbola heveslî bazı gençler akşamları Kadıköy çayırlarında antrenman yapıyor, fırsat bulurlarsa da İngiliz gemicileriyle müsabakalar tertip ediyorlar. O yıllarda Türkler için böyle karşılaşmalar yapmak, bir kulüp tesis etmek hemen hemen mümkün değil. İngilizler'le, Rumlar'ın futbol maçlarını merakla takip eden birkaç Türk genci de büyük bir iştiyakla onların aralarına karışmak, futbol oynamak istiyorlar. Nihayet 1899 yılında, eski hariciyecilerden merhum Reşat Danyal, bahriye mektebi talebesi Fuad Hüsnü ve birkaç arkadaşı Kadıköy'de siyah çorap ve kırmızı formalı Siyah Çoraplılar Futbol Kulübü'nü kuruyorlar. Ama bazı siyasî sebeplerden kulüp, iki ay sonra kapanmak zorunda kalıyor.

II. MEŞRUTİYET VE FENERBAHÇE

Yıl 1907. Bu tecrübeden yılmayan ilk Türk futbolcusu Fuad Hüsnü, gene Türkler'den kurulu Kadıköy Kulübü'nü kuruyor. Ama bunun da ömrü uzun sürmüyor, üç ay sonra, kurucularının sağa sola dağılmasıyle kulüp kapanıyor.

— Bu arada Istanbul'da faaliyette bulunan spor kulübü var mıydı? diye sordum.

Rüştü Dağlaroğlu :

— 6 nisan 1896'da Tatavlalı bir kısım Rumlar Tatavla - Heraklis Jimnastik Kulübünü kurmuşlardı. Bir de James Lafontain'nın kurduğu Kadıköy ve gene tamamiyle İngilizler'den meydana gelen Moda kulüpleri ile Kadıköylü Rumlar'ın kurdu-

Fenerbahçe onbiri 1932 yılında Avendok takımı ile karşılaşıyor. Maç 2 - 2 sonuçlanmıştır.

1922 yılı Istanbul şampiyonu Fenerbahçe onbiri.

gu Elpis kulüpleri kendi aralarında futbol karşılaşmaları yapıyordu. Ha, bir de, İngiliz elçilik gemisi Imogene takımı bu karşılaşmalara katılıyordu. Böylece, 1904 yılında Istanbul'da ilk defa futbol ligi kuruldu. Yalnız esefle şunu kaydedeyim, bu takımların gerek kurucuları, gerek oyuncuları ya İngiliz ya da Kadıköylü Rumlar' dı. Türk gençleri, onların yaptığı futbol karşılaşmalarını yüreklerinde gizli bir üzüntüyle seyrederlerdi.

— Demek iki teşebbüs de boşa çıktı?

— Evet öyle. II. Meşrutiyet'in ilânından onceki yıllardayız. St. Joseph Lisesi mezunu Nuri-zâde Ziyâ, Osmanlı Bankası memurlarından Âyetullah, Sâmipaşa-zâde Sezai Bey'in yeğeni ve bahriye talebesi Necip, Basra Valisi Hasan Bey'in oğlu Hasan Sâmi, yine St. Joseph'den Hindli Âsaf, İngilizler'le Rumlar'ın yaptığı antrenmanları ve maçları yürekleri burkularak seyreder, akşam evde toplandıkları zaman — Neden biz de onlar gibi spor karşılaşmaları yapmıyoruz? — diye hayıflanırlardı. 1907 yılının bir ilkbaharında gene Ziyâ, Âyetullah ve Necip, Ziyâ'nın Moda'daki evinde toplanmışlardı. Necip «Biz de bir kulüp kuralım» dedi. Bunun üzerine Ziyâ «Lüzumlu olan parayı ben veririm» deyince hemen o akşam — Fenerbahçe Futbol Kulubü — adıyle bir teşekkul kurmaya karar verdiler

İLK RENKLERİ SARI - BEYAZ

Ya, yüzbinleri peşinden sürükleyen sarı - lâcivert renk? O nasıl ve kimin tarafından bulunmuş acaba? Merakla soruyorum bunu. Rüştü Dağlaroğlu'nun gözleri bir an heyecanla pırıldıyor :

— Rumlar'ın «Kadıköy Football Club» ve İngilizler'in «Moda Football Club» adlı teşekküllerine karşı, bizimkiler de semt bakımından «Fenerbahçe Futbol Kulübü» adını ve alâmet olarak da Fenerbahçe burnundaki feneri seçtiler. Sarı - Lâcivert rengi teklif edenler Âyetullah ile Necip' tir. Ziyâ ise Sarı - Beyaz'ı teklif ediyor. Tabii, içlerinden en paralı Ziyâ olduğu ve gerekli levazımın alınması için para verdiğinden, Necip'le Âyetullah sarı - beyaz rengi kabul zorunda kalıyorlar.

— Acaba Sarı - Lâcivert'in mânasını da söyliyebilmek...

Daha cümlemi tamamlamamıştım ki Rüştü Dağlaroğlu atıldı :

— Sarı kıskançlık, lâcivert ise asâlet timsalidir. Evet işte böylece kulubün temeli atılmış oldu. Sonra diğer arkadaşları toplayıp antrenmanlara başlıyorlar. İlk kadro altı kişiden ibaretti. Âsaf kaleci, Ziyâ ve Sâmi bek, Âyetullah ve Necip haf, Galip de forvet oynuyorlardı. Antrenman sahaları, Moda, Kuşdili, Fenerbahçe, Kördere ve İbrahimağa saha ve çayırları.

— Sonra zamanla kulüp genişliyor, değil mi?

— Kulübün asıl genişlemesi 23 temmuz 1908 II. Meşrutiyet'in ilânından sonra olmuştur. Artık Fenerbahçe onbiri Dalaklı Hüseyin nezaretinde hergün muntazam antrenman yapmakta, lig karşılaşmalarına hazırlanmaktadır. Yalnız kötü bir olayı hatırlatmadan geçemiyeceğim; tam lig arifesinde, Ziyâ'nın kulüpden istifa ile «Union Club»ü kurması ve onunla birlikte bazı arkadaşların Fenerbahçe'den ayrılmaları, birden takımın çökmesine sebep oldu. Bazı üyeler, Üsküdar Kulübü ile birleşelim diye teklif ettiler ama bu birleşme kulüp içinde hizipleşmeleri doğurdu. Az kalsın Fenerbahçe Kulübü kapanacaktı. Bereket Mühürdar gazinosunda yapılan toplantıda Reis Âyetullah Bey'in gayretiyle Fenerbahçe isim ve renklerinin ortadan kalkması önlendi.

Renk aşkı, İngiliz ve Rum takımlarına karşı rekabet hırsı, çalışkan idarecilerin her güçlüğe göğüs germeleri sayesinde Fenerbahçe bir yıl sonra 1911 - 12 liginde hiç yenilmeden Istanbul Şampiyonu oluyor. O devrin spor imkânlarına göre hiç de küçümsenecek bir başarı değil hani. Camlı dolaplardaki gümüş kupaları gözden geçiriyorum; her biri şampiyonluk ânındaki heyecanı bağırıyor sanki. Rüştü Dağlaroğlu da aynı heyecanı duyuyor âdeta:

— İşte, şampiyon olduktan sonra 15 eylül 1912 pazar günü Ünyon Kulüp'te tertiplediğimiz spor bayramı ile Fenerbahçe 41 altın lira kazandı, diyor. Ve 41 altın lira ile de Kuşdili'ndeki «Kadıkoy Uhuvvet Kulübü» binasında iki oda kiralandı. Fenerbahce Futbol Kulübü adı da Fenerbahçe Spor Kulübü olarak değişti. Sonra eski alâmet de değiştirildi, onun yerine Topuz Hikmet'in hazırladığı bugünkü 5 renkli rozet kaim oldu

— Acaba spor kulübü olarak başka hangi dallarda şube açıldı?

— Bakın iftiharla şunu da söyliyeyim, diye gülümsedi. Türkiye'de ilk defa çeşitli spor şubeleri açan kulüp Fenerbahçe'dir. 1913 yılında tanzim olunan ikinci nizamnameden sonra kulübümüz atletizm, kürek, yüzme, atlama, yelken, patinaj, tenis, çayır hokeyi, boks, kraket gibi spor dallarıyle de iştigale başladı. Fenerbahçe 62 yıllık spor hayatında toplam 26 spor şubesiyle meşgul olmuştur. Bugün sadece 11 branşta faaliyet gostermektedir.

ZORLU GÜNLER

Rüştü Dağlaroğlu bunları öyle bir duyguyla anlatıyordu ki, birden sustu; gözlerini pencereden dışarıya çevirdi; o anda caddedeki otobüs, araba gürültuleri, insan çığlıkları doldurdu odayı. Neden sonra yavaş bir sesle:

— Bilir misiniz, dedi. Benim için en üzücü an nedir?

Meraklanmıştım ama belli etmemeye çalışarak, hafifçe boynumu büktüm:

— Pek bilemiyeceğim galiba, diyebildim.

— Evet, diye devam etti. I. Dünya Savaşı bitmiş, Istanbul işgal altında. Yıl 1920, aylardan haziran. İşgal orduları başkumandanlığı ansızın kulübe baskın yapıyor ve Fenerbahçe Spor Kulübü'nü, İttihat ve Terakki fırkasının bir şubesi ola-

Fenerbahçe Rugby takımı 18 mayıs 1947'de Galatasaray'la ilk ve son karşılaşmasını yapıyor. **Maçı Fenerbahçe 12 - 0 kazanmıştır.**

Fenerbahçe'nin yeni yapılan sosyal tesislerinden bir görünüş. Burada, yelken, yüzme, kürek şubeleri bulunmakta, sporcular, maçlardan önce kamp yapmaktadırlar.

rak itham edip kalıyor. Bu arada kulüp üyeleri Anadolu'daki Mustafa Kemal kuvvetlerine gizliden silah ve cephane kaçırıyorlarmış. Kapatılması için bir sebep de bu. Fakat bu iddialar gerçektir

— Ya sonra kulübün yeniden açılışı?

— Kısa bir zaman sonra üyelerin bir kısmı işgal orduları başkumandanına gidip böyle bir faaliyette bulunmadıklarını yemin billah anlatıyorlar. Sonunda kulüp yeniden açılıyor. Bu arada, sarı lacivert aşkı gençler gizlice Burhan Belge'nin evinde toplanıp, Fenerbahçe ruhunu yaşatmaya çalışmışlardır.

Harrington Kupası

Fenerbahçe'nin tarihinde nice parlak zaferler vardır ama bunlardan en önemlilerinden biri, işgal orduları başkumandanı General Harrington'un ortaya koyduğu kupayı kazanmalarıdır. İşgal orduları deyince aklıma bir olay gelmişti, soruyorum Rüştü Dağlaroğlu

— İngilizler bizim maçları kazanmamıza çok içerliyorlardı değil. Meğer bir çaresini bulup bizi yenmeyi tasarlıyorlarmış. Oysa biz Anadolu'daki Milli Mücadele ve İstanbul'da sarı lacivert renklerle bağlı sporcularımızla yardım etmeye çalışırız. İngilizler her yenişimizde büyük coşkuyla bir [illegible]

Fenerbahçe idare kurulu üyesi Rüştü Dağlaroğlu, kulübün kazandığı kupalarla birlikte (yukarıda). Fenerbahçe Kulübü Başkanı Faruk Ilgaz, yeni açılan sosyal tesislerin kapısında (aşağıda).

Fotoğraf: Sedat Uzdil

Fenerbahçe'nin bu yıllkl futbol takımı.

Harrington, Beyoğlu gazetelerine bir ilân verdirip Türk kulüplerine meydan okuyor, aslında hedef Fenerbahçe tabiî. Biz de karşılaşmayı kabul edince, maç 29 haziran 1923'te tarihî Topçu Kışlası meydanında yapılıyor ve biz bu maçı 2-1 kazandık. Evet, takviyeli İngiliz takımını, futbolun üstadları denilen İngilizler'i yendik.

BUGÜNKÜ FENERBAHÇE

Bugünkü Fenerbahçe ise yüzbinleri aşkın sevgilisi olan bir kulüptür. Geniş tesisleri ve mâli imkânlarıyle Türk sporuna ve sosyal hayatına bir şeyler verebilmek için çabalıyor. Çok sıcak bir gün, Fenerbahçe'deki tesislerine gittiğim zaman kulüp başkanı Faruk Ilgaz'ı harıl harıl çalışırken buldum. Faruk Ilgaz, uzun boylu, tam bir sporcu. Neşeli, canlı, öyle de güleç ki.

— Rüşdü Bey eksik olmasın, Fenerbahçe tarihini uzun uzun anlattı, dedim. Siz de bugünkü Fenerbahçe'yi kısaca anlatır mısınız?

— Burası, yeni sosyal tesislerimiz, diyerek gülümsedi. 2,5 milyona malettik. Aynı zamanda yelken ve yüzme şubemizdir. İsterseniz bir gezelim.

Yoğun bir sıcaklık Kalamış koyuna inmiş, kırmızılı, turunculu yelkenliler yavaş yavaş adalara doğru süzülüyor. Fenerbahçe sosyal tesislerinin hemen her yanı ince bir zevkin mahsulü. Düşüncemi söylüyorum. Faruk Ilgaz gülümsüyor:

— Elimizden geldiği kadar iyi bir şeyler yapmaya çalıştık işte, diyor. Bir daha seneye daha büyük, daha değişik ilâveler yapacağız.

—Kaç yıldır Fenerbahçeli'siniz? diye soruyorum.

— Kulübe 1957 yılında üye oldum. Ama kaç yıldır sarı - lâcivertli renge âşıksın derseniz, renkleri ayırmaya başladığım andan beri diyebilirim.

Faruk Ilgaz iki yıldır kulüb başkanı. İnşaat Y. Mühendisi olduğundan, inşaata kendisi nezaret etmiş.

— Görseniz ne güçlük çektik, diyor.

— Aynı zamanda siyasî kişiliğiniz de var, diye atılıyorum. Bunca karpuzu bir koltuğa sığdırmak mesele tabiî.

Gene gülümsüyor:

— Adalet Partisi il başkanıyım, bundan önceki İstanbul Belediye Meclisi'nde üye idim ve bir zaman da rahmetli başkan Haşim İşcan'a vekâlet ettim. Eh bir şeyler yapmaya çalışıyoruz işte.

Faruk Ilgaz'a teşekkür edip ayrılıyorum. Akşam üstünün sisli sıcağı perde perde denizin üstünde dalgalanırken kulüpten çıkıyorum. Bir an gözüm, burundaki fenere takılıyor, bir zaman seyrediyorum onu. Süt beyazı ince uzun fener, Türk sporuna önderlik eden Fenerbahçe Kulübü'ne yıllarca sembol olmanın gururu içinde Adalara, Marmara'ya doğru göz kırpıyor.

TARİHE AKAN BİR AY

Temmuz
1969

1 TEMMUZ

Kabotaj Bayramı, askeri birlikler ve çeşitli okulların katıldığı bir törenle kutlandı.

4 TEMMUZ

Uzun zamandan beri Türkiye ile Amerika arasında devam eden müzakereler sonuçlanmış, ikili anlaşmaların yenilenmiş metni törenle imzalanmıştır.

6 TEMMUZ

Başbakan Demirel, mutad basın toplantılarından 15'incisini yaptı ve «Demokrasiyi birlikte savunalım» dedi.

9 TEMMUZ

TÖS genel kurul toplantısının yapılmakta olduğu Kayseri'deki iki cami avlusunda ve İmam - Hatip Okulu'nda dinamit patlatılması üzücü olaylara sebep olmuş, kongrenin yapıldığı sinemayla çeşitli yerler tahrip edilmiştir.

10 TEMMUZ

Kayseri'deki olaylarla ilgili olarak nezarete alınan 15 kişiden 5'i tevkif edildi.

12 TEMMUZ

Bu yıl, üniversite, yüksek okul ve akademilere girecek aday öğrencilerin giriş sınavları yapıldı. Sınavlara katılan 65.169 adaydan ancak 11.230'u yüksek okullara girebilecek.

14 TEMMUZ

Amerikalılar'ın Ay'a, içinde 3 astronot bulunan Apollo - 11 aracını uzaya fırlatmasına 2 gün kala, Ruslar, pilotsuz Luna - 15 adlı uzay aracını Ay'a gönderdiler. Luna - 15'in, Apollo - 11'i etkilemiyeceği bildiriliyor.

16 TEMMUZ

Bugün saat 15.32'de, 3 Amerikalı astronot, Armstrong, Collins ve Aldrin, Apollo - 11 ile Ay'ı fethetmek için tarihi yolculuğa çıkıyorlar.

17 TEMMUZ

Apollo - 11, cüretli yolculuğunda hedefe hızla ilerliyor. Saturn - 5 roketi ateşlendikten 12 dakika sonra dünya çevresindeki yörüngesine oturmuş, 2 saat 32 dakika sonra, 3. roketini ateşleyip hız alarak yörüngeden çıkmıştır.

18 TEMMUZ

Apollo - 11 tarihi yolculuğunun yarısını başarıyla aştı. Astronotların sıhhati çok iyi.

● Sovyet uzay aracı Luna - 15'in Ay çevresindeki yörüngesine girdiği bildiriliyor.

19 TEMMUZ

17.26'da en önemli roketini ateşliyen Apollo - 11, dünyaya şöyle bir mesaj yolluyor, «Ay yörüngesine girdik. Bu gece size filim seyrettireceğiz.»

20 TEMMUZ

Çağımızın tarihî anı: 20.19. İniş kapsülü Kartal, Ay'ın Sükûnet Denizi'ne yumuşak iniş yapıyor. Artık insanoğlu, ilk defa Ay'a ayak basacağı dakikayı bekliyor.

21 TEMMUZ

Komutan Neil Armstrong sabaha karşı saat 4.56'da sol ayağını Ay'a değdiriyor. Bu, Ay gezegenine basan ilk insan ayağıdır.

23 TEMMUZ

Ay fâtihleri dunyaya dönüş yolculuğuna başladılar. Her şey normal. Ruslar'ın fırlattığı Luna - 15'in Ay sathına çarpıp parçalandığı anlaşıldı.

25 TEMMUZ

Üç astronot Armstrong, Collins ve Aldrin, Pasifik'te önceden kararlaştırılan bir yere indiler.

26 TEMMUZ

İzmir Fuarı'ndaki İzmir Arkeoloji Muzesi, gece sabaha karşı soyuldu, gece bekçisi öldürüldü. Çalınan eserlerin milyonlarca lira değerinde olduğu bildiriliyor.

27 TEMMUZ

İzmir Valisi Namık Kemal Şentürk, müze soygunuyle ilgili olarak bir açıklama yaptı ve «Katillerin etrafında kurulan çember gittikçe daralmaktadır» dedi.

28 TEMMUZ

Bergama, Kınık ve Soma çevrelerinde sel, büyük tahribat yaptı.

31 TEMMUZ

Anayasa gereğince görevlerinden ayrılan bakanların yerine Hidayet Aydıner, Adalet; Mehmed İzmen Ulaştırma; Prof. Ragıp Üner, içişleri bakanı oldular.

Türkiye Kaleleri

Fotoğraflar : A. Samih Tepecikiloğlu

Türkiye'nin birçok köşesinde güzel kaleler vardır. Bunların yol üstünde olanları ekseriyetle bilinir. Bazısı da sarp kayaların tepesinde veya yoldan bir hayli uzaktadır. İki sayıdır tanıtmaya çalıştığımız güzel kalelerimizin fotoğraflarını yayınlamaya bu sayıda da devam ediyoruz.

Solda, Van'daki Hoşab kalesi, aşağıda, Bodrum kalesinin güzel bir görünüşü. sağda, Gümüşhane'deki Gümüşhane kalesi.

Millî Mücadelenin Temellerini Atan

Sivas Kongresine Katılanlar

Yazan: Tahsin Önal

SIVAS Kongresi bundan 50 yıl önce 4 Eylül 1919'da toplanmıştı. Erzurum Kongresi'nden bir buçuk ay kadar sonra toplanan bu kongrenin Türk tarihinde çok önemli bir yeri vardır. Kongre, lisenin toplantı salonunda, Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığında yapıldı.

Bu kongrede alınan en mühim kararlar Türk anavatanının parçalanmasının kabul edilemeyeceği ve bir Kuvây-ı Millîye kurulması idi.

Bu yazımızda, bu çok önemli kongreye katılan üyelerin listesini veriyoruz. Kongre üyelerinin tam listesi bugün elde mevcut değildir. Ancak bu yayınladığımız liste doğruya çok yakın bir listedir. Olsa olsa birkaç vilâyetin 8-10 delegesi eksiktir.

Çorum.

(1) Malatyalı Mehmed Tevfik Efendi, (2) Ahmed Sâfi Efendi, (3) Abdurrahman Efendi, (4) İhtiyat zabiti «ismi okunamadı»

Eskişehir:

(5) Hacı Velizâde Hüseyin Efendi, (6) Bayrakdarzâde Hüseyin Efendi, (7) Sipahizâde Halil İbrahim Efendi, (8) Hüsrev Sami Efendi.

Bursa:

(9) Sabık belediye reisi Ahmed Nuri Bey, (10) Dâvâvekîli Osman Nuri Bey.

Alaşehir.

(11) Cezarî İskender Bey (12) Mustağfi Sacid (Macid) Bey

Ankara:

(13) Hoca Ahmed Efendi, (14) Sabık Bitlis valisi Mazhar Müfid Bey, (15) Sabık mebus Ömer Muhtar Bey

Yozgat:

(16) Bahri Bey, (17) Ahmed Bey

Kırşehir:

(18) Zeki Bey, (19) «ismi okunamadı».

Tokat:

(20) Bekir Sami Bey

Canik:

(21) Refet Bey (Paşa), (22) Boşnakzâde Süleyman Bey

Hakkâri:

(23) Mazhar Müfid Bey (delege vekili).

Afyonkarahisar:

(24) Dâvâvekîli Mehmed Şükrü Efendi, (25) Kişizâde Salih Sıtkı Efendi, (26) Gümüşzâde Hafız Bekir Efend

Kastamonu:

(27) Vilâyet meclisi üyelerinden Nuri Bey, (28) Emekli Binbaşı Zeki Bey

Samsun:

(29) Tüccardan Süleyman Efendi.

Diyarbakır:

(30) Hoca Ahmed Efendi, (31) Zülfizâde İhsan Hamid Efendi

Sivas:

(32) Ziyâ Bey, (33) Feyzullah Efendi, (34) Abdullah Efendi, (35) Recep Efendi, (36) Hakkı Bey.

Şebinkarahisar:

(37) Dr. Cemil Bey

Trabzon:

(38) Servet Bey, (39) Hüseyin Bey, (40) Hasan Efendi, (41) Hoca Hasan Efendi, (42) Hafız Yunus Efendi, (43) Yusuf Ziyâ Efendi, (44) Ömer Fevzi Efendi

Gümüşane:

(45) Zeki Bey, (46) Kâzım Bey, (47) Müftü Hüseyin Efendi.

Erzincan

(48) Şeyh Hacı Fevzi Efendi, (49) Abbas Efendi, (50) Müftü Şevki Efendi, (51) Davavekili Mes'ud Bey.

Soğut:

(52) Hacı İbrahim Efendi, (53) Hacı Fehim Efendi, (54) Hacı Hafız Hilmi Efendi

Aydın:

(55) Hüseyin Rauf Bey (delege vekili)

Bor:

(56) Halit Bey

Nevşehir:

(57) Tellalzâde Hacı Osman Efendi.

Denizli

(58) Yusuf Bey, (59) Küçük Ağazâde Necip Bey, (60) Hakkı Behiç Bey

İzmit

(61) İbrahim Süreyya Bey

İstanbul:

(62) İsmail Fazıl Paşa, (63) Kara Vasıf Bey, (64) İsmail Hami Bey, (65) İsmail Halit Bey, (66) İzzet Paşa, (67) İstanbul Askerî Tıbbiye delegesi: Hikmet Bey

Niğde:

(68) Sabık Kars meb'usu Hüsrev Sami Bey, (69) Ali Bey, (70) Şükrü Bey, (71) Hacı Osman Bey, (72) Eşraftan Ratıbzâde Mustafa Efendi

Mardin:

(73) Sırrı Bey, (74) Hasan Bey, (75) Dr. Necati Bey

Balıkesir

(76) Sabık Balıkesir mutasarrıfı Süreyya Bey

Erzurum

(77) Mustafa Kemal Paşa, (78) Hüseyin Rauf Bey, (79) Hoca Rifat Efendi, (80) Şeyh Hacı Fevzi Efendi, (81) Bekir Sami Bey [ki bunlar aynı zamanda Hey'et-i Temsiliye üyeleridir.], (82) Davavekili Cemal Bey, (83) Davavekili Tevfik Bey, (84) Davavekili Hüseyin Bey, (85) Namık Efendizâde Ahmed Bey, (86) «Okunamadı»zâde Fevzi Bey, (87) Dursun Beyzâde Cevad Bey, (88) Firuz Beyzâde (ismi okunamadı), (89) Celâl Bey, (90) Said Bey, (91) Ahmed Bey, (92) Evrak müdürü Mahmud Bey, (93) Basmane müdürü İsmail Bey, (94) Albayrak Gazetesi müdürü Necati Bey

Sivas Kongresinden sonra Mustafa Kemal Paşa, Kongre üyeleriyle birlikte

60 Yıl Öncesi Türkiye

Yukarıdaki karikatür, «Le Perroquet» mecmuasının 13 aralık 1908 tarihli sayısında çıkmıştır. Türkiye'de birkaç ay önce İkinci Meşrutiyet ilân edilmiştir. Resmin yukarısında, seçim mücadelesi içinde olan Genç Türkler görülüyor. Ortada Türk im-

paratorluğunun muhtelif milliyetlere mensup tab'alar arasındaki kıyasıya boğuşma temsil ediyor. Sağda sinsi bir kadın şeklinde gösterilen Avrupa diplomasisi, Türkiye'yi istediği yöne sevk edebilmek için kandırmaya çalışıyor

Arkeoloji Müzesi'ndeki mermer ve topraktan yapılmış tarihî eserler

İçinden milyonlarca lira değerinde tarihî eser çalınan İzmir Arkeoloji Müzesi

YIL, 1935. İzmir'in Foça kazasının Kozbeyli köyünde ılık bir sonbahar sabahı. Gün yeni ışımıştı, nemli bir toprak kokusu insanın ciğerlerine doluyordu. Bu saatlerde, Kozbeyli Ali, köyden uzaktaki tarlasını sürüyordu. Birden sapanı toprakta bir şeye takıldı. Ali durdu; eğilip baktı; bu, paslı demirden bir sandıktı. Toprağı eşeleyip sandığı biraz ortaya çıkardı. Sonra, kalbi küt küt atarken güçlükle kapağını açtı. O külüstür sandığın içi ağzına kadar altın, elmas ve gümüşle dolu değil mi!.. Saf köylünün gözleri kamaşmıştı. Bayılacak gibi oldu. İşte dualarını verini bulmuş, Tanrı, Hızır'ı imdadına göndererek ona bir hazine vermişti!

Gerçekten de Ali dayının bulduğu emsalsiz bir hazineydi... Köylü bir süre tatlı bir sarhoşluk içinde bu altınları, elmasları ve incileri avuçlayıp, okşadı... Sonra birkaçını alıp cebine koydu... Sandığı yine olduğu yerde bırakıp, üzerini iyice örttü ve başına konan bu devlet kuşundan faydalanmak için İzmir'in yolunu tuttu.

Ama, Ali dayının tatlı rüyası gerçekleşemedi. Hem saf, hem de bu sahada acemiydi. Altınları, elmasları gösterdiği İzmirli kuyumcular, bu eski eserleri görünce şaşırdılar... Belki bunları kapatmak isteyen çıkabilirdi. Fakat duman çabuk yayıldı. Kozbeyli Ali'nin rüyaları gerçekleşmeden polis işe karıştı. Ve 1936 yılında 90 parçayı aşan bu 2 - 3 bin yıllık Helen, Roma ve Bizans eserleri İzmir Arkeoloji Müzesi'nin en mutena bir köşesine konuldu. Bu eserler baha biçilemez derecede kıymetliydi ve gözleri kamaştırıyordu...

TAM 33 YIL SONRA

Kıymetleri para ile ölçülemiyecek bu tarihî eserler 33 yıl, Arkeoloji Müzesi'nde gözleri kamaştırdı... Ne yazık ki; 33 yıl sonra, geçen temmuzda, hırsızlar, Arkeoloji Müzesi'ne girdiler. Tarih hazinelerinin saklandığı binayı koruyan tek insan, yaşlı ve silâhsız bir bekçiydi. Haydutlar onu öldürdü ve değerleri para ile ölçülemiyecek tarihî eserleri alarak kayboldular.

Her memlekette küçük, büyük hırsızlıklar olur ama bu tür soygunlar, sanat ve tarihî değeri olan eserlerin çalınması ile kıyaslanamaz. Çünkü çalınan para yerine konabilir ama, tarihî eserin ve sanat eserinin aynısını bulmaya imkân var mı? Hele milletlerin mânevî zenginliklerinin hazinesi olan müzeler... Bunlar milletle-

rin övgü kaynaklarıdır. İngilizler, «British Museum» ile, Fransızlar «Louvre» Müzesi ile öğünürler. Oralarda saklanan eserlerin mânevî değerleri, maddî kıymetlerinden çok üstündür. Topkapı Müzesi'ndeki ünlü «Kaşıkçı» elmasının maddi değeri 50 milyon olabilir. Fakat mânevî değeri bunun kat kat üstündedir ve onu ne satmaya ne de almaya kimsenin gücü yetmez.

İLK BÜYÜK SOYGUN...

İzmir Arkeoloji Müzesi, fuarın içinde Kültürk Parkı'ndadır. İçinde, eski çağlara ait çok değerli tarihî eserler vardır. Ege ile Anadolu'nun birçok yerlerindeki kazılarda bulunan, Hitit, Helen, Roma ve Bizans çağlarına ait eserlerle doludur. Bazı eserlerin yaşı, Milât'tan önce XII. yüzyıla kadar uzanır.

Devlet, kazılar sırasında dışarıya kaçırılmaktan neyi kurtarabilmişse, bu binada kilit altına sokmuştur. Ne çare ki, hırsızlar çok kolaylıkla bu tarihî hazinenin kilidini sökmüşlerdir.

Çalınan eserler arasında kıymetleri milyonları aşan Hitit, Helen, Roma ve Bizans çağlarına ait yüz parçadan fazla tarihî eşya vardır, işte birkaçı: 2-3 bin yıllık som altından elmaslı, incili alınlıklar, küpeler, bilezikler, kadın süsleri, kolyeler... Çok eski çağlardan kalma seramik işleri, en az 13 bin yıllık Hitit kitâbesi..

Bu çapta bir soygun bizde ilk defa olmakta. Müzelerden tek tek eserlerin çalındığı görülmuştür... Sanat eserleri içinde de çalınanlar vardır. Ama, bir müzenin en seçkin eserlerinin böylesine toptan çalındığı görulmüş, duyulmuş değildir.

HİTİT KİTÂBESİ

Çalınan eserler arasında bulunan Hitit Kitâbesi'nin de, Kozbeyli Ali dayının tarlasında bulup, İzmir'de sattığı tarihî ziynet eşyaları gibi bir hikâyesi var.

1930 yılında Yozgat'ta yapılan kazıda bulunan bu kitâbe, pişmiş topraktan yapılmıştır. Üzerinde Milât'tan önce XII. yüzyıldaki Hititler'in hayatlarını ve savaşlarını anlatan yazılar vardır. Kitâbe, sonradan kaybolmuş, İzmir'den ev eşyası olarak çıkarılırken, yapılan ihbar üzerine, gümrükte bir bavul içinde ele geçirilmişti... O zaman tarihî değeri büyük olan bu eser yabancı ülkelere kaçırılamamıştı.

Tarihi değeri büyük olan eserlere, hem milletler, hem de şahıslar sahip olmak isterler. Milletler için bu bir öğünme, üstünlük ve zenginlik gösterisidir. Koleksiyoncular da tarihî eserlerin ve sanat eserlerinin hastasıdırlar. Adi hırsızlar çaldıklarını, bu tarihî eserleri alıp - satan şebekelere verirler, onlar da, çoğu zengin, itibarlı müşterilerine satarlar. Tarihî eser toplayanlar, bunları bazen açık arttırmalarda alırlar. Koleksiyonculuk hem zevkli, hem kârlıdır. Ressam Picasso'nun, Goltschmann koleksiyonunda olan bir tablosu geçenlerde bizim paramızla 1 milyon liraya satılmıştı. Ünlü ressam bunu duyunca şoyle demiş:

Müzedeki eski bir eseri inceleyen bir turist.

Arkeoloji Müzesi'nin dışarıdan görünüşü

— Tuhaf... Bu tabloyu 40 yıl önce 2000 franga satmıştım!..

Tarihî eserler, milletler tarafından ele geçirilmek istenir. Eski çağlarda, savaşlarda yenen, yenilen tarafın her şeyini alırdı. İskender, İran hükümdarını yendiği zaman bütün hazinesini, karılarını, kızlarını ve sanat eserlerini almış, bir kısmını kendisine alıkoymuş, bir kısmını generallerine hediye etmişti.

Medeniyet ilerleyip de hukuk kurallarına daha çok uyulduğu zamanlarda bile, devletlerce yapılan bu soygunlar sürüp, gitmişti. Fransa ihtilâli, hürriyeti, eşitliği ve hukuk düzenini ortaya yaymıştı ama, Fransa cumhuriyetinin genç komutanı Bonaparte, başka türlü davranmıştı. İtalya'ya bir hürriyet havarisi olarak girdiği zaman askerlerine şöyle demişti:

— İşte zengin şehirler... İstediğinizi alın!..

Asıl soygunu da Napoléone Bonaparte yapmıştı. Milano, Torino ve Genova şehirlerini soymuş, müzeleri boşaltmış, tarihî eserleri ve tabloları Paris'e yollamıştı. Direktörlere yazdığı mektupta şu satırlar vardı:

«... Size en kıymetli eserleri gönderiyorum... Fransa, bunlarla daha da zenginleşecek! Bu, bir panayırdır, her şey alınır ve satılır!...»

Napoléone'un o tarihte aldığı eserlerin çoğu bugün Louvre Müzesi'ni süslemektedir. İtalyanlar onları hiç bir zaman geri alamadılar

Büyük Hun İmparatoru:

ATTİLA

Yazan: Dr. Şükrü Akkaya

ya cephe kumandanının sulh teklifine karşı Uldin cevap yerine, doğmakta olan güneşi göstererek: «İstersem güneş [illegible] demesi bir blöf gibi görünür. Fakat bir nesil sonra Attila, İskitya adı verilen ülkeler mecmuasına hukmettiği gibi Bizans ve Roma imparatorlarını da haraca bağlamakla bu iddiayı gerçekleştirmiştir.

Doğu ve Batı Roma elçiliklerinin iştirak ettikleri bir ziyafetten bahseden Yordanes şöyle yazıyor: Attila'nın huzurunda muhtelif krallar ve kavimlerin reisleri hukümdarın muhafızları gibi talimat beklemiş ve Attila gözleriyle işaret ettiği zaman, kimseden çıt çıkmamış, korku içindede titreyerek önüne gelmişler ve kendilerinden talep edilen hususları katiyetle yerine getirmişlerdir.»

Bir tarihte Bizanslılar Hunlar tarafından elçi olarak İskit asıllı Onegesios'u istemişlerdi. Onegesios şu cevabı vermişti: «Benim elçi olarak gitmemin önemi yoktur. Zira imparatorun müşavirlerine ben ancak hâkanın emrettiği hususları söyleyebilirim. Yoksa Bizanslılar, ricaları karşısında müsamahakâr davranıp efendime ihaneet edeceğimi mi sanıyorlar... Romalılar arasında zengin olmaktansa Attila'nın egemenliği altında köleliğe memnuniyetle katlanacağımı bilsinler» demişti.

Attila olur olmaz kimselerin kendine elçi gonderilmesini hakaret sayardı. Yalnız konsülluk yapmış kibar şahıslarla müzakere etmeyi isterdi. Bu cinsten olan elçileri yolculuğun zahmetlerinden korumak düşüncesiyle hudutta karşılar, nezaketle muamele eder, müsaadekâr davranır ve hediyelere boğardı.

Attila, her ne pahasına olursa olsun, imparatorun kendini aynı derecede bir hükümdar saymasını temin etmek isterdi. Batı Roma prensesi Honoria, Attila'ya nişan yüzüğü göndermişti. Bununla evlenme arzusu, diğer siyasi emellerle beraber [illegible] tiyle Batı Roma imparatorluğunu ele geçirebilirdi.

Yordanes'in tasvirine göre: Attila azametle yürür, vücudunun kuvvetini mağrur hareketleriyle belirtmek maksadiyle gözlerini sağa sola çevirirdi. Savaştan hoşlanmasına rağmen yine teenni ile hareket eder ve ferasetiyle birçok emellerine erişirdi. Kendisine yalvaranlara karşı merhametli, kendine tabi olanlara lûtufla muamele ederdi. Kısa boylu, geniş omuzluydu. Başının büyukluğüne nispetle gözleri ufaktı. Seyrek sakalı kırçıldı.

Attila iktidarının zirvesinde gayet sade yaşardı. Halbuki debdebeli, ihtişamlı bir

Attila'nın mağlûp ettiği Goller'in vahşî âdetleri vardı. Resim, **Goller'in bir ölüm törenini gösteriyor.**

hayat sürmek imkânına bol bol sahipti. Priskos'u huzuruna kabul ettiği zaman Attila alelâde tahta bir koltukta oturuyordu. Kendisine payitahtına lâyık bir şekilde işlenmiş ahşap bir saray yaptırdığı halde bu şaşaalı çevrede herhangi bir Hun gibi yaşıyordu. Misafirlerine altın, gümüş tabaklarla türlü nefis yemekler ikram eder, kendisi tahta bir tabakta sade et yemekle yetinirdi. Keza ziyafette misafirlerin önüne bir sürü altın, gümüş kadehler konduğu halde kendisi ağaç bir kupadan içerdi. Giyimi de umumî yaşayışı ile orantılı olarak gayet sadeydi. Maiyeti erkânının kılıç kayışı, çarık bağları, atların dizginî altın ve kıymetli mücevherlerle süslü olduğu halde Attila'da bunların hiç biri yoktu. Gayet ciddî idi; hemen hiç gülmezdi. Ziyafette mahzun mahzun otururdu. Yalnız ozanlar kendi kahramanlıklarını terennüm ettikleri vakit dalgın gözü parlar ve neşelenirdi. Bir maskaranın şaklabanlıklarını misafirler neşe ile seyrettikleri halde, Attila'nın çehresi asıktı. Ancak en küçük oğlu İrnek içeriye girdığı zaman Attila'nın çehresi birdenbire aydınlanmıştı.

Attila'nın mahzun sadeliği belki de Hunlar'daki, hükümdarın semanın oğlu olduğu, kılıcının ilâhî ilhamla idare edildiği zihniyetinden ileri geliyordu. Vaktiyle bir çobanın bulup Attila'ya sunduğu kılıcı Tanrı'nın kendine bahşettiği ilâhî bir zafer sembolü telâkki ederdi. Kendinin ilâhî bir misyonla görevli olduğu, 7 katlı göklerde ilâhların, ruhların kendi safında savaştıkları inancı bazan kendini derin düşünceye daldırırdı.

Attila kâhinlerin sözünden çıkmazdı. Falda muazzam Katalonya savaşını kay-

bedeceği tefsir edildiği için harbe devam etmediği söylenir. Keza Batı Roma avucunun içinde iken, tarihçi Priskos'un rivayetine gore, adamları, Roma'ya el uzattığı için, Got kralı Alarih'in ölümünü nümune gösterilerek zaptetmekten alıkoymuşlardı. Bu ikaz Attila'yı ruhan sarsmıştı. Roma'ya karşı harekette devama cesaret edemedi. Ordusunda bulaşık hastalıklar çıktığı bir sırada Papa I. Leon'un başkanlığındaki bir Roma elçi heyeti sulh için rica edince, müthiş tehditler savurmasına rağmen tereddüt etmeden muhasarayı bıraktı. En büyük emeli olan dünyanın merkezi altın şehir Roma'yı elde etmesi imkân dahilinde olduğu bir anda ansızın duraklamıştı.

Hunlar, Don ırmağını geçerek yakın münasebete girip kendilerine bağladıkları kavimler arasında Hunlar'la kısmen birleşik karakter taşıyanlar da vardı. Artık Gotlar, hele Ren bölgesindekiler hiç göçebe değildiler. Hun federasyonu camiasında da göçebelere nispetle başka bir hayat tarzına, başka bir kültüre mensup Cermen boyları bulunmaktaydı.

Hunlar bilhassa Doğu Gotlar'la yakın münasebette bulunmuşlardı. Got kralı, Attila'nın sarayı ile ülfette olduğu gibi, Gepid Kralı Ardarich, Doğu Got kralı Valamir Hun hükümdarının en mahrem müşaviriydiler. Mağlûbu yok edercesine yere sermeyip dost ve ortak yapmak Hunlar'da teâmül hâlindeydi. Bu politika Got, Skir, Gepid'lerin Attila'yı kendi hükümdarları saymalarını sağlamıştı. Nitekim Attila adının Ata veya Atta köküne Gotça küçültme eki olan ila'nın eklenmesiyle teşekkül edişi bu yakınlığı teyit eder. Hattâ bu yüzden Hunlar'da Cermen adına rastlandığı gibi Cermenler'de de Hun adı alanlara rastlanır. Attila'nın amcası Rua'nın adı da Gotça'dır. Hunimund, Hunwolf adları da dikkate şayandır. Gepidler de Hunca konuşurlardı.

Panonya da kısmen Roma bölgesini ihtiva eden yerde Hunlar'ın uzunca bir zaman ikamet etmeleri Romalılar'la da dostane münasebetlere vesile olmuştu. Attila'nın saray nazırı Onegesius (Bekerof, Ankaravi...) Romalı bir esire hamam yaptırmış ve taşını Panonya'dan nakletmişti. Bleda ve Attila kendi saray kâtiplerini bu vadide tecrübe sahibi kimselerden Ravenna'dan temin ederlerdi. Roma ve Bizans'a gönderilen muhtıraları, ultimatomları tabiatiyle bunlar yazardı. Hattâ bu neviden İtalyan menşeli birini, Roma kumandanı ve devlet adamı Etyus 445-448 yılları arasında Attila'ya göndermişti.

Tüccarlar da mal mübadelesi yoluyla birtakım madenî eşyanın tanınmasına vesile olmuştu. Muazzam sahalara yayılmış olan Hun imparatorluğunun kuzeyi güneye, doğuyu batıya bağlıyan teşkilâtı, tüccar malının hiç bir engele uğramaksızın yayılmasını, dolayısiyle Roma kültürüyle temasın artmasını doğurmuştu.

Bu tarihlerde Roma'da artık resmî din olarak tanınmış olan Hıristiyanlığın önde gelenleri de Roma kültürünün yayılmasına hizmet ediyorlardı. Hunlar arasında bilhassa aşağı Tuna çevresinde Hıristiyanlık itibar görmüştü. Hunlar'ın müttefiki olan Gotlar arasında da Hıristiyanlık rağbetteydi. Aslen Kapadokyalı olup Bizans-Got savaşlarında Gotlar'a esir düşen Wulfila Balkan-Aşağı Tuna bölgesinde piskopos olmuş, daha 380 yıllarında İncil'i Gotça'ya tercüme etmişti. 383'de İstanbul'da ölmüştür. Bu devir Gotları'nın ah-

fadından biri, 1560 yıllarında Kanuni zamanında Alman imparatorluğu fevkalâde murahhası olan ve Holanda'ya lâleyi götürmekle şöhret bulan Busbeck'le karşılaşmıştı. Busbeck bu zattan ufak bir Got lûgat listesi yapmıştır.

393-430 arasında Kostence ve civarı piskoposu Theotimus, Hunlar arasında o derece itibar görmüştü ki kendisi Romalılar'ın yeryüzünde ilâhı sayılırdı. Bugün Romanya'da Gagavuz Türkleri denilen Hıristiyan cemaati Attila Hunları'nın bakiyesidir.

İMPARATORLUĞUN DAĞILIŞI

İşte iki nesil boyunca devam eden turlu kültür münasebetleri dolayısiyle Attila-Hun İmparatorluğu, geniş çevrelerin sandığından çok farklı devlet teşkilâtına ve idaresine sahipti. Yoksa garazkâr papazların ve papaz ruhlu tarihçilerin tasavvur etmek istedikleri barbar Hunlar Don ırmağından Atlas denizine ve Şimal denizinden Bizans kapılarına kadar uzayan uçsuz bucaksız ülkelere hükmedemez, Doğu ve Batı Roma imparatorlarını muntazam yıllık haraca bağlayamazdı.

Batı Roma İmparatoru Valentinos'un hemşiresi maceraperest Honoria'nın kâhyası ile âşıkdaşlığı duyulunca kâhya, suikast töhmetiyle, idam edilmiş, saray dedikodularının yayılmaması için de Honoria, Bizans'a gönderilmişti. Honoria etrafında esen kötü havayı bertaraf etmek, aynı zamanda zalim kardeşine karşı korunmak düşüncesiyle Attila'ya gizli bir vasıta ile nişanlanma teklif etmişti.

Diplomasi teşebbuslerî asla ihmâl etmeyen Attila bu defa da hayrete şayan tertibat almıştı. Batı Roma'nın yurt savunmasında en önemli dayanağı Batı Gotlar'dı. Şayet bunlar zararsız bir hale konursa Roma'yı yere sermek işten bile değildi. Onun için Galya'da bulunan Batı Gotları'na karşı yöneldi. Romalılar'a ise Galya hududu yörelerindeki harekâtından endişe etmemeleri haberini salmıştı. Bu suretle her iki tarafı da âtıl bırakarak gafil avlamak istemişti. Diğer taraftan Kuzey Afrika'daki Vandallar'la ittifak yaparak, Roma'nın uzak anbarı olan bu yerlerden Roma'ya erzak sevkini önlemişti.

Deryalar gibi dalgalanan sayısız Hun ordusu Meinz'ta toplanmış, sular kabarık olduğu halde nehri geçmiş, 410 senesi nisanında Metz'e dayanarak şehri zaptetmiş ve buradan muazzam bir silindir gibi ortalığı yakıp yıkarak Loire vadisine, Or-

Büyük Hun ordusu, önüne çıkan hiç bir engel tanımayarak Romalılar'a büyük bir tehlike olmuştu.

Attila Vandallarla bir dostluk anlaşması yapıp Roma'ya tehdit etmişti. Resim savaştan dönen Vandal askerlerini temsil etmektedir.

İléans'a varmıştı. Roma başkumandanı Etyus tamamiyle gafil avlanmıştı; ordusunu teşkilatlandırırken, Attila şehirleri arka arkaya zaptediyordu

Gariptir ki her iki tarafta da muhtelif Germen boyları vardı. Attila muhasara ettiği Orléans'ı bırakarak savaşa daha müsait bulduğu Şampanya ovasında Roma ordusunu karşıladı. Bu suretle dünya tarihinde emsaline nadir rastlanan muazzam Katalonya savaşı vuku buldu.

Savaştan sonra aralarında Batı Got kralı Theoderich'in de bulunduğu 165.000 ceset harp meydanında yatıyordu. Savaşın üstü şiddeti dolayısiyle, halkın hafızasında, ölülerin ruhlarının daha üç gün havalarda çarpıştıkları suretiyle bir inancın uzun yıllar yaşamasına âmil olmuş ve meşhur Nibelungen destanında yaralıların sel halinde akan kandan susuzluklarını dindirdikleri suretinde akis yaratmıştır.

Savaştan kati netice alınmamıştı. Attila fazla kan dökmemek, Etius ise Hunlar büsbütün mağlûp olurlarsa Batı Gotları'nı dizginde tutacak muvazene unsurunun ortadan kalkacağı düşuncesiyle ertesi gun savaşa devam edilmemişti. Panonya'ya çekilen Attila ertesi yıl 402'de Alpler'in bekçi bulunmıyan geçitlerinden İtalya'nın Venedik bolgesine saldırdı. Milano ve Pavia'nın da bulunduğu birçok şehir ele geçti. Ordu Roma üzerine yürüyordu. Etyus, Attila'nın o adar zayiattan sonra bu kadar kısa bir zamanda tekrar taarruza geçeceğini ummamış, bir kere daha gafil avlanmıştı. Dayanamayacağını anladı ve diplomat biri sıfatiyle, Attila ile müzakere için seçilen murahhas hevetinin reisliğine Hıristiyan dünyasının en büyük ruhani reisi Papa I. Leo'yu diğer iki yüksek memur refakatinde ordugâha gönderdi.

Ordunun beslenmesinde kıtlık, ordu arasında yayılmakta olan bulaşık hastalık dışında, Katalonya savaşının Batı Roma için sağladığı nisbi zaferden cüret alan Bizanslılar'ın Hunlar'a karşı taarruza geçtiği haberi olayları, kıbar Roma elçilerinin ricasını kabule kafi sebep teşkil etmekteydi. Bunun için Attila elçilere nişanlısı Honoria ile hükümranlık servetinden hissesine düşen kısmı vermezlerse kısa bir zaman sonra tekrar karşılarına çıkacağını bildirmişti

Attila 455'te Germen prensesi İldiko ile evlendi... Aynı gece burun kanamasından öldü. Ölümünün cinayet olduğu da iddia edilir.

XVII. asır ortalarında Topkapı Sarayı ve Sarayburnu kıyıları.

FATİH Sultan Mehmed zamanından itibaren hükümdarlar saltanat kayıklarıyle Boğaziçi, Marmara ve Haliç'te yapmış oldukları gezintilere Sarayburnu'ndan çıkar; Kanunî Süleyman, kudretli donanmasının sefere çıkış ve dönüşünde yapılan büyük bahrî törenleri, saray ileri gelenlerine burada yaptırmış olduğu Yalı Köşkü'nden seyrettirirdi.

Kanunî devrinde; bu köşk civarında (Yalıköşkü Kayıkhanesi) adıyle anılan bir kayıkhane bulunuyordu. İnşa tarihi tam olarak bilinmeyen bu [illegible] Topkapı Sarayı'nın orta kapısı (Bab-üs selâm) hizasındaki sahil kısmında ve Yalı Köşküne yakın bir yerde bulunmaktaydı.

Kanunî Süleyman devrinde iki defa Istanbul'u ziyaret eden Danimarkalı ressam Melchior Lorich'in 1559 yılındaki son ziyareti sırasında, şehrin Sarayburnu'ndan Haliç nihayetine kadar yapmış olduğu panoramasının Sarayburnu kıyılarını gösteren kısmında, Yalı Köşkü yakınında bir kayıkhane görülmektedir. Danimarkalı ressamın bu panoramasıyle, diğer bazı resimlerini toplayan bir eserde şöyle denilmektedir:

> (... Topkapı Sarayı orta kapısının alt tarafında küçük bir mescit vardır. Bunun altında uzun, samanlığa benzer, ahşap ve surun dışındaki sahil kısmında, kapısı denize açılan bir binanın damının üzerinde İmparatorun gezintiye çıktığı kadırgaların evi İbaresi bulunmaktadır).

Sultan İbrahim devrinde; 1053 H. (1643 - 44 M.) yılında bu kıyılarda Yalı Köşkü'ne yakın bir burç üzerindekl Sepet Köşkü denilen küçük bir kasır, genişletilip otağ-ı hümâyûn tarzında yeniden İnşa olunmuştu. O tarihlerde bu köşkün Sarayburnu cihetinde ve hemen yanında altı gözlü yeni bir kayıkhane binası da görülmektedir ki, bunun, Sepetçiler Köşkü ile birlikte yapılmış olması pek muhtemeldir.

Bu kayıkhane yanyana dört ayrı binadan ibaret olup, iki baştaki binaların denize açılan ikişer kapısı vardı.

XVII. asrın 2. yarısı ortalarında Istanbul'u ziyaret eden Fransız seyyahı Guillaume-Joseph Grelot, 1680 yılında yayınlamış olduğu eserinde Sepetçiler Köşkü'nü anlattıktan sonra:

> (Bu köşkün yanında saltanat kayıklarının muhafazasına mahsus beş - altı kayıkhane vardır. Burada padişah ve maiyetinin Boğaziçi gezintileri için her zaman emre hazır küçük kadırgalar, büyük kayıklar, vesair hafif tekneler barınırdı. Bu kayıkların hepsi, pek fazla miktarda yaldızlı ve boyalı, oyma ve nakışlarla zenginleştirilmiş, küreklerine kadar her tarafları boyalı ve yaldızlı nefis motiflerle süslemişti) demektedir.

Yalıköşkü Kayıkhanesi ve SALTANAT KAYIKLARI

Yazan: Bahri S. Noyan

XVIII. asır sonlarında Fransa'nın İstanbul Büyükelçisi Choiseul Gouffier'nin 1782'de yayınladığı «Voyage Pittoresque de la Grèce» isimli eserinin ikinci cildindeki bir gravürde, Yalıköşkü kayıkhanesi dört gözlü, birbirine bitişik iki muntazam bina olarak görülmekte ve bu binalardan her birinin ikişer kapısı bulunmaktadır.

XVIII. asır sonlarında pek harap durumda bulunan bu kayıkhane, III. Selim devrinde, Mihrişah Vâlide - Sultan tarafından bir hamam ilâvesi suretiyle ve matbahı ile birlikte esaslı bir tamir görmüştü. Bu münasebetle, denize açılan pek süslü kapısı da yenileştirilmiş ve üstüne Hattat Şâkir Efendi'nin hattını taşıyan mermer bir kitâbe konulmuştu. İki yanı çinili, çerçeveleri mermerdan olan bu pek nefis kapının üstündeki yirmi beşlik ve 1210 H. (1795 M.) tarihli kitâbede, tamir işi şu mısralarla belirtilmiştir:

Güş idüp bildi Kayıkhane Ocağı halini
Dil harap olmuş bugûne küşe-i gâmda hazîn
Yaptı bir hammam-ı vâlâ kubbe-i gerdûn-veş
Germ-ü serd-i rüzgârdan zâtı ola hem emin
Hak bu kim matbah dahi muhtaç idi tâmire hem
Olmuş idi dud-u âh-ı kunbet-i gerdûn mekîn

Kitâbede de görüleceği üzere, Yalıköşkü Kayıkhanesi (Kayıkhane Ocağı) adıyle de anılırdı.

Kitâbenin üstünü; üzerinde kabartma olarak III. Selim'in tuğrası bulunan ayrı bir mermer parça; altını ise üzerine kabartma bir bunkâr kayığı işlenmiş diğer bir mermer taş süslüyordu.

Devir devir birçok padişahların deniz gezintilerine çıktıkları tarihî kadırga ve saltanat kayıklarının muhafaza edildiği Yalıköşkü Kayıkhanesinde son defa, II. Mahmud, Abdülmecid ve Sultan Aziz'e mahsus köşklü saltanat kayıkları ile, Abdülmecid'in annesi Bezm-i Âlem Sultan'ın kafesli saltanat kayığı bulunuyordu.

Sultan Aziz devri sonlarına kadar Kayıkhane Ocağı bakımlı ve saltanat kayıkları sık sık kullanılıyordu. Bundan sonra, ocak ihmale uğrayarak unutulmuş ve saray halkı dahi buraya giremez olmuştu. Kayıkhanede; eski bir Venedik kadırgasının bulunduğu rivayet olunuyor ve bu hal, şehirde büyük bir merak yaratıyordu.

Devrin Müze-i Hümâyûnlar Müdîr-i Umumisi Halil Edhem Bey de meraka kapılarak bir gün yakından tanıdığı Saray-ı Hümâyûn Hamlacıbaşılarından Hasköylü Osman Ağa ile bu kadırga hakkında görüşmüş ve teknenin Avcı Sultan Mehmed'e ait olduğunu, üstünde her gece teberrüken kandil yandığını, bazı ruhanî hassalar taşıdığını, ağacının sıtmaya iyi geldiğini öğrenmişti.

II. Meşrutiyetten sonra Kayıkhane Ocağı resmen dağılmış ve hamlacıların bir

kısmı emekliye ayrılıp, bir kısmı da başka vazifelere verilmişti. Burada sadece bir bekçi bırakılmış, bina ve kayıkların bakımı tamamen ihmal edilmişti. Kayık örtüleri, döşemeleri parçalanmış, iki kayığa ait som gümüşten pek sanatkârâne bir tarzda yapılmış olan iki büyük kuş, vesair kıymetli eşya ile birlikte açık arttırmaya konularak satılmıştı.

Kayıkhane gözlerinin damları yağışlarda akmaya başladığından, kayıklar büyük zarar görmüş, kadırga köşkünün sedefleri ve taş kakmaları dökülmeye başlamıştı. Bu arada köşkün iç kısmında bulunan yazılı on gümüş levhadan dokuzu çalınmıştı.

Kayıkhane ve kayıkların bu perişan durumu dolayısıyle birçok teşebbüslerde bulunulmuşsa da, bina yıkılmaktan kurtarılamamıştı. Ancak tekmil kayıklar bahriyeye devredilmiş ve tersanede bulunan iki gözlü bir binaya taşınmıştı. Tarihî saltanat kadırgası da 27 mart 1913'te bu binaya naklolunmuştu.

Bugün Deniz Müzesi'nde bulunan ve XVII. asırdan kaldığı tahmin olunan tarihî saltanat kadırgasının, müze kayıtlarına göre IV. Mehmed'e ait olduğu bilinmektedir.

Yapılış tarzı bakımından XV. asır Akdeniz teknelerine çok benzer. Deniz Müzesi kayıtlarından (Tarihî Saltanat Kadırgası) ismiyle yer almış olmasına rağmen; büyüklük, kürek adedi, yelken ve ambar durumu itibarıyle tam bir kadırga evsafında bulunmamaktadır. Ancak dış görünüşüyle bir kadırga biçiminde olup, dünya müzelerinde bu isimle yer alan en eski bir teknedir.

Büyük kısmı meşeden yapılmış olan tekne, 140 ton ağırlığında ve 39,70 metre boyundadır. Eni güvertede 5.70 ve omurga seviyesinde 4.50 metredir. Tam derinliği 2.40 metre olup, omurgadan oturaklara kadar 1.20 metredir. Omurgadan küpeşteye kadar baş yüksekliği 2.28 ve omurgadan köşk üstüne kadar kıç yüksekliği 5.80 metredir. Teknenin gaga şeklindeki baş bodoslaması 7 metre uzunluğundadır.

Tekne trim bakımından da bugünkü gemi inşaiyeciliğine tamamen uygun bir karakter taşımakta ve inşa tarzı itibarıyle de günümüzün teknik şartlarıyle kıyaslanabilecek bir durumdadır.

Tarihî kadırganın devir devir kullanıldığı ve son defa XIX. asır başlarında vazife gördüğü zannedilmektedir. Bu suretle üzerindeki boya ve nakışlar da zaman zaman değiştirilmiş, inşa tarzına ve köşküne uymayan çirkin ve bozuk bir karaktere burunmüştür.

Teknenin orijinal boyaları lâl kırmızısı

XVIII. asırda tarihî Sepetçiler köşkü ve Yalı köşkü kayıkhanesinden bir görünüş

ve firuze mavisi rengindeydi. Bunların üstüne altın varak yaldızla Turk motifleri yapılmıştı. Sonradan bu orijinal boya ve nakışlar çeşitli boyalarla kapatılmıştı.

Bu eski teknenin kıç tarafında taht vazifesi goren pek suslü ve kemer şeklinde bir koşk bulunuyordu. Bu köşkün etrafı müşebbek korkuluklarla çevrili dörderden sekiz ayağa dayanıyordu ve dış kısmı geometrik tezyinat ve gümüş yuvalar içine oturtulmuş büyük renkli taşlarla süslüydü. Müşebbek korkulukların etrafını altın yaldızlı birer korkuluk çevirmekte ve arada kalan kısımlara bahçelik denilmektedir. Köşkün ziynet ve zarafeti eşsiz bir guzelliktedir.

Köşkün iç kısmı sedefle işlenmiş karanfil ve lâle motifleriyle süslüdür. Tavanın kubbeli kısmı ortasında geometrik şekiller ve etrafında sedef karanfil motifleri bulunmaktadır. Köşkün iç kısmındaki sedeflere gümüşten çiçekler ve yıldızlar oturtulmuştur.

SALTANAT KAYIKLARI

Bu süsleme tarzı, Topkapı Sarayı'nda bulunan I. Ahmed'e ait tahtın süslemesine pek benzer. Süslemenin klasik bir karakterde olması ve I. Ahmed'in tahtına benzemesi, köşkün XVI. asır sonlarında yapıldığı kanaatini kuvvetlendirmekte ve teknenin IV. Mehmed yerine III. Mehmed'e ait olabileceği duşuncesini doğurmaktadır.

XVIII. asırdan itibaren padişahlar on üç çifte saltanat kayıklarıyle veya tebdil zevrakçeleriyle deniz gezintilerine çıkmaya başlamış ve XIX. asır hükümdarları da altın yaldızlı kayıklarına binmişlerdi.

Halen Deniz Müzesi'ne ait binada muhafaza edilen saltanat kayıklarından bir kısmı; XIX. asır ortalarıyle, ikinci yarısında ve bazıları da asrımız başlarında yapılıp kullanılmıştı. Bunlar; beşi köşklü ve sekizi köşksüz olmak üzere on üç saltanat kayığı ile bir saltanat kayığının baş ve kıç parçalarıdır.

Bu saltanat kayıkları; endazeleri, oyma işçiliği, boya ve nakışları bakımından çok güzeldir. Bunların ve bilhassa koşklü olanlarının baş, kıç dış taraflarıyle, külpeşte altına rastlayan dış kısımları boydan boya kabartma oyma üzerine altın varak yaldızlıdır. Yine küpeşte altına rastlayan dış taraflarında (bordalarında), altın varak yaldız ve çeşitli renk boyalarla yapılmış pek nefis motifler ve bazılarında resimler bulunmaktadır. Birkaçının iç kısımlarında bazı yerleri sedefle markoteri oymalıdır. Köşklü kayıkların koşkleri ise, Turk oymacılık sanatının şaheser örneklerindendir. Bütün saltanat kayıklarının kürekleri yaldız ve çeşitli boyaların meydana getirdiği motiflerle süslüdür.

Bu kayıkların isimleri ve özet olarak vasıfları şunlardır:

13 çifte olan bu kayık Sultan Abdulmecid devrinde Istanbul tersanesinde inşa olunmuştur. Yapılış tarihi bilinmemektedir. Tarihi saltanat kadırgasından sonra, en büyük kayıklardan biri olan bu tekne, nârinliği ve süslerinin zarafeti bakımından pek nefistir. Pek güzel bir oyma işçiliği ile yapılmış olan köşkü, altın varak yaldızlıdır. Teknenin yaldız ve boyalı motiflerle süslenmiş kürekleri vardır.

Kayık, 32 metre boyunda, 2.40 metre eninde ve 3.50 metre derinliğindedir. Tekne Abdülmecid ve Sultan Aziz devirlerinde kullanılmıştır.

BEZM-İ ÂLEM SULTAN'A MAHSUS KÖŞKLÜ VE KAFESLİ SALTANAT KAYIĞI

Bu saltanat kayığı da Abdülmecid'in kayığı evsafındadır. İstanbul Tersanesinde yapılmış olup, inşa tarihi bilinmemektedir. Üzerindeki oyma ve nakışlar diğer kayıklardakinden farklıdır. Köşkü pancurludur. 13 çifte olan bu kayığın da yaldız ve boyalı motiflerle süslü kürekleri, yedekleri ile birlikte mevcuttur.

Kayık, Abdülmecid'e mahsus olan teknenin ölçüsündedir.

5 ÇİFTE KÖŞKSÜZ SALTANAT KAYIĞI

12 m. boyunda, 2.25 m. eninde ve 1.5 m. derinliğindedir. Yaldızlı ve boyalı motiflerle süslü kürekleri mevcuttur.

İran hükümdarı Muzafferüddin Şâh'ın Istanbul'u ziyaretinde 17 eylül 1900'de bindiği kayıktır.

SULTAN ABDÜLMECİD'E MAHSUS KÖŞKSÜZ SALTANAT KAYIKLARI

7 çifte olan bu iki eş kayık, Abdulmecid devrinde Istanbul Tersanesinde yapılmıştır. Yapılış tarihleri kesin olarak bilinmemektedir. Baş taraflarında birer somi gümüşten kuş bulunan bu tekneler, Abdulmecid ve Sultan Aziz devirlerinde kullanılmıştır.

Bu iki kayığın boyaları ayrı renklerde olup, bordalarının küpeşte altına isabet eden kısımlarında boydan boya ve yekdigerinden değişik olarak yapılmış altın varak yaldızlı ve boyalı motif ve resimler pek nefistir.

Tekneler; Deniz Müzesine ait bulunan Dolmabahçe Sarayı garaj ve kayıkhanesinin (halen mevcut değildir) garaj kısmın-

XIX. asrın ikinci yarısında bir saltanat kayığı.

da 1952 yılında açılan Kayaklar Salonunda teşhire konulmuştu. Bunlardan biri, devrinin Hamlacıbaşı ve Hamlacı kıyafetleriyle giydirilmiş mankenlerle kürek çeker durumda donatılmıştı.

Kayıklardan biri 24.50 m. boyunda, 1.70 m. eninde ve 0.88 m. derinliğinde; diğeri ise 24 m. boyunda, 1.75 m. eninde ve 0.90 m. derinliğindedir. Her ikisinin de yaldızlı ve boyalı motiflerle süslü kürekleri yedekleriyle birlikte mevcuttur.

SULTAN AZİZ'E MAHSUS KÖŞKLÜ SALTANAT KAYIKLARI

13 çifte ve birbirinin eşi olan bu iki kayık, Sultan Aziz devrinde Istanbul Tersanesi'nde inşa olunmuştur. Yapılış tarihi bilinmemektedir.

30.70 m. boyunda, 2.37 m. eninde ve 3.50 m. derinliğindedir. Yukarıda arzedilen tekneler gibi, nârin endazeli ve süsleri pek nefisir.

Köşkleri Türk oyma işçiliği bakımından büyük bir nefaset taşımaktadır. Köşklerinin tavan saçaklarının dış taraflarında, o devrin Osmanlı armaları bulunmaktadır.

Tekne, Sultan Aziz devrinde kullanılmış olup, yaldız ve boyalı motiflerle süslü kürekleri, yedekleri ile birlikte mevcuttur.

V. SULTAN MEHMED REŞAD'A AİT SALTANAT KAYIKLARI

Bu kayıklar, biri köşklü olmak üzere beş tanedir. Boya ve yaldızlı motiflerle süslü kürekleri tam olarak mevcuttur.

10 çifte köşklü saltanat kayığı; 16.30 m. boyunda, 2.40 m. eninde ve 3.60 m. derinliğindedir.

10 çifte köşksüz saltana kayığı; 18.34 m. boyunda, 2.45 m. eninde ve 2.75 m. derinliğindedir. Sultan Reşad, Kılıç Alayı'nda bu kayığa binmişti.

7 çifte üç kayıktan baş tarafında ağaçtan altın varak yaldızlı kuş olanı 15.12 m. boyunda, 1.65 m. eninde ve 1.50 m. derinliğindedir. İkincisi 15.70 m. boyunda, 2.40 m. eninde ve 1.50 m. derinliğinde olup; üçüncü kayık 14 m. boyunda, 2.20 m. eninde ve 1.50 m. derinliğindedir.

7 ÇİFTE KÖŞKSÜZ SALTANAT KAYIĞI

23.5 m. boyunda, 1.60 m. eninde ve 1.50 m. derinliğindedir. Yaldızlı ve boyalı motiflerle süslü kürekleri mevcuttur.

Istanbul'u ziyaret eden Almanya İmparatoru II. Wilhelm ve imparatoriçenin 21 kasım 1889'da gemiden saraya gelişlerinde bindikleri kayıktır.

Türkiye'de ve Dünyada Nüfus Sayımları

Yazan: Ayten Arıpınar

ELDEKİ kayıtlara göre; Dünya tarihinin en eski medeniyetlerine sahip olan Çin'de, Mezopotamya'da, Mısır'da sayıma benzer bazı incelemeler ve kayıtlar yapılmıştır.

Tarihler ise ilk nüfus sayımı olarak Benî-İsrail'in Tûr-ı Sina'da sayılmasını gösterirler.

Üç semavî dinin en eskisi olan Musevî dininin kutsal kitabı Tevrat ilk resmî nüfus sayımı için: «Hazreti Dâvud silâh altında bulunmayanlarla, dövüş gücüne sahip olanları tesbit ettirmek için kumandanlarından Joab'ı vazifelendirdi. O da her evi yazarak gereken raporu verdi» demektedir. Bugünkü anlamda modern nüfus sayımını ilk yapanlar Romalılar'dır. Dünya üzerinde konuşulan, pek çoğunda sayım anlamına gelen «census» Lâtincedir. Romalılar «Sansörlük» denilen bir müessese ile halkın nüfusunu, yaşayışını hattâ ahlâkını kontrol ederler ve vergi cetvellerini bu neticelere göre hazırlarlardı.

AVRUPA'DA NÜFUS SAYIMI

Avrupa'da ilk resmî nüfus sayımı; Ortaçağ'ın kapanmasına, Istanbul'un fethine 4 yıl kala 1449 yılında Almanya'nın Nurnberg şehrinde yapılmıştır. Fakat; elan anlaşılmayan bir sebepten dolayı sayımın neticesi o zaman ilân edilmemiştir.

Resmî olarak neticeleri elimizde bulunan ilk nüfus sayımı Fransa'nın müstemlekesi olan ve «Yeni Fransa» adıyla tanınan Kanada'nın Québec şehrinde XVII'nci asrın ortalarında yapılmıştır. Bu sırasıyla: 1742'de Almanya, 1748'de İsveç, 1769'da Danimarka, 1787'de İspanya, 10 yılda bir yapılma kaidesini koyarak da 1790 yılında Amerika Birleşik Devletleri, nihayet 1801 yılında da muhafazakâr İngiltere takip etmiştir.

TÜRKLER VE OSMANLI ÜLKESİNDE SAYIM

Rus kaynakları; Rusya'da ilk nüfus sayımının 1723'te Deli Petro'nun emri ile yapıldığını yazmakta ve çıkarılan bir fermana göre buna uymayanların öldürüleceklerinin ilân edildiğini ilâve etmektedirler.

Dünya tarihine geçen 16 büyük devlete adlarını veren Türkler; ilk topluluklarından itibaren sayıma önem vermişlerdir. Orta Asya'daki Türkler'de urukların boyların, ulusların nüfusları kat'i şekilde bilinirdi. Hayvanların; hele atların sayısı eksiksiz olarak yazılırdı. Bir savaş vukuunda ulustan kaç cenkci toplanacağı hâkanlarca malûm idi.

Türk - Moğol imparatorluğunun bütün idaresini ellerinde bulunduran, bugün bir

kötü talihle Kızıl Çin'in esiri olan Türk bolgelerinden Yarkent ve civarında yaşayan Uygur Türkleri; ordunun hâkim olduğu her ülkede sayım yapar; insanları yazar, atları sayar damgalarlardı.

Elimizdeki vesikalardan Topkapı Sarayı müzesi kitaplığında «Vergilendirilen Sipahiler Cetveli» adıyla yer alan 1455 tarihli bina ve nüfus sayım kütüğü, Osmanlılar'ın; Anadolu'daki hükümranlıklarının dışında, ilk ciddi sayımı Istanbul'un fethinden 19 ay sonra yaptıklarını ortaya koymaktadır.

Vergi için esas sayılmak üzere yapılan bu sayımda; (Istanbul, Galata, Karaköy) olarak sınırlandırılan Istanbul şehrinin 45 mahallesinde oturanlar, mulkleri ve yanlarında çalıştırdıkları işçileri ile birlikte yazılmışlardır. Bu sayımın özelliği de fethin üzerinden daha 19 ay geçmiş olmasına rağmen; kapı ve semt isimlerinin Turkçeleştirilmesine başlanmış olmasıdır.

Osmanlılar'da sayım daha ziyade arazi tesbiti esas alınarak yapılmış, en ciddîlerinden birisi Kanuni Sultan Süleyman'ın tahta geçişini takip eden ilk on yıl içinde tatbik edilmiştir. Bu sayıma göre; 1520-1530 yılları arasında Osmanlı topraklarında yaşayan nüfus 11.357.365 kişidir.

Zaman zaman aydın devlet adamları padişahları sayım konusunda uyarmışlardır. Meselâ; Kemankeş Kara Mustafa Paşa sadrâzamlığı sırasında (1638-1644) Sultan İbrahim'e sunduğu lâyihada sayım hakkında şunları yazmıştır: «Tahrir, memleket yazımı demektir. Gayet lâzımdır. Otuz yılda bir kere tahrîr-i memleket kanundur. Amma gayet Müslüman ve dindar adamlar tayin olunup...».

Ünlü tarihçi Hammer XVI'ncı ve XVII'nci asırlarda Macaristan'da kaç köy, kaç kasaba, kaç bağ, kaç kişi, kaç değirmen, kaç dükkân bulunduğunu Osmanlı Türklerinden kalan sayım defterlerinden öğrendiğini yazmaktadır. Hammer'in bahsettiği defterlere Süleyman Paşa başlamış, Balı Bey'le Taygon Paşa devam edip tamamlamışlardır.

Osmanlılar sayımı modern anlamda ele almışlar, vatandaş sayımının yanı sıra mesken ve işyeri sayımı da yapmışlardır. Ele geçen bir sayım defterinden XVII'nci

Türkiye'de, nüfus yoğunluğu en az olan Hakâri'nin merkezi Çolemerik'ten bir görünüş.

yüzyılda Istanbul'un bina durumu bir hayli enteresandır. Deftere göre, Istanbul'da o tarihlerde; 19 imaret, 9 hastahane, 1993 çocuk mektebi, 556 ticaret hanı, 686 bekâr hanı, 9990 İslâm mahallesi, 155 hamam, 600.000 su kuyusu, 670 mahkeme, 74'ü büyük 6990'ı küçük olmak üzere 7064 cami, 979 kervansaray, 200 sebil, 68.900 konak, 1 mezbaha, 51 pastırmahane, 600 fırın, 300 değirmen, 1 esir zindanı ve bir de borçlular zindanı bulunmaktaymış.

Osmanlı topraklarında 19'uncu asrın ilk yarısında başlayan ıslahat hareketleri içinde sayım da görülmektedir. Bu sayım denemeleri 1831, 1844 ve 1874 yıllarında yapılmıştır. II. Mahmud sayım yaptırmaya karar vermiş ve bunu 1826-28 yılları arasında yürürlüğe koymuşsa da Rusya ile girişilen harp sayımının sonuçlanmasını önlemiştir. 1831'de büyük hazırlıklardan sonra bir nüfus sayımı yapılmış; bundan yalnız bazı eyaletlerin erkek nüfusu sayılmış ve 4 milyon civarında olduğu tesbit edilmiştir. 1844'te karar verilen sayım uygulanamamış, 1874'teki teşebbüs ise yarıda kalmıştır.

XIX'uncu asrın ilk ve ikinci yarısındaki bu teşebbüsler ve ondan öncekilerin neticeleri devletçe neşredilmemiştir.

1883'te yapılan bir denemeden sonra Osmanlı halkına ilk defa nüfus teskereleri verilmeye başlanılmıştır. İçlerinde (ad ve aile ünvanı, meslek) haneleri bulunan bu küçük defterler Abdülhamid zamanında dağıtıldığından «Hamidiye» adı ile anılmıştır. Zamanının en iyi matbaacısı olan Ebüzziya Tevfik Bey tarafından basılan bu ilk nüfus kâğıtlarının halen pek çok mevcudu vardır. Türkiye'de Cumhuriyet devrinde yapılan sayımların hiç birisinin sonucu halkın askerlik ve vergiden yılıp saklanmasından ötürü kat'î sayılamamaktadır.

SAYIM TARİHİNDE OLAYLAR

Nüfus sayımının Avrupa'daki tatbiki normal bir usul haline geldikten sonra; Batılılar bunu dünyanın dört bir tarafındaki sömürgelerinde de uygulamaya başlamışlardır. Fakat; bu yüzden pek çok yerlerde olaylar meydana gelmiştir. Meselâ: İlkel kabileler sayılmayı uğurlu addetmediklerinden sayıma karşı çıkmışlardır. Bu tip olayların içinde en çok bilineni 1926 yılında Kenya'da vukua gelmiş, yerliler kendilerini, çocuk ve hayvanlarını saydırmak istememişler; iş zora binince de ayaklanmışlar, kanlı olaylar sonunda yüzlerce insan ölmüştür.

Ülkeler, sayımı hem sıhhatli ve hem de çabuk bitirmek için çeşitli sistemler uygulamaktadırlar. Bunların arasında rekor Amerika Birleşik Devletleri'ndedir. 1940 yılında yapılan nüfus sayımı 100 saatten kısa bir süre içinde bitmiş ve kat'î netice alınmıştır. Bu rekor sayımda makineler dışında yalnız 123.069 sayım memurunun görev aldığı iddia edilmetedir.

Yine Amerika Birleşik Devleti'nde sayım memurlarının yazmayı unuttukları 80 yaşındaki bir kadın hadiselere sebep olmuş «Ben de vatandaşım» sloganı ile başlayan kampanyayı yüz binlerce kişi ve basın desteklemiş, sonunda hem o eyaletin sayım neticeleri değiştirilmiş ve hem de bu olay genel nüfus sayımı istatistiklerinin değiştirilmesine sebep olmuştur.

TÜRKİYE CUMHURİYETİNDE

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana 8 nüfus sayımı yapılmıştır. Bunlar: 1927, 1935, 1940, 1945, 1950, 1955, 1960, 1965 sayımlarıdır. Cumhuriyetin ilânından sonra yapılan ilk nüfus sayımının hazırlığını bu konuda uzman olan ve Belçika'dan davet edilen Profesör Kâmil Jakar yapmış, kanun Büyük Millet Meclisinden 893 sayı ile 2 haziran 1926 günü çıkmıştır. İki yıllık bir hazırlıktan sonra 27 ekim 1927 günü yurtta genel nüfus sayımı yapılmıştır. Yurdun iklim dağılışı, toplum hareketi ve köylü nüfusunun hareketi dikkate alınarak ekim sayım ayı olarak kabul edilmiştir.

İlk sayımda Türkiye'de ilk olarak kadınlar da sayılmış ve 6.563.879 erkeğe mukabil 7.084.391 kadın vatandaş olduğu görülmüş, mizah dergileri neticeyi konu edinip «İşte Tahrîr-i Nüfusun feci neticesi, kadınlar ülkeye hâkim oldular» başlıklı hoş yazılar yayınlamışlardır.

İlk sayımda vatandaşa 13 sual sorulmuşken, son sayımda 47 sual sorulmuş böylece halkın yaşama şartları da tesbit edilmiştir. Türkiye'de erkek nüfusu, kadın nüfusunu 23 yıllık harb görmeyen bir devreden sonra 1945 sayımında geçmiş; aradaki fark erkeklerin lehine 102.986 olarak tesbit edilmiştir.

TÜRKİYE'DEKİ 8 SAYIMIN NETİCELERİ

Yıl	Nüfus	Artış Sayısı
1927	13.648.270	—
1935	16.158.018	2.509.748
1940	17.820.950	1.662.932
1945	18.790.174	969.224
1950	20.947.188	2.157.014
1955	24.130.778	3.183.590
1960	27.809.831	3.679.053
1965	31.391.207	3.581.376

Adriyatik'te Panik

Yazan: Osman ÖNDEŞ

AVUSTURYA Macaristan imparatorluğu devrinin en güçlü donanmalarından birine sahip bir devletken, I. Dünya Harbi'nde artık tarihe malolacak son anlarını yaşamaktadır. Bu imparatorluğun 1914 yılı başında sahip olduğu «dretnot» sınıfından kruvazorleri 20 adet gemidir, fakat bu donanma artık çağını tamamlamak üzeredir, yaşlanmıştır.

Adriyatik denizinde Dalmaçya ve İstirya kıyılarında kayalarla çevrili ve [illegible] gibi girintili çıkıntılı olan sahilleri Avusturya donanması için çok elverişli [illegible] limanlar sağlıyordu. Aynı zamanda [illegible] ötekine seyir imkânı da vermekteydi. Halbuki İtalyan donanması Venedik ve Brendizi limanları haricinde böyle avantajlara sahip olamamıştır. Nitekim Austurya donanmasının limanlarda kapalı kalması ve İtalyan donanmasının ise devamlı ve yıp[illegible] masi, iki devlet arasında uzayıp giden neticesiz bir mücadele halinde kalmıştır. Cesaret ve cesarete dayanan MAS komando grubunun kuruluşu bu ihtiyacın yarattığı bir buluştur. Böylece İtalyan torpito adamları, sur'atli botlar sayesinde Avusturya donanmasının iki büyük kruvazorunu batırmaya muvaffak olmuş ve Avusturya bahriyesinde güçlü bir moral çöküntüsü yaratmışlardır.

Avusturya donanması komutanlığı, ordunun İtalya cephesinden bir yarma hareketi yapacağı sebebiyle yardım kararını almış, bu maksatla dört kruvazorü Pola limanından aşağı Adriyatik'e doğru göndermek ve mevkilendirmek istemişti. İlk grupta Virnbus Unitis ve Prinz Eugen kruvazorleri, ikinci grupta ise Szent Istvan ve Tegetthof kruvazörleri bulunuyordu.

İkinci grup Adriyatik denizinde Dalmaçya boğazı hizasına ulaştığı zaman İtalyan MAS Grubunun hücumuna maruz kaldı. Gece saat 03.15'te başlayıp, kısa bir sureden sonra sona eren anî torpito hücumu Szent Istvan kruvazörünün hayatına nihayet verdi.

Bu kruvazörün torpito subayı şöyle anlatıyordu: «Haziran ayındaydık... Gece 03.30 civarında köprüüstünde nobetteyken şiddetli bir infilâkla sarsıldık. Evvelâ bunu bir yangın zannetmiştik, fakat biraz sonra hafifçe yana meyletmeye başlayınca, gemimin batmakta olduğunu anladık. Her türlü tedbiri almakta insanüstü bir gayret sarf ettik, ama gemiye hucum eden suları kesmek için yapılan bütün teşebbüsler neticesiz kaldı.

«Sabaha karşı 06.00'da geml komutanı beni aşağıya gonderdi. Guvertede üç borazanlı er, borazanlarını çalarak erleri gemiyi terk için toplanmaya davet etmekteydi. Aynı zamanda geminin dıp taraf-

larından büyük gürültüler ve uğuldamalar geliyordu. Geminin birkaç dakika zarfında devrileceğine kanaat getirmiştim.

Erlerin ekserisi soyunmuşlar, birer birer denize atlıyorlardı. Gemi artık sür'atle batıyordu.»

FİLMİ ÇEKİLEN GEMİ

Avusturya donanma komutanlığı bu harekâta çıkılırken, gruba refakat eden muhriplerden ikisine birer sinema alıcı makinesi ve operatörü tahsis etmişti. Bu operatörler İtalyan donanmasının mağlûbiyetini ve Avusturya denizcilerinin zaferlerini filme alacaklardı, fakat tam tersi oldu! Szent Istvan'ın yaralanış ve batışı fasılasız filme alındı. Vakadan sonra bu haber İtalyanlar tarafından öğrenilmişti. 1918 yılı kasım ayında İtalyanlar, Pola limanını ele geçirdikleri zaman bu filmi çok aradılarsa da Avustralyalılar'ın teslimden evvel götürmüş olduklarını öğrendiler. Sonraları bu filmi ele geçirenler, daha sonra sattılar. Filmi satın alan şahıs, İtalyan bahriyesinin yardımı ile filmi çeşitli ilâvelerle zenginleştirdikten sonra göstermeye başladı. «Deniz Kahramanları» adı altında oynatılan bu dokümanter filim, zamanında geniş alâka toplamıştı.

RAFFAELE ROSETTI İSİMLİ BİR MÜHENDİS

Adriyatik koylarına gizlenen Avusturya harp gemilerini sinsi sinsi bir şekilde vurmak fikri, gemi inşaiye mühendisi Binbaşı Raffaele Rosetti'ye bir makine ve araç icad etmek gücünü verdi ve Rosetti çok hassas bir sualtı teknesi icad etti. Deniz Kuvvetlerinden Doktor Raffaeli Paolucci ile teknesinin müteaddit denemelerini yaptı. İkisinin de verdikleri karar, burunlarının dibindeki koylarda demirli duran Avusturya harp gemilerini tahrip etmek gayesini taşıyordu. Bir hakikatten ziyade o devir için pek hayalî gözüken bu büyük cesaretin hikâyesini Paolucci şöyle anlatır:

GECE KARANLIĞINDA BİR GARİP TEKNE

«Artık harekete hazırdık; bir aya yakın zamandır Rosetti ile bu sualtı tahrip tek-

Avusturya donanmasına mensup kruvazörler, Pola limanında. Ortadaki Erzherzog kruvazörü ile sağdaki Radetzky kruvazörü aynı sınıf gemilerdir.

nesinin bıkmadan usanmadan denemesini tekrarlamış durmuştuk. 31 ekim 1918 tarihi bizim hayatımızda önemli bir dönüm noktasıdır. Zira o gece saat 01.00'de 65P. N numaralı bir torpitobot ile Pola limanından hareket ettik. Gemide bizimle beraber şair Saint Benelli de bulunuyordu.

«Bir deniz gezintisine çıkmış olsaydık, bulutlu semaya ve yağmur yağacakmış gibi toplanan bulutlara baka baka hayıflanır ve soylenirdik her halde, ama bu sefer göğe baktıkça seviniyorduk. Ayrıca denizin gayet sakin oluşu bize başka bir güç veriyordu.

«Torpitobotun görevi bir noktada sona ermişti. Artık bizim gorevimiz başlıyordu.

«O zaman Rossetti'nin icadı olan sualtı botu suya indirildi ve ikimiz fedai subay olarak içine yerleştik. Müteakiben limanın dış mânialarına kadar dikkatle çekilip, müsait bir mevkide serbest bırakıldık. Ben baş tarafta, Binbaşı Rossetti ise kıç tarafta oturuyordu. Teknemizin yapmakta olduğu fosforlu kırılmalar sebebiyle peşimizde ve civarımızda parıldayan bir iz vardı, bu sebeple gayet ağır ilerlemek zorunda kaldık.

«Liman içinde zaman zaman Avusturya harp gemilerinin projektörleri yanıyor ve denizin yüzünü tarıyordu. Nihayet makinelere komuta etmekte olan Rossetti sürati artırdı. Baş taraftan aşan sular sırtıma kadar ulaşarak çıplak tenime yayıldı. Körfezin suları muhakkak ki çok soğuktu ama, biz yola çıkmadan evvel kâfur iğnesi olduğumuzdan soğukluğu pek hissetmiyorduk.»

Rossetti ve Paolucci önce makineyi stop ederek, şamandıralara tutunarak ilerlemeyi ve bu suretle sessizlikten istifadeyi tasarladılarsa da, bu şekilde çok yorulacaklarını fark ettiklerinden vaz geçtiler. Paolucci hatıratına şöyle devam ediyor:

«Bazı şamandıralara mânia tellerinin ağırlığı sebebiyle suyun altında kaldığından, çok az su çeken teknemizin geçmesi için uygun bir methal halini almıştı. Bu suretle mânia hattını aşmaya muvaffak olduk. Bu sırada Rossetti koluma dokunarak baş taraf istikametinden bize doğru gelmekte olan bir siyah karaltıyı işaret etti. Derhal makineyi stop edip, sarnıçlara su alarak tekneyi mümkün olduğu kadar daldırdık. Yaklaşmakta olan gemi elli metre kadar önümüzden geçip gitti.

«Tekrar makineyi çalıştırarak, asıl geçit yeri olan rıhtımlara kadar sokulduk. Burada kısa bir müzakereden sonra keşif ve kontrolu sağlamak üzere tekneden ayrıldım. Dikkatle yüzerek rıhtım ve civarını tetkikimi müteakip geri döndüm. Vaziyet bizden tarafa idi.

«Gece yarısı denizde şiddetli bir akıntı belirmişti. Akıntı bizi sürüklediğinden, bir daire çizerek methale doğru yöneldikse de, karşımızda bir tehlike belirdi. Bu, rıhtım üzerinde yaklaşmakta olan nöbetçiydi. Ancak çisentili bir yağmurun başlaması ile nöbetçi bir dam altına sığınmak için uzaklaştı.

«Liman içinde şamandırlara bağlı bulunan harp gemileri yedi sıra mânia ağı içine alınmıştı ki, biz bunlardan henüz üç tanesini hep boşluklardan istifade ederek geçmiştik. Kuvvet ve kudretimizin son katresini de sarf ederek yedinci ağa kadar ulaştık ve onu da aştık. Şimdi karşımızda ağaran bir gün ve yedi harp gemisi vardı.

KRUVAZÖRÜN ALTINDA

«Saat dördü geçmişti. Hedef olarak seçtiğimiz Viribus Unitis isimli kruvazörün bordasına akıntı yüzünden gayet müşkülatla ulaştık. Fakat Rossetti benim geri kalmaklığımı ve kendisini beklememi emretti. Ben de kendisine itaat ettim.

«Saat 05.15 olmuştu ki amiral gemisi olan Unitis kruvazörünün içinde alarm çıngıraklarının çaldığını duydum. Güvertesinde denizciler telâşla koşuşuyorlardı. Bu esnada Rossetti suyun üzerinde belirdi. Ömrümde kendimi bu kadar mes'ut hissetmemişimdir. Yeni fark edilmiştik. Projektörler denizi tararken, bir ışık huzmesi tam üzerimize gelip durdu. Müteakiben bir stimbot silâhlı olarak yaklaşarak ihtiyatla sordu:

«— Kim var orada?

«Ben cevap verdim:

«— İtalyan deniz subayları! İki kişiyiz...

«Biraz sonra Unitis'in güvertesine alınmıştık. Birkaç metre altımızda çok müthiş bir infilâk maddesi bağlı olup, kısa bir zaman sonra gemiyi denize gömecekti. Saat 06.55'i gösteriyordu... Avusturyalılar'ın yüzlerinde bize karşı husumetten çok hayret ifadesi vardı. Bu arada geminin komutanı da uyandırıldı.

«Komutan bizi kamarasına çağırtmıştı ki, Rossetti komutana geminin çok büyük bir tehlike içinde bulunduğunu söyleyince, Albay von Voukoiç yerinden zıplarcasına fırladı ve Almanca olarak bağırdı:

«— Herkes canını kurtarsın... İtalyanlar geminin altına bomba koymuşlar.

PANİK ÇIKMIŞTI

«Gemide gittikçe yayılan bir panik baş gösterdi. Yarı çıplak bir halde koşuşan mürettebatın, deliler gibi üst güvertelere

Gemiyi kurtarmak için insanüstü bir gayretle çalışıldı. Fakat derinlerden yükselen sular, bölmeleri süratle istilâ etti ve gemi battı.

fırlayıp kendilerini denize attıklarını gördük. Biz de kargaşalıktan istifade ederek, denize atladık. Canımızı kurtardık diye sevinirken bir filika yanımıza doğru geldi ve bizi tehdit ederek, gemiye dönmemiz emredildi.

21.000 TONLUK GEMİ BATIYOR VE DEVRİLİYORDU.

«Gemiye yeniden tırmanırken saatime baktım, tam 06.27'yi gösteriyordu ve ayarlı olan bombanın patlama saati 06.30 idi. Nihayet infilâk vuku buldu. Etrafımıza baktığımızda herkesin can derdine düşmüş ve bizi terk etmiş olduklarını gördük; yeniden serbesttik!

«Bu dev gemi donuk bir aydınlık içinde denize gömülüyordu. Kendimi emin bir yere atmaya çalışırken, önümde batmak üzere olan bir saç kümesi gördüm ve onu yakalayarak kaldırdım. Bu boğulmaya ramak kalmış bir erdi... Yakınımdaki bir filikadan uzanıp onu teknenin içine aldılar ve ben tutunmak isteyince erlerden biri kürekle kafama vurmak istedi. Küreği tutmak suretiyle canımı kurtarabildim... Lâkin kendini toplayan er filikaya alınmamız için erleri ikna edebildi.

«Şimdi müthiş bir sahne ile karşı karşıya idik. Viribus Unitis süratle yana yatarak devriliyordu. Her biri üç namlulu olan top taretleri gemi devrilirken dişlilerini kopartıp yerlerinden fırladılar ve köpükler çıkartarak sulara gömüldüler. Sonra geminin dibi bir ada gibi suda yükseldi... Karinası üzerinde can derdine düşmüş sekiz dokuz denizci ayakta duruyordu. Bu manzara da ağır ağır gözden kayboldu ve Viribus Unitis tamamiyle battı gitti.»

BU MÜTHİŞ PANİKTEN ARTA KALAN

Rossetti ve Paolucci karaya çıktıklarında hiddet içinde bulunan erlerin hücumuna mâruz kaldılar. Paolucci ilk anda göğsüne yediği şiddetli bir yumrukla bayılmıştı. Rossetti ise eski bir Romalı gibi dayandı ve nihayet polislerin müdahalesi ile linçten kurtuldu.

Rossetti ve Paolucci bir hastahane gemisinde tedavi altına alındılar. Bu arada harp şartları tamamiyle İtalyanlar lehine dönmüştü ki, beş gün süren bir esaretten sonra iki fedai subay tekrar vatanlarına dönebildiler.

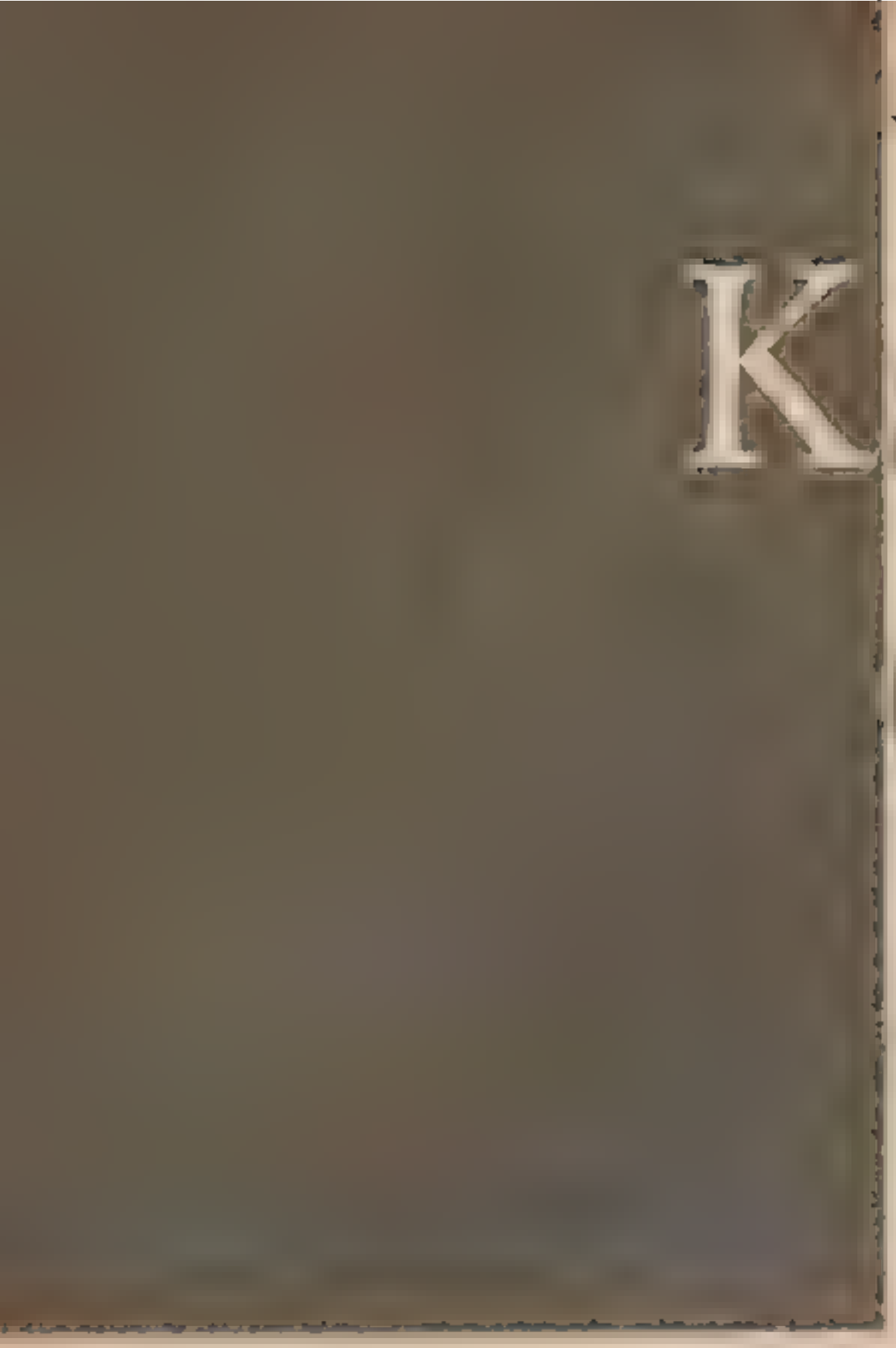

Karadeniz Cinayeti

Yazan : İhsan Birinci

OLAY, 1919 yılı mayıs ayı ortalarında vukua geldi. Birinci Cihan Savaşı içinde bunalan Türkiye'de, dürüst geçim çabasını gösterenler arasında, kanunsuz yollara sapanlar da oluyordu. Bilhassa kasa hırsızlıkları Rumlar'ın elinde oyuncak olmuştu. Bunlara birbirini takip eden cinayetlerin de eklenmesi, polis teşkilâtını bir hayli bunaltıyordu. Sabıkalılar bir nevi gruplaşma halinde idiler.

O günlerde işsiz takımından Sinoplu Necip adında biri, büyük bir vurgun tasarlamıştı. Bu işi deniz üzerinde yapacaktı. Arkadaşlarından İnebolulu Tahir ile Bartınlı Raşid ve Ünyeli Mehmed'i «Sinop'a gidersek, orada sevkiyata katılırız» diyerek ikna etti.

Dort kafadar Çeşmemeydanı'nda Gerzeliler'in toplandıkları Arif Efendi'nin kahvesinde bir araya geldiler. Bütün hazırlıklarını tamamlamışlardı. Gece yarısına doğru, oradan çıkarak Galata'da Mumhane önünde bağlı bir buçuk tonilâtoluk bir kayığa bindiler. Boylece melânetinin ilk safhasına, sandal hırsızlığıyle başlayan Necib, beraberindekilere esas gayesinden hiç bahsetmivordu.

İki çifte kürekle gün ağarırken Boğaziçi'nden çıkıp, yarım yelken yollarına devam edip Sakarya ve Melen'de birer gece istirahatten sonra Zonguldak'a vardılar. Burada kaldıklarının dorduncü günü, Sinop'tan fındık yüklü küçük bir yelkenlinin limana girdiğini gördüler.

Tahir'in hemşehrisi İnebolulu Mustafa Reis'e ait olan yelkenli, bilâhare Istanbul'a gidecekti. Bunu fırsat bilen Necib, planını arkadaşlarına açıklamakta bir beis görmedi. Yelkenliyi basıp, içindeki hamuleyi gasbedeceklerdi. Fakat bu davranışın liman içinde mümkün olamayacağını bildiklerinden, avlarının yolunu açıkta kesmeye karar verdiler

Korsanlar, yelkenlinin hareket gününü öğrenerek, denize açıldılar. Zonguldak ile Ereğli arasında ve sahilden iki mil açıkta kısa bir müddet bekledikten sonra, avlarının dolu yelken yaklaştığını görmüşlerdi. Küreklere asılarak bordalarına rampa oldular. Esasen hemşehrisi olan yelkenli sahibine, Tahir'in «Yorulduk, bizi de alın» demesi üzerine güverteye alındılar.

Az sonra gayelerinin hiç de hoş olmadığı anlaşılmış, fakat iş işten geçmişti. Bu defa tayfalar onlara, tekrar kayıklarına dönmelerini söylüyorlardı. İtişme sırasında Tahir ani olarak arkadaşı Raşid'in belindeki kamayı kaptığı gibi, en

fazla direnen tayfa İsmail'in kalbine sapladı. Şaşkına dönen İsmail'i düşeceği anda sol kolu ile tuttu. Sağ eli de tayfanın göğsündeki kamada idi. Boylece zavallıyı sürerek denize iteledi.

Bu arada arkadaşları da yere yıktıkları diğerlerinin üzerlerini arıyorlardı. Yelkenlinin kaptanı Mustafa Reis ile tayfa Hüseyin'in cebinden 800 kuruş çıkmıştı. Korsanlar birbirlerine bakıştılar. Necib'in bir baş işaretiyle, paralarını aldıkları iki kişiyi sırtlayarak, denize salıverdiler.

Korsanların kararmış gözleri yelkenlide yolcu olarak bulunan Mustafa adında bir askerle, 10 yaşında Hasan ve Mustafa Reis'in 13 yaşındaki oğlu Salih'e çevrildi. Korsan Necib her nedense bunların da öldürülmesini arzulamamış, sadece bağlanmalarını istemişti.

Bu suretle yelkenliyi zaptetmiş oluyorlardı. Artık ihtiyaçları kalmayan kayıklarını da batırdıktan sonra, Istanbul'a doğru yelken açtılar. Bir gün bir gece yol almışlardı. Ama içlerine düşen endişeyi bir türlü yenemiyorlardı. Ellerindeki kimseler, olanları ya haber verecek olurlarsa!...

Tartışmaları uzun sürmedi. Yine Necib'in teklifi üzerine Ereğli ile Melen arasında, Alaplı açıklarına geldiklerinde, üçünün ellerini bağladılar. 13 yaşındaki Salih'in boğazına ayrıca bir zincir takmışlardı. Bir gün önce gözleri önünde babasının öldürülmesine şahit olan biçare çocuğun yürekler parçalayan yalvarışları kâr etmedi. 10 yaşındaki Hasan'ın da çığlıkları arasında üç masumu kucakladıkları gibi, coşmakta olan Karadeniz'in derin sularına fırlattılar.

Kanlı korsanların bu vahşetine Karadeniz bile hırçınlaşmıştı. Ansızın çıkan fırtına ölüm teknesini sallamaya başladı. Telâşa kapılan caniler, batma tehlikesiyle karşılaşınca, teknedeki yükün yarısından fazlasını denize atmak mecburiyetinde kaldılar.

Güçlükle Melen'e inebilen yelkenliyi, köylünün yardımıyle karaya çektiler. Fırtınadan mallarını Istanbul'a götürmekten vaz geçtiklerini etrafa duyurarak, geriye kalan on üç çuval fındık ile beş sandık yumurtadan bir kısmını toptan on kuruşa, diğer kısmını da altı kuruştan ve kırılan üç sandıktaki yumurtaların beherini on beş paradan, Sürmeneli Emrullah Reis ile pazarlık ettiler.

Malların teslimi esnasında yanlarına yaklaşan Liman Reisi'nin karada satış yapmanın yasak olduğunu ikaz etmesi üzerine, Melen'den uzaklaşmak zorunda kalmışlardı. Fakat bu müdahaleden evvel iki sandık yumurta onar paradan Akçaşehirli Koca Reis'e verilmişti.

Fırtına hafiflemiş, deniz durulmuştu. Evrak-ı Mürûriye'lerini kaybettiklerini beyanla, Liman Reisi'nden sefer müsaadesini aldılar. Sürmeneli Emrullah Reis ile anlaştıkları veçhile, geri kalan mallar açıkta devredildi.

Istanbul'a doğru yelken açan korsanlar, Anadolu feneri yakınlarında karaya yaklaşarak, sığlık bir yerde teknenin dibini delip batırdılar. Akıllarınca geride bir iz bırakmayacaklardı. Karaya çıkarlarken ellerindeki bohçalarda, kanlarına girdiklerinin çamaşırları da bulunuyordu. Yakalanmamak için bunca kişinin kanına giren

da) ve Sinoplu Necip (sağda).

caniler, üç beş parça eski elbiseye tama etmişlerdi. Yürüyerek geldikleri Beykoz'da bir gece kalıp, dinlendikten sonra, ertesi gün vapurla Istanbul'a geçtiler.

Bohçaları Gerzeliler'in kahvehanesindeki ocakçıya «Birazdan gelir alırız» diyerek bırakmışlardı. Şimdi ceplerinde gasbettikleri fındık ve yumurta satışından 800 kuruş ile ayrıca maktullerin üzerinden almış oldukları 8.000 kuruş bulunuyordu. Paralar, 24'er liradan taksim edildi.

Artık kendilerine göre oldukça zengin sayılırlardı. Para yemek için Beyoğlu'nun ara sokaklarına dalıp, yaptıklarını unutarak zevk âlemine daldılar.

Fakat öte yandan Deniz Polisi, Mumhane'de çalınan sandalla, Anadolu Feneri sakinlerinin ihbar ettiği batık yelkenli hakkında tahkikata başlamıştı.

Diğer taraftan Gerzeliler'in kahvehanesinde, zamanında alınmayan bohçalardan şüphelenen ocakçı; gördüğü kanlı gömlekleri karakola teslim etmiş, suçluların eşkâlini de vermişti... Kısa zamanda yakalanan kanlı korsanlar, adaletin pençesine teslim edildiler.

Mecmuamizda yayınladığımız «Yakın Tarihimizde Gençlik Hareketleri» inceleme dalında mansiyon kazandı

Ertan Ünal kazandığı armağanla.

Akşam Gazetesi'nden, arkadaşımız Ertan Ünal mecmuamızın Nisan ve Mayıs 1969 sayılarına yazdığı «Yakın Tarihimizde Gençlik Hareketleri» başlıklı makalesi ile 1969 Gazetecilik Başarı Armağanı yarışmasının İnceleme dalında mansiyon kazanmıştır.

Cumhuriyet'ten bu yana, 1950 yılına kadar çeşitli sebeplerle vukubulan büyük gençlik hareketlerini objektif bir açıdan veren makale, aktuel oluşu yüzünden jurice dereceye girmeye layık görülmüştür.

1965 yılında yayınladığımız «Ermeni Meselesi» başlıklı makalesiyle de arkadaşımız Erdoğan Arıpınar, inceleme dalında «Gazeteciler Cemiyeti 1966 Başarı Armağanı»nı kazanmıştı.

Üç Mezar Taşı

ÜÇ HİKÂYE

Yazan : Dr. Sırrı Akıncı

Kapdân-ı deryâ Küçük Hüseyin Paşa'nın Eyüp'te Mihrişah Vâlide-Sultan türbesi yakınındaki mezarına ait taş.

OSMANLI kapdân-ı deryâsıdır. 1758 vahut 1759'da doğdu. Çerkes veya Gürcü. Silâhdar İbrahim Paşa'nın aracılığıyla küçük yaşta saraya sokulmuş, enderûn-ı hümâyûn'da iyi bir eğitim görmüştür. Bu arada III. Sultan Selim'e, şehzâdeliğinde hizmet etmiştir. Doğrulanmayan bir söylentiye göre de onun süt kardeşiymiş. Bir süre sonra mabeyincilik, tebdilcilik ve başçuhadarlığa yükseltilmiştir. 1789 ekiminde mühr-i hümâyûn'u Rumeli'deki Cezayirli Gazi Palabıyık Hasan Paşa'ya götürmek emrini aldı. Bu emanetin teslimin-de sadrâzam paşa, Hüseyin Ağa'yı bağış ve hediyelere boğdu. Istanbul'a dönüşünde padişahın gözündeki itibarı az zamanda çok arttı. Bunu, Topkapı Sarayı'nda geçtiği anlaşılan bir olaya ait 1792 tarihli bir vesikadan öğreniyoruz.

O sırada Ege denizinde Rum korsanlarının yapmadığı kötülük ve vurmadığı gemi yoktu. Bunların en azılısı Lambro'ydu. Bu haydut Rus bandıralı gemilerle dolaşmaktaydı. III. Sultan Selim, Küçük Hüseyin Paşa'ya bunların temizlenmesini irade etti. Paşa, ufak bir savaş filosuna demir aldırıp korsanların cirit oynadıkları Ege denizine açıldı. Günlerce Lambro'nun peşinde dolaştı. Herifi birkaç defa kıstırdıysa da ne yazık ki tutamadı. Ama onun sağ kolu sayılan Karakaçan'ı suç ortaklarıyle birlikte yakaladı. Istanbul'a dönüşünde Yalıköşkü'ne yaklaşırken Karakaçan ve arkadaşlarını baştardanın direklerine astırdı. III. Sultan Selim, bu başarıya çok sevindi. Paşa'ya «Bir kıt'a hançer-i murassâ ve bir semmûr kürk» armağan etti. Arkasından da Esmâ Sultan'la «Dünya evine girme» işi törenine başlanıldı. Çok şenlik içinde bir düğün yapıldı. Baş davetli padişahtı. Bu sırada Vidin'de ayaklanma olmuştu. Ruslar, kendi kuvvetleriyle olayın bastırılması için, izin istediler. Sadrâzam Safranbolulu İzzet Mehmed Paşa «Devletin iç işlerine karışmak» olacağını ileri sürerek bu istediği reddetti. Ayaklanma bölgesine de Küçük Hüseyin Paşa'nın gönderilmesinin uygun olacağını padişaha arzetti. III. Sultan Selim, bunu müsbet karşıladığından «Sen ki kapdân-ı deryâm ve serasker-i zafer-rehber Hüseyin Paşa'sın, sana her veçhile hüsn-ü nazar-ı şâhânem berkemâl olmağla göreyim seni me'mûr olduğun işbu maslahat-ı ehemm-i sabıka itmamına bezl-i makdûr eyleyesin. Cenâb-ı Hak muvaffak eyleye. Âmin» satırlarını taşıyan hatt-ı hümâyûn'la bu önemli görevi Küçük Hüseyin

Paşa'ya verdi. Paşa, 10 nisan 1798'de Vidin'e gitmek üzere Istanbul'dan yola çıktı. Ayaklanma bölgesine Mustafa, Seyyid Ali ve Tepedelenli Ali gibi Osmanlı vali paşaları da gelmişlerdi. Vidin, karadan orduyla, Tuna'dan «İnce donanma»yla kuşatılmıştı. Âsi Pazvandoğlu Osman Ağa, bu durumda pek çok kere «Aff-ı şâhâne» isteğinde bulundu. Hepsi Istanbul'a duyuruldu. Gelen cevaplar tenkile devamı emrediyordu. Kuşatma ve çarpışmalar uzun sürdü. Osmanlı ordusu Rumeli'nin bu haydudunu karşı bir şey yapamıyordu. Bu arada çarpışmaların birinde Osmanlı komutanlarından biri maktul düştü. Küçük Hüseyin Paşa da yaralandı. Olayın başlıca sorumlusu Seyyid Ali Paşa'ydı. Çünkü, Pazvandoğlu'yla el altından uyuşmuş, kuvvetlerini de Küçük Hüseyin Paşa'nın emri olmadan geri çekmişti. Vali Paşa'nın bu ihaneti kendisine idama kadar götürdü. Bu sırada imparatorluk, öteki ucundan bir saldırıya uğradı: Napolyon, Mısır'a asker çıkarmıştı. Çok zor duruma düşen Bâbıâlî, donanmanın başına geçmek üzere Küçük Hüseyin Paşa'yı acele Istanbul'a çağırdı. Paşa da Pazvandoğlu Osman Ağa'yı affettirip, ayaklanma işini tatlıya bağladıktan sonra döndü.

Istanbul'a gelen Küçük Hüseyin Paşa, hemen donanmayla Akdeniz'e açıldı. Mısır sahillerini kuşatan İngiliz donanmasıyle birleşti. Napolyon, kurtuluşu kaçmakta buldu. Daha sonra altı bin kadar askeri karaya çıkardı. 10 temmuz 1801'de Kahire'ye girdi. Gavrî Sarayı'nda Mısır ileri gelenlerini toplıyarak III. Sultan Selim adına fetih hutbesini okuttu. Mısır kalesinin anahtarlarını da mühürdarıyla padişaha gönderdi. III. Sultan Selim'in sevinci sonsuzdu. Kıymetli Paşa'sı devletin yüzünü ağartmıştı.

Küçük Hüseyin Paşa, 1801 aralığında Istanbul'a döndü. İki yıl kadar gene Ege denizinde dolaşmaları oldu. 1803'te hastalandı. Verem olmuştu, yatağa düştü. Ümitsizlik içersinde vasiyetnâmesini yazdı. Gırtlağına kadar borç içindeydi. Padişahtan bunların ödenmesini yalvararak istedi. Çok iyi bir insan, hassas bir kalbe sahip hükümdarın söz konusu isteğe verdiği cevap şöyledir: «Kapdân-ı Deryâ Paşa huzurlarına selâm ederim. Nicesin? Hudâ'ya emanet olasın. Hemen Hakteâlâ şifâlar ihsan eyleye. Kâğıtlarını gördüm, niçin böyle vesveseye zâhip olmuşsun. Alimallah hekimbaşı yemin ediyor, hayf olunacak bir şeyi yokdur deyü. Hem maâzallah öyle bir şey olsa ben seni hiç borçlu yatırdır mıyım? İnşaallah sen bana çok hizmet edersin. Böyle kuruntuları derûnundan çıkarub ilâca dikkat, hekimlerin sözlerine mümanaat itmiyesin. Kendini sıcak tudasın. İnşâallah sıhhat bulursun.

Küçük Hüseyin Paşa, hergün biraz daha çöken imparatorluğumuzun devrimci ricalindendi. Osmanlı donanmasında temelden değişiklik yapıp, düzen veren de odur. 1803'ün 8 aralığında öldü. Eyüp'te Mihrişâh Vâlide-Sultan türbesinin yanına gömüldü.

Fıtnat Hanım'ın Eyüp'te Hz. Hâlid türbesinin arkasındaki hazirede bulunan mezarına ait taş.

FITNAT HANIM

Şairdir. XVIII. yüzyılın ilk senelerinde doğmuş, 1780'de ölmüştür. Alanyalı Türkmen bir aileden gelmedir. Bu aileden altı şeyhulislâm çıkmıştır. Fıtnat Hanım'ın babası, musiki tarihimizle ilgili «Atrabu'l-Asâr» başlığını taşıan önemli kitabın yazarı İshak-zâde Es'ad Efendi, dedesi Ebû-İshak İsmail Efendi'dir. İkisi de şeyhulislâmdır. Fıtnat Hanım'ın bunlardan öğrenim gördüğü sanılmaktadır. Onu anlamak için yaşadığı dönemin Istanbul'unu bilmek gerekir. Bunu birkaç satırla belirtelim: Yaşmaklı, feraceli, güzel gözlü kadınlar... Şalvarlı, kuşaklı, kallâvîli, kavuk-

lu, sarıklı, yemenili, silâhlı, sakallı, bıyıklı erkekler... Günde beş vakit camilere, mescitlere koşan gerçek Müslümanlar... Yıkık duvarlarla çevrilmiş mezarlıklar; çınar altı kahveleri... bekçilerin yangın var naraları... Atlar, arabalar, koçular... Ahşap evler... Şimdikinin aksine iki yakası yemyeşil, seyrine ve zevkine doyulmaz Haliç... Cennet'ten bir köşe Sâdâbâd... Kubbeler ve incecik minareler... Gayet güzel sesli müezzinlerin Allahüekber nidaları... Tekkelerde dönen, zikreden, vecd içinde kendinden geçen dervişler...

Fıtnat Hanım Istanbul'a ve halkının bazı özelliklerine şüphesiz hayrandı. Ama bir şey onun hür ve sanatkâr kişiliğiyle asla uyuşamıyordu: Taassup: (Dinî taassup!). Şeyhulislâmlar ailesinin hassas ruhlu kızı, gazelleri, şarkıları, şiirleri ve beyitleriyle hiç şüphesiz tahayyül ettiği bir başka toplumda yaşıyordu. Fakat bitmez tükenmez dedikodular kaynıyor, ardı arkası kesilmeyen uydurma hikâyeler de yaşadığı gerçek toplumda kendisi için durmadan söylenip duruyordu.

Fıtnat Hanım'ın öteki adı Hibetullah'tır. Kocası Derviş Mehmed Efendi'dir. Bu kişi, Hanım'ın yanında silik kalmıştır. Sadrâzam Koca Ragıp Paşa'yla, Fıtnat Hanım arasında hissî bir alâkanın varlığı hakkında söylentiler doğrulanmamıştır. Edebiyat tarihimiz, Fıtnat Hanım'ın zevki kadar ruhu da ince, dile hâkim, «Şiirlerinin edâsı müeddâsına, zarfı mazrûfuna daima uygun düştüğünü» bildirmektedir. Bu münekkitler de Nâbî'nin etkisinde kaldığını söylerler. Beylerbeyi ve Lâleli camilerinin tarih manzumelerini Fıtnat Hanım yazmıştır. Mezarı Eyüp'te Hz. Hâlid'in türbesinin arkasındaki haziredeдir. Bunu Yahyâ Kemal'in «Yâr-ı vefâkârı», «Refik-i şefiki» dostum Asım Sönmez Bey bulmuştur. Türk kadınlığının bu pek seçkin temsilcisi, Koca Ragıp Paşa Kitaplığı'nın yanındaki «Şair Fıtnat Sokağı»yle yalnız tarihe değil, Istanbul'a da malolmuştur.

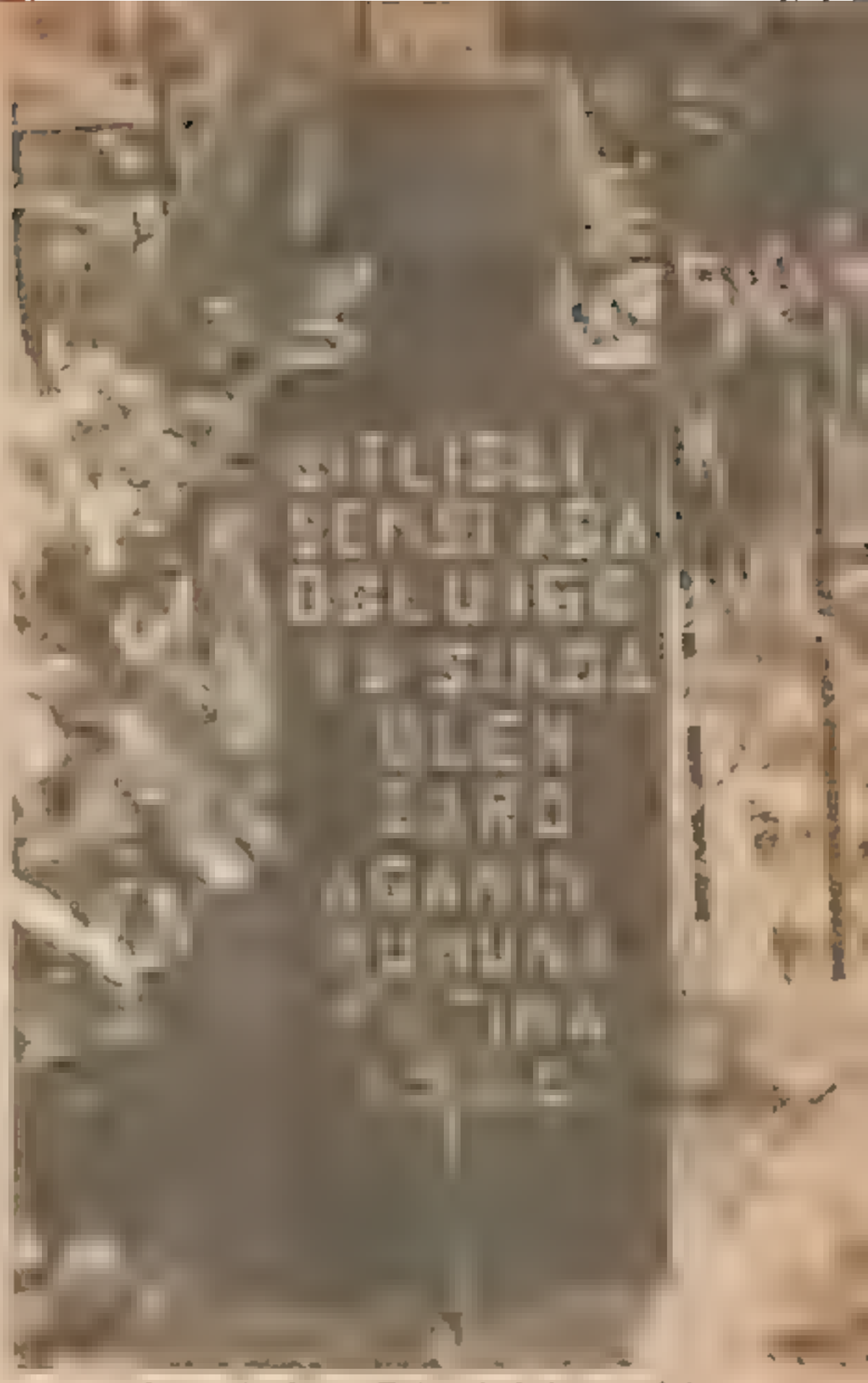

Zaro Ağa'nın Eyüp kabristanındaki mezarına ait taş.

ZARO AĞA

Bitlis'in Mutki ilçesinin Meydan köyünde 1774'te dünyaya gelmiş olan Zaro Ağa, tam 160 yıl yaşamıştır. Doğduğu sene Osmanlı İmparatorluğu tahtında 26. padişah olan Sultan I. Abdülhamid oturmaktadır. Kelimenin tam anlamıyla «Tûl» diyebileceğimiz ömründe, on Osmanlı hükümdarının tahta çıktığını görmediyse de her halde duymuş olan Zaro Ağa, Türkiye Cumhuriyeti'nin de ilk on yılını yaşamıştır. Öldüğü tarihteki istatistiklere göre, Istanbul halkının «vasatî yaşama rakamı» 46 civarındadır. Zaro Ağa demek ki yaklaşık olarak bu «rakam»ın 3-4 misli kadar muammer olmuştur. Kendi ifadesine göre, III. Sultan Selim zamanında Istanbul'da yapılan Selimiye kışlasının inşaatında emeği geçtiği gibi, bânisi Sultan Abdülmecid olan Ortaköy camisi yapılırken de pek çok taşını sırtında taşımıştır. Ölümüne yakın yıllarda bu ihtiyarı «Hemencecik zengin olacaksın!» tatlı vaadiyle kandırıp Avrupa ve Amerika'da diyar diyar dolaştırarak teşhir ettiler. Onda da hırs-ı pîrî başlamış olacak ki, bunca yıllık sade ve düzenli yaşamasına aykırı, macera denilecek bu seyahate «Hayır» diyemedi. O şehirden bu kasabaya gezdi, daha doğrusu gezdirildi. Fakat acı gerçek... Neticede bizim sevimli Zaro Ağa'mız, bu turnelerden «Eli ve cebi boş olarak» yurda döndü. Geçimini temin edebilmek gayesiyle Istanbul Belediyesi onu sinesinde bir odacılığa kayırma lütfunu gösterdi. Bu görevdeyken de 30 aralık 1934'te öldü. Mezarı, Eyüp kabristanının Piyer Loti kahvesine çıkan oldukça dik yokuşun tam ortasından ayrılan ve mezarlığa giren ufak bir yolun kenarındadır.

Eskimolar

Kuzey Kutbu'nda yaşayan Eskimolar'ın hayatı çok ilgi çekicidir. Hemen her yanı kar ve buzla kaplı bir ülkede yaşayan Eskimolar, bütün tabiat şartlarına rağmen, bugünün medeniyetine ayak uydurmuşlardır. Bu sayfalardaki fotoğraflar, Kanada'nın en kuzeyindeki Banks adalarında yaşayan Eskimolar'ın hayatını canlandırmaktadır.

Bir Eskimo ailesi. Baba, çocuklarıyle meşgulken, eşi de ayı postundan yatak örtüsü yapıyor.

Kutbun bazı bölgelerinde yaşayan Eskimolar, artık bugünün modern hayatına ayak uydurmuşlar. (Yukarıda) konforlu bir mutfakta yemek yiyen Eskimolar. (Sağda) bir Eskimolu, avladığı bir ayıbalığının derisini yüzüyor.

Adadaki tipik bir dükkân ve alış-veriş yapan bir Eskimolu (yukarıda). Ayı postu, Eskimolar için çok değerlidir. Resimde, avladıkları bir ayının postunu evlerine götüren ikl Eskimolu görülüyor (aşağıda).

Banks adalarının en tipik hayvanları ayılar ve ayıbalıklarıdır. Buzlar üstünde annesini takip eden bir ayı yavrusu (yukarıda). Bir Eskimolu, küçük köpek yavrularıyle (sağda).

KARİKATÜR

— Fotoğrafçıyla evlendikten sonra böyle oldu.

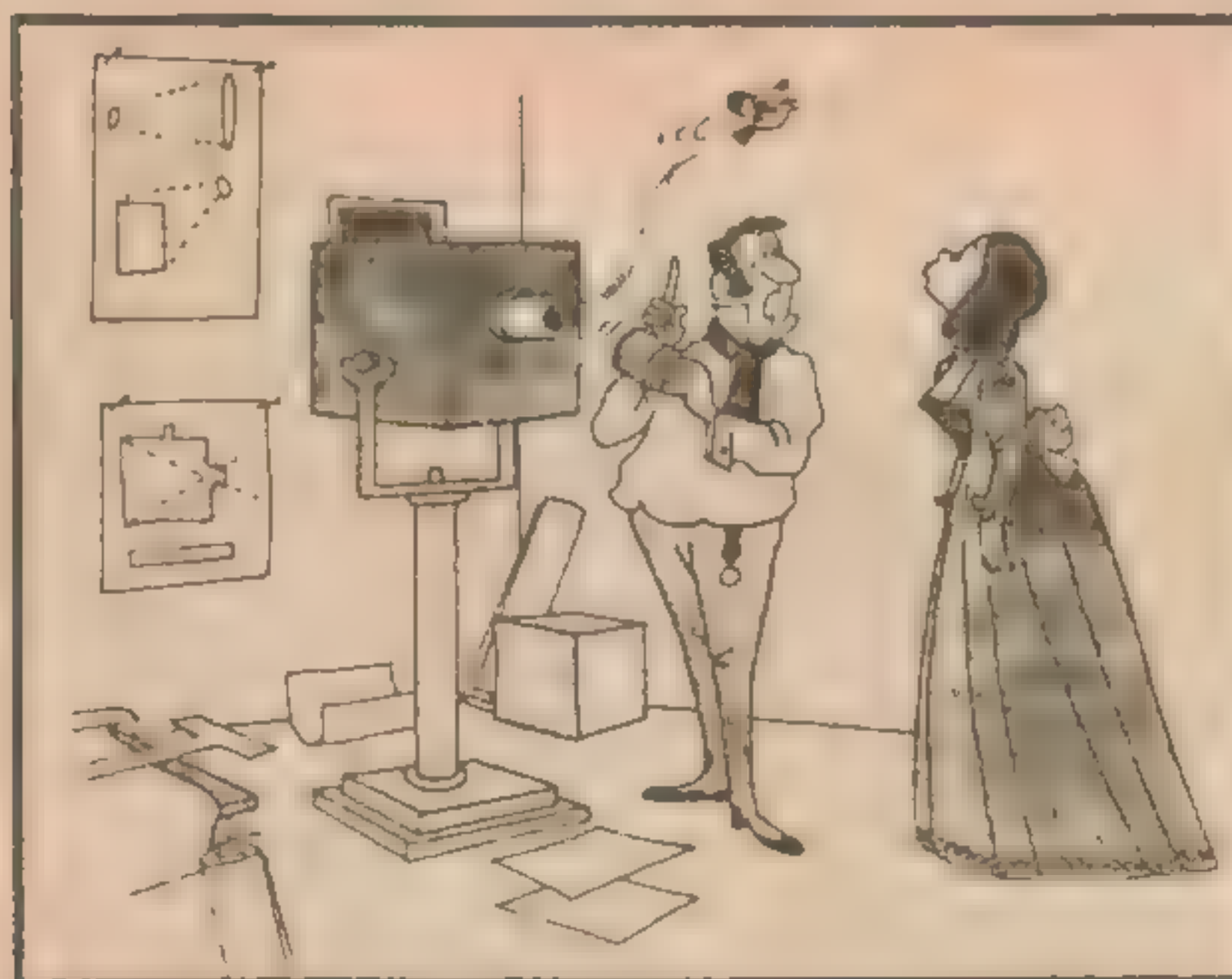

— Hepsi, önceden planladığım gibi olacak. Obtüratörü açarım

— Ayıptır, oyle parmakla işaret edilmez.

— Zeytinyağdan hoşlanacaklar sanırım, ekstra ekstra yarım asitli maldır.

— Müsaade eder misiniz?

— Bu gidişle bakalım daha neler göreceğiz.

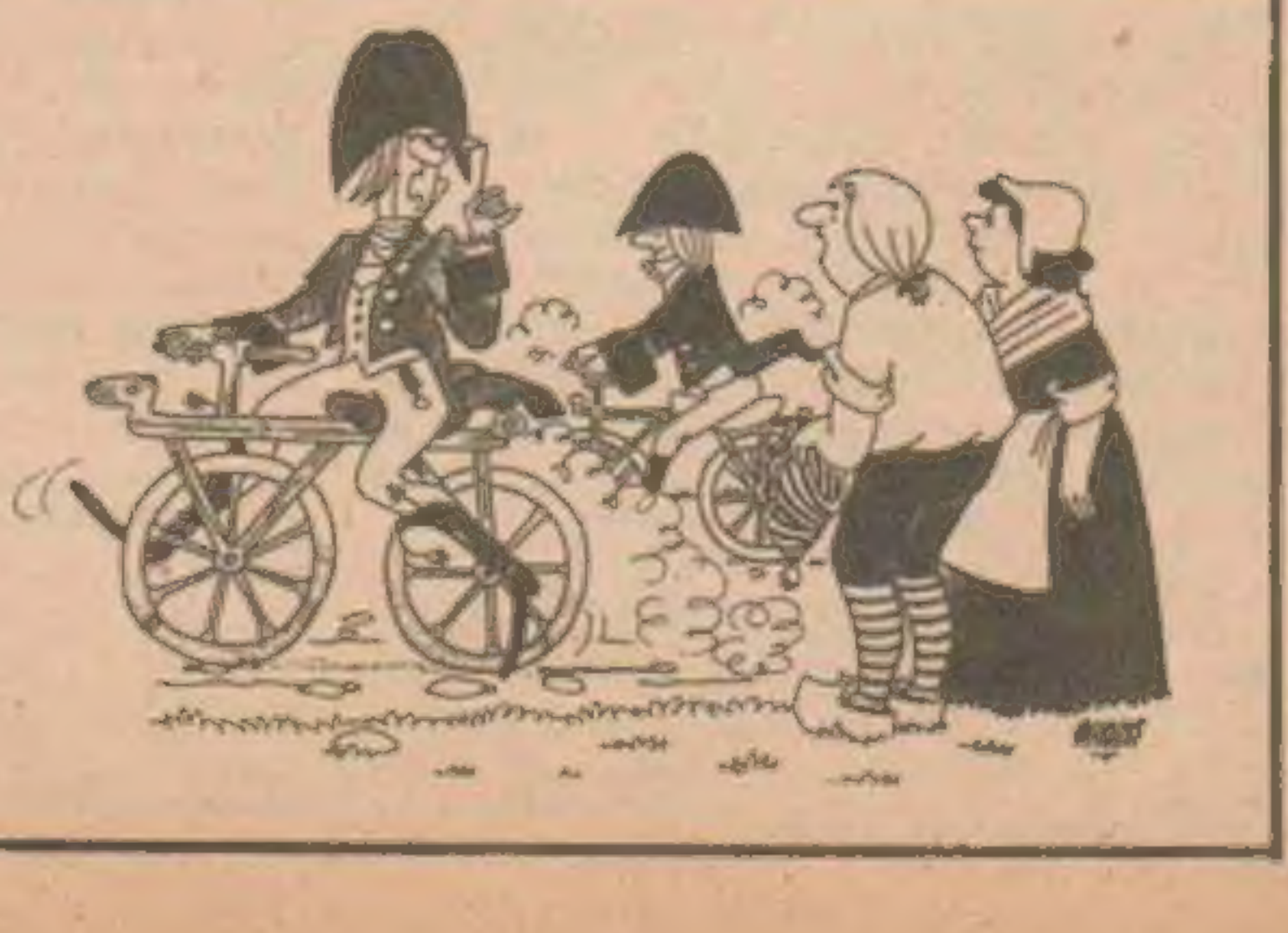

Arasında

Prof. Kenan Akyüz'ün Son Eseri

Kenan AKYÜZ, **Modern Türk Edebiyâtının Ana Çizgileri**, 2. baskı, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1969, 264 sayfa, fiatı yazılı değil.

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde Tanzimat sonrası modern Türk edebiyatı profesörü olan Kenan Ayüz'ün elimizdeki eseri, Fakülte yayınları arasında çıkmıştır. Tam mânâsıyle bir Türk Yenileşme Edebiyatı elkitabıdır. 1860-1923 arasındaki 63 yıllık Türk edebiyatı incelenmektedir. Tanzimat, Servet-i Fünûn (Edebiyât-ı Cedide), Fecr-i Âtî ve Millî Edebiyat devrelerine ayrılmakta, devirlerin umumî karakterleri verilmektedir. Her devrin başlıca şahsiyetleri, şiir, tiyatro, roman-hikâye çeşitleri ve diğer edebî nevilere ayrılarak takdim edilmekte, kısa biyografileri, şahsiyetleri anlatılmakta, başlıca eserleri sıralanmaktadır.

Eserin sonunda ince punto ile dizilmiş 46 sayfa tutan mufassal bibliyografya, mevzu ile uğraşanların işini çok kolaylaştıran fevkalâde metodik tasnif edilmiş bir kısım teşkil ediyor. Her edebî şahsiyet hakkında yayınlanmış yazıların künyelerini öğreniyoruz. Sondaki 22 sayfalık fihristte de şahıs ve eser adları toplanmış.

Eserin hemen dikkati çeken bir hususiyeti, imlâsıdır. İmlâda talaffuz esas tutulmuş ve uzun seslilerin hepsi ^ ile uzatılmıştır. Türkçe kelimelerin hangi hecelerinin uzun, hangilerinin kısa olduğu bahsinde konuşurlarken her türlü hatayı irtikâb eden bir genç, hattâ orta yaşına yaklaşan nesil için bu tarz imlâ, alışılmamış olmasına rağmen, şüphesiz idealdir.

Türk edebiyatı tarihinin pek büyük bir otoritesinin son derece değerli ve aydınlatıcı yeni bir eserini elimizde tutmak, memleketimiz için büyük ve ciddi bir kazançtır.

BASIN REHBERİ

Yusuf TAVUS, **Basın Rehberi**, İlâveli - İçtihatlı İkinci Baskı, Ankara, 1969, Başnur Matbaası, 376 + VIII sayfa + İlâniar, 30 TL.

Başbakanlık Basın-Yayın Genel Müdürlüğü'nde iç basın müdürü olan Yusuf Tavus, bilhassa gazetecilere ve bu meslekle ilgili olanlara zengin muhtevalı bir kitap sunuyor. Basınla ilgili kanunlar, içtihatlar, yönetmelikler, bakanlar kurulu kararları, basınla ilgili cezaî hükümler taşıyan kanunlar, basınla ilgili diğer kanunlar, Türkiye'de gazetecilik öğretimi ve gazetecilik okulları, gazete ve dergilerimiz, Türkiye'de reklamcılık anlatılıyor.

Kurt et Ursula REİNHARD, **Turqule, Les Traditions Musicales**, Institut International d'Etudes Comparatives de la Musique, Buchet/Chastel, Paris, 1969, 276 sayfa + 24 sayfa metin dışı resim.

Prof. Dr. Kurt Reinhart, Berlin'de Berlin Üniversitesi'ne bağlı Musikwissenschaftliches Institut'un Türk Musikisi kısmı müdürüdür. Musikimiz üzerinde 50'den fazla makale ve broşürün, birkaç kitabın yazarıdır. 1914 doğumlu olan müzikolog, eşi ile beraber hazırladıkları elimizdeki kitabında, klasik ve halk musikimizi, sazlarımızı, bazı bestekârlarımızı anlatıyor. Yabancı ülkelerde ve yabancı dillerde musikimiz üzerinde yayınlanmış bir kitap görmek gerçekten zevkli. Eğer muhterem müellif, musikimizin meselelerine girememişse, kaynaklarına inememişse, birçok noktada yanılmışsa, bunun suçu, bizlerdedir. Musiki bilgisinin ve bizzat millî musikinin Türkiye derecesinde başıboş olduğu hiçbir ülke yoktur. Bu sebeple iyi niyetinden ve hizmet aşkından dolayı sayın profesöre ve eşine borçluyuz.

Y.Ö.

Tarih Postası

OKUYUCULARIMIZIN TARİHLE İLGİLİ SORULARI, BU SAYFALARDA CEVAPLANDIRILMAKTADIR.

K. Hüseyin Yücebaş (Kayseri)

Mahmud Şevket Paşa'nın hâtıra defteri nerede yayınlandı?

Mahmud Şevket Paşa'nın, o zamana kadar kaleme aldığı bilinmeyen, çok mühim hâtıra defteri, *Hayat* mecmuasında (yıl 1965) yayınlanmıştır. — *Fotoğraflarla Atatürk Albümü*'nü BATEŞ Bayilik Teşkilâtı'ndan temin edebilirsiniz. — *Türkiye Tarihi*'nin bir 13. cildi olmıyacaktır; 12 ciltte tamamlanmıştır. — Avşarlar için, *İslâm Ansiklopedisi*'nin II. cildinde Fuad Köprülü'nün yazdığı güzel makaleyi okuyabilirsiniz.

K. K. (Linz - Avusturya)

6. sayınızda 93. sayfanızda yayınladığınız çiftlik işçisi ile inek hakkındaki karikatürü beğenmedim. Esasen ahırın kapısı açık olduğu için bu karikatür, hayvancılıktan anlamıyan biri tarafından yapılmıştır. Ahırın kapısı açılır açılmaz hayvan uyanır. Uykusuna devam etmesine imkân yoktur. Okuyucu vatandaşla dalga geçiyorsunuz.

Bir Avrupa dergisinden aldığımız küçük bir karikatür için tâ Avusturya'dan bu kadar şiddetli bir mektup yazarak zahmete girmişsiniz. Tabiî, okuduğunuzu, gördüğünüzü beğenip beğenmemek, en tabiî hakkınızdır.

Abdullah Akın (Abidinpaşa - Ankara)

Barla, Develi gibi mahal isimlerinin menşei nedir?

Türk yer isimlerinin — mânâları belli olsa da — menşeleri mevzuu çok az araştırılmıştır. Onun için sarih bir şey söylemek mümkün değildir. Söylenecek şeyler, çok defa tahmin, yakıştırma ve rivayetten öteye gitmez. — Geçen yıllarda Istanbul müzeleri ve kütüphanelerinden birkaçını tanıtmıştık. Fırsat buldukça devam edeceğiz.

M. İlman (Kızılay - Ankara)

Dünyadaki Türkler ne kadardır?

Yeryüzünde Türkçe konuşan kavimlerin toplam sayısı 90 milyondan fazladır. *Hayat Tarih Mecmuası*'nın 1965 yılına ait 12 numaralı sayısında, hangi ülkelerde ne kadar Türk olduğunu gösteren bir liste verilmişti. — Türkiye'nin, Rusya hariç, komşularından güçlü ve üstün olduğu muhakkaktır. — Türk silâhlı kuvvetlerinin yakın ve uzak tarihi hakkında pek çok yazı koyduk.

Turgut İlhan (Samağır - Bünyan - Kayseri)

Osmanlı devleti yıkıldığı zaman iktisadi durumumuz nasıldı?

1911'den 1922'ye kadar devam eden amansız savaş yılları gördüğümüz için, Osmanlı devleti yıkılıp, cumhuriyet kurulduğu zaman, Türk ekonomisi çok zayıftı. Modern ekonomi âdeta yoktu. Zaten savaşlardan önce de mahduttu. — Karatay hanına ait sorunuzu anlıyamadık.

Hüseyin Aktar (Sarıbeyler - Savaştepe - Balıkesir)

Fevzi Çakmak hangi savaşta mareşal oldu? Atatürk'ün Türkiye hakkında vasiyetnâmesi var mıdır?

Fevzi Çakmak, Büyük Taarruz'dan sonra 1922'de mareşal oldu. Büyük Taarruz'un planlarını o hazırlamıştı. — Atatürk'ün Türkiye hakkında «vasiyet-nâme» şeklinde bir yazısı yoktur. Fakat *Büyük Nutuk* ve diğer bütün sözleri, Türkiye hakkında gerçek vasiyeti sayılır.

Başlangıcından Zamanımıza Kadar

TÜRKİYE TARİHİ

Yazan : T. YILMAZ ÖZTUNA

12 Cilt

Her cilt renkli karton kapak içinde 304 sayfa ve 7,5 liradır. 3.666 sayfa tutan 12 cildin tamamında yüzlerce tifdruk baskı resim, harita ve liste vardır.

Mevcudu kalmayan ilk beş cilt yeniden basılarak satışa çıkarılmıştır.

Genel Dağıtım: BATEŞ Bayilik Teşkilâtı
Cağaloğlu - İstanbul